

9.5.78

1.2.72 A

Handwritten scribbles or marks.

2.5.58

1.5.72

5

(11.11.72)

DE SEPTIMIO
TERTULLIANO,

ET

S. EPIPHANIO
DISSERTATIONES DUE,
THEOLOGICO--CRITICÆ,

In quibus Antropomorphismo neutrum laborasse
demonstratur,

*Et multa ad Antropomorphitarum historiam
pertinentia dilucidantur.*

AUCTORE

JOSEPHO ANTONIO CANTOVA

MEDIOLANI

In Braydensi Universitate Soc. J.
Sacræ Theologiæ Professore.

MEDIOLANI)(MDCCLXIII.

EX TYPOGRAPHIA MAZZUCHELLIANA.
SUPERIORUM PERMISSU.

III.
 REVERENDISSIMO PATRI
D. ARCHANGELO
SCARAMUZZA

PRIORI REGIO-DUCALIS CARTHUSIÆ PROPE PAPIAM
 ET PROVINCIÆ LONGOBARDICÆ VISITATORI

JOSEPH ANTONIUS CANTOVA S. J.
Perpetuam Felicitatem.

 Uum primum meis hisce
 dissertationibus supremam
 manum imposui, non diu
 mihi dubitandum fuit,
 quemnam iisdem in lucem
 prodituris Patronum, at-
 que Auspicem compararem. Sive enim
 eam, quæ mihi Tecum intercedit, gene-
 ris necessitudinem, ac singularem orga-
 me

me Tuam a teneris benevolentiam commemorarem, nihil mihi dulcius contingere profecto poterat, quam ut studiorum meorum specimen aliquod exhiberem Tibi, qui quaecumque illud esset, (quæ Tua est in me humanitas) benigne esses, comiterque suscepturus; Sive opusculi ipsius institutum spectarem, quod totum in Patrum Doctrina perpendenda versatur, nihil sane æquius videbatur, quam ut Hominis ea scilicet dignitate spectabilis patrocinio frueretur, ad quam Tua Te merita, virtutesque evererunt. Nemo est enim ita in litterarum historia rûdis, qui nesciat Patrum scripta inter tot tantasque temporum calamitates Monachorum præsertim industria laboribusque usque ad Typographicam artem inventam servata, jugique ad nos quodammodo successione deducta fuisse. Neque vero aliter fieri oportebat, ut qui Monasticam vitam aut favore studiisque complexi essent, aut etiam suscepissent, eorum scripta a Monachis ipsis, quibus tantum illi decus pepererant, diligenti cura in Bibliothecis servarentur, & integra,

gra, iisque mendis vacua, quibus librariorum incuria interdum scatebant, ad posteros transmitterentur. Qua in re quantum Carthusienses Tui præstiterint satis ille intelligat, qui XII. ipso sæculo, quo scilicet tempore jacebant plerumque hujusmodi studia, Guigonem quintum Carthusiæ majoris Præsidem, strenuam in PP. scripta operam contulisse animadvertat. Ille enim, Cl. Mabillonio teste (a), non egregie solum in hisce studiis versatus erat, sed Monachos etiam suos, ut in eadem alacriter incumberent, assidue hortabatur. Nam & illius epistolam apud se extare Mabillonius ait, ad Carthusiæ Durbonis Monachos scriptam, qua inter eas, quæ sub D. Hieronymi nomine circumferebantur, epistolas, quænam S. Doctore adjudicandæ sint, quæ contra abjudicandæ statuit, judiciumque hujusmodi suum, earundem epistolarum exemplaribus, quæ describi contingeret, præfigi jubet; & Petri Cluniacensis Abbatis ad Guigonem ipsum datas litteras ha-

(a) De Stud. Mon. T. 1. parte 1. cap. 16.

bemus, ex quibus hunc exemplaria, quibus SS. Patrum opera comprehenderentur, complura ab illo petiisse colligimus, quibus describendis Carthusienses sui exercerentur. Enimvero ab ipsis nascentis Instituti exordiis, id moris fuisse Carthusianorum Guibertus Abbas apud Mabillo-
 nium eundem (a) testatur, ut quamvis inter arctissimas paupertatis angustias vitam degerent, studio tamen laborique non parcerent, ut amplas haberent, ac sacrae praesertim eruditionis monumentis splendidas bibliothecas. Verum ut vetera illa praeteream, mihi haec ipsa scribenti egregium de optima methodo legendorum Ecclesiae Patrum opusculum praemanibus erat a Bonaventura Argonensi Carthusiae S. Juliani Rhotomagensis Vicario conscriptum, quod quum pervolverem, quantum apud vos sacrarum praesertim literarum studia floreat, mecum ipse mirabar, dolebamque simul praecclarissimi Viri, hoc, aliisque editis libris maximam apud eruditos Homines famam adepti,

(a) Ibid.

ti, plura adhuc jacere inedita, quæ non illi modo, sed universo Carthusianorum Coetui haud parum essent nominis allatura. Hæc scilicet in causa fuerunt, cur Tibi præ cæteris opusculum hoc inscribendum duxerim. Quid enim ego egregias animi dotes virtutesque Tuas commemorem, atque in Magna ista, prope Papiam Carthusia, quæ Mediolanensium Principum munificentiam æternum testabitur, administranda prudentiam singularem? Quæ quidem prolixam disertamque orationem requirerent, nisi hæc ipsa, in quibus libentius uberiusque versarer, tacitum præterire Tua me auctoritas cogeret. Non possum tamen quin illud saltem commemorem, fatis hinc quidem, quantam Carthusienses Tui de Te existimationem conceperint, colligi, quod non solum Te Regio-Ducali huic Cœnobio præesse, sed cæterorum etiam Provinciæ Longobardicæ Cœnobiorum, Visitatoris, ut ajunt, munere demandato, curam gerere voluerunt. Itaque, cum de Te dicere prohibear, hoc unum superest, ut scilicet Tuorum votis studiisque.

VIII.

qui Te colunt in primis ac diligunt, mea
& ipse adjiciam, Deumque O. M. precibus
obtester, ut & maximum Carthusiensium
præsidium ac decus, & humanissimum stu-
diorum meorum Patronum, incolumem
diu fervet ac sospitet.

LECTORI B.

 Xistere Deum O. M., a quo facta sunt omnia, naturæ ipsius magisterio discimus, atque illi soli negant, qui vel ferarum more in silvis viventes usque adeo vim ingenii hebetarunt, ut alterius ope indigeant ad cognitionem Dei, quæ sopita inest eorum menti excussandam: vel assueti Deo præfracte negando, conquirendisque sopismatis, quibus ejusdem existentiam cupiditatibus suis incommodam, si fieri posset, subverterent, eo devenere paulatim, ut naturale lumen, quo verus Deus unicuique proponitur, ab inanibus discernere conclusivunculis nequeant. At quando ad summam divini illius Spiritus simplicitatem scrutandam accedimus, tam sublimis, atque abstrusa res est, ut mirum non sit eos, qui humano illam modulo metiri voluerunt, in varios errores incidisse. Crassius porro errarunt, qui non distinguere Deum ab universa rerum visibilium congerie censuerunt. Id innuere visus est Lucanus, quum
 di-

dixit : (a) Jupiter est quodcunque vides : esse dubitari potest , utrum hæc verba significant , ab hac rerum mole minime distingui Deum ; aut esse potius materia uniuersæ Animam quandam , quod hisce versibus expressit Virgilius (b).

Principio Cœlum , & Terram , camposque liquentes ,

*Lucentemque globum Lunæ , Titoniaque astra
Spiritus intus alit , totamque infusa per artus
Mens agitat molem , & magno se corpore miscet .*

Priorem sententiam Pythagoricis ; posteriorem Stoicis tribuit Epiphanius , qui de Pythagora (c) loquens ait : Qui insuper Deum esse corporeum asserit , videlicet Cœlum : cujus oculos , cæterasque tanquam in Homine partes , Solem , & Lunam constituit , ac reliquas Stellas , elementaque cœlestia . De Stoicis vero sic loquitur (d) . Quod ad Stoicos pertinet , hæc est de divinitate , illorum opinio : Deum esse mentem asserunt , quæ totius aspectabilis molis , Cœli nimirum , ac Terræ , cæterarumque rerum , velut corporis anima sit . Simile quiddam in Ethica sua imaginatur Benedictus Spinoza , quem in media Evangelii luce deliramenta veterum Ethnicorum imitari non potuit . His accedit hæresis altera Antropomorphistarum , qui Deo membra corpora tribuebant . Hanc Theodosii magni aetate inter
Egy.

(a) Lib. 9. (b) Lib. 6. Aeneid. (c) L. 5. ad hær. 5. Pythagor. , quæ est ordine 7. (d) Ad hær. 3.

XI.

Ægyptios quosdam Monachos exortam esse referunt Socrates, Sozomenus, Cassianus: (a) & Saeculo X. iterum revixit in Italia, ut narrat Sigebertus in Chronico. Theodoretus (b) Audium, sive Audæum Antropomorphitarum Auctorem facit: Unde usus invaluit ut illi promiscue nominentur Audiani, sive Odiani (utramque enim vocem adhibet Epiphanius, (c) vel corrupto vocabulo Vadiani. Epiphanius tamen Audianos videtur ab Antropomorphitis distinguere; quantum conjici ex iis licet, quæ in Dissertatione secunda afferemus. Accusati a nonnullis sunt Patres aliquos, quasi Antropomorphitis vel proluserint, vel adhaeserint. Gennadius (d) Melionem, qui Saeculo II. (e) Sardensis in Lydia Episcopus fuit, tanquam ea labe adpersum una cum Tertulliano nominat. Ac Melionem quidem ut ut sanctissimum, ac doctum Virum vel errasse, vel excusari vix posse censent Labbaeus (f) Corelerius (g) Berti (h). Atque inter Eterodoxos Caveus (i) Jo. Albertus Fabricius (k) Istigijs (l) Joannes Clericus. (m) Eundem vero defendunt Boucat (n) wirasse (o) L'Herminier (p) Tournely (q) Vasquez, (r) Cellier, (s) Halloixius, aliique. De Tertulliano similis est inter Eruditos

(a) In locis citand. dissert. 2. (b) l. 4. hæz. fab. c. 10. (c) Ad hæz. 70. (d) l. de Eccl. dogm. c. 4. (e) Euseb. l. 4. c. 26. Hist. (f) Dissert. de Scrip. Eccl. (g) Ad Clement. hom. 16. (h) De Theol. discipl. l. 2. c. 2. (i) Histor. Litt. (k) Bibl. Gr. & in Notis ad Lib. Hier. de Viris illust. (l) De Hæresiare. apost. æt. (m) Ad an. 140. (n) To. 1. trac. 1. disc. 3. ar. 4. (o) To. 1. sect. 6. sæc. 2. (p) De simplic. Dei. (q) Tom. 1. de Deo. (r) In 1. p. disp. 21. c. 1. (s) Tom. 2. Hist. gen. Auc. Sacrorum.

disos *dissensio*, aliis illum *accusantibus*, aliis *defendentibus*. *Seleucum præterea*, & *Hermiam Galatas finxisse Deum corporeum* scribit *Philastrius* (a). *Obscuram etiam, atque ambiguam ut minimum locutionem Lactantii contra Stoicos disputantis* (b) *affert Petavius*. (c) *Hilarium quoque, sed immerito notat Claudianus Mamertus* (d) *ut laudatus Petavius animadvertit*. *Etenim illo ipso in loco, quem Claudianus designat, adeo S. Doctor non docet esse corporeum Deum; quin eum unum affirmat vere dici posse incorporeum.* (e) *Ille enim corporeum id omne intelligit, quod in definito est loco, & mutationi obnoxium: quam vocabuli acceptionem valuisse olim Augustinus* (f) *commemorat*. *Non minus inique, & calumniose S. Epiphanium Antropomorphisimi insimulant Socrates, & Sozomenus. At operæ pretium non esse arbitramur singulorum, quos nominavimus, separatam defensionem suscipere. De Melitone quidem acrius inter Criticos disputatur. Sed quum res tota fere in solo facto versetur, qui nam sit hujus disceptationis exitus non video. Nam ex textu quodam Origenis apud Theodoretum* (g) *oritur questio. Alii enim sic illum cum Joanne Pico interpretantur. Ante omnia disceptandum illud est, ubi nam constet istud AD IMAGINEM: in corpore, an*
in

(a) L. de hæc. c. 8. (b) L. de ira Dei. (c) Tom. 1. de Deo I. 2. c. 1. (d) L. 7. de statu animarum. (e) Can. 5. in Matt. (f) De origine anim. Ep. 131. inter Hieron. Edit. Veron. (g) Quest. 20. in Gen.

XIII.

in anima? Videamus porro quibus utantur, qui prius asserunt: e quorum numero est Melito, qui scripta reliquit, quibus asserit Deum, corporeum esse. (a) *At Sixtus Senensis* (b) *libri illius titulum aliter exponit, nimirum de eo, quod dicitur Deo corpus inesse. Utrum hic ille idem sit, qui inter opera Melitonis ab Eusebio recensetur, non satis constat. Græcam Eusebii inscriptionem Sixtus reddit: De Deo corpore induto: Valesius* (c) *De Incarnatione Dei. Christophorus* (d) *De Deo Incarnato. Huc igitur summa controversiæ revocatur, quonam scilicet modo fuerit Melitonis ille liber inscriptus, seu quenam sit Origeniano, vel Eusebiano textui interpretatio adhibenda: quæ lis non ante, opinor, dirimetur, quam novum aliquod vel de Auctoris doctrina, vel de græcæ inscriptionis sensu documentum prodatur in lucem. Hoc unum pro certo affirmare possumus, difficile esse, ut Tillemonius* (e) *adnotat, veram textus intelligentiam definire: quod vel ipsa doctissimorum Virorum demonstrat dissensio. Quare in Epiphanio dumtaxat, & Tertulliano defendendis immorabimur. De utriusque enim doctrina utilior ad Anthropomorphitarum historiam illustran-*

(a) Paullo aliter Jac. Sirmondus, edit. Paris. 1642. Prius discutendum est, ubi consistat illud ad imaginem; in corpore, an in anima? Et in primis videamus quibus utantur qui prius asserunt; e quorum numero est Melito, qui scripta reliquit, quibus asserit Deum corporeum esse. (b) Lib. 5. Bibl. adnot. 18. (c) In edit. Paris. an. 1659. sed in Cantabrig. an. 1720. & Amstel. 1695., aliique legitur *De corporali Deo*. (d) In edit. Paris. 1581. (e) Tom. 2. Memoir.

XIV.

*strandam inquisitio instituitur : & certos ambo Accusatores habent ; suisque , & aliorum , quæ exstant , scriptis solide defendi possunt . Non deerunt fortasse qui , quum illa perlegerint , quæ ex Terulliano minus hætenus observata proferimus , dicant , difficiliorem ejus excusationem a me factam , qui ad eum purgandum accesserim . Vt-
 cissim vero superfluum laborem videbor aliis in Epiphanio defendendo sumpsisse , qui patrocinio nostro minime indigeret . Quibus ego respondeo , me quod mihi visum est adhuc egere luce , id illustrare pro viribus studuisse . Utrum hoc affecurus sim , humani LECTORES , & docti judicent .*

XV.
JOSEPH BELLINUS
 SOCIETATIS JESU

In Provincia Mediolanensi Præpositus Provincialis.

Cum Librum, cujus titulus est (*De Septimio Tertulliano & S. Epiphanio Dissertationes Duæ Theologico-Critice, in quibus Antropomorphismo neutrum laborasse demonstratur; & multa ad Antropomorphitarum historiam pertinentia dilucidantur*) Auctore P. Josepho Antonio Cantoya Societatis Jesu, aliquot ejusdem Societatis Theologi, quibus commissum fuit, recognoverint, & in lucem edi posse probaverint: facultate nobis a R. P. Laurentio Ricci Præposito Generali communicata; concedimus, ut typis mandetur, si ita iis ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & Sigillo Societatis nostræ munitas dedimus.

Genævæ die 26. Martii 1763.

JOSEPH BELLINUS.

Loco ✠ Sigilli.

Mandante mihi Admod. R. Patre F. Jof. Dominico Cassinoni S. T. Magistro, Ordinis Prædicatorum, Tribunalis SS. Inquisitionis in Mediolanensi Provincia Commissario, Librum perlegi, cui titulus -- *De Septimio Tertulliano & S. Epiphanio Dissertationes duæ Theologico Criticæ, in quibus Antropomorphismo neutrum laborasse demonstratur &c.*, nec potui non admirari eruditissimi Auctoris ingenium, Sacram eruditionem, judiciumque sanum, ac perspicax, quibus potissimum adjumentis tam difficilem propositæ questionis indaginem est felicissime persecutus. Quapropter annui posse censo, ut typis in publicam lucem proferatur; me tamen &c.

Mediolani ex Aedibus S. Mariæ apud S. Satyrum pridie Idus Aprilis MDCCLXIII.

*Servilianus Latuada Congregat. Oratorii Præpos.
 Librorum Censor &c.*

Die 11. Aprilis 1763.

Stante supra notata approbatione

IMPRIMATUR

*F. Jof. Dominicus Cassinoni Ord. Præd. Sac. Theol. Magister,
 & Commissarius S. Officii Mediolani.*

*J. A. Vismara pro Eño, & Rño D. D. Cardinali Archiep.
 Vidit Julius Cæsar Brasianus pro Excellentissimo Senatu.*

OR.

XVI.
ORDO, ET ARGUMENTUM
DISSERTATIONUM.

- D**issertatio pro Septimio Tertulliano ; in qua excerpta ex ejus libris , quorum causa ille Antropomorphismi accusatur , expenduntur , & cum doctrina catholica conciliantur . Pag. 1
- §. I. Excerpta ex libro contra Praxeam Cap. 7. & ex libro contra Hermogenem Cap. 18. Pag. 2
- §. II. Excerpta ex libro secundo contra Marcionem Cap. 16. Pag. 18
- §. III. Excerpta ex libro de Resurrectione carnis Cap. 6. Pag. 23
- §. IV. Excerpta ex lib. de Anima c. 7. , & ex lib. 4. co. Marc. c. 38. Pag. 39
- §. V. Excerpta ex lib. contra Hermogenem C. 36. Et ex lib. de Carne Christi . Cap. 10. Pag. 67
- §. ULTIMUS . Tertulliani accusatio ex Sancti Augustini , aliorumque testimoniis petita diluitur . Pag. 77
- Dissertatio de S. Epiphano .*
- §. I. Scripta S. Doctoris expenduntur , atque ab Antropomorphismi suspitione purgantur . Pag. 89
- §. II. Eorum , qui S. Epiphanium Antropomorphismi insimularunt , testimonia refelluntur . Pag. 101

DISSERTATIO DE TERTULLIANO.

Multa ex variis Tertulliani opusculis argumenta proferunt qui corporatum ab illo Deum creditum putant. Horum omnium non modo nihil dissimulabimus; sed præter ea, quæ suis in locis ad suspicionem augendam erroris studiose adnotabimus, nonnulla etiam ab aliis fortasse non observata addemus; ut si quem forte Lectorum in nostram sententiam trahere nobis conrigerit, is non ex dissimulatione criminis, sed ex cognitione causæ adjunctus huic Scriptori Parronus videri possit. Ut vero ordinem aliquem in eo defendendo servemus, quæcunque ex diversis libris proferuntur, in totidem capita partiemur, ea tamen ratione, ut, si quando plura ex aliis producta libris eandem difficultatem, vel parum dissimilem habeant, ea simul jungamus, ne dicta reperere sæpius cum Lectoris fastidio necesse sit. Primum autem id præstare conabimur, ut ab Antropomorphitarum labe immunem, puramque esse constet doctrinam Septimii universam; collatis invicem, quæ disjunctis locis dispersa jacent, acutissimi Doctoris sententiis; expensoque diligenter tum scribentis proposito, tum perpetua contextione sermonis; & si quæ sunt alia, quæ ad veram Auctoris mentem, præsertim in dicendo admodum obscuri exprimendam criticæ leges requirunt. Secundo argumentum ab eorum auctoritate ductum, quibus suspecta ut minimum est Tertulliani hæc in re doctrina, breviter dilucemus.

*Excerpta ex libro contra Praxeam cap. 7., & ex libro
contra Hermogenem Cap. 18.*

1. **P**RAXEAS, distinctione Personarum sublata, unicum in Deo Personam, uti substantia una est, agnoscebat: quam hæresim Noctiani deinceps, & Sabelliani (a) latius propagarunt. Hos vocat Cyprianus (b) *Patripassanos*. Nam quum Filium nullum a Patre distinctum crederent, cohærenter passum dicebant illum ipsum, qui a nobis Pater nominatur. Hunc Praxeæ errorem notat Tertullianus hisce verbis (c) *ipsum dicit Patrem descendisse in Virginem, ipsum ex ea natum, ipsum passum, denique ipsum esse Jesum Christum*. Sæculo II. exeunte, vel incunte III. impium ab illo dogma vulgatum significat, dum (d) eundem vocat *besternum* Hæreticum, ejusque hæresim dicit *novellitatem Praxeæ besterni*. Porro ex eo libro, quem contra Trinitatis hostem scripsit Septimius, hæc primo proferuntur; unde antropomorphismi suspicio ducitur. Nam post multa sacrarum litterarum producta loca ad Filii substantiam demonstrandam, sic (e) prosequitur. *Hic certe est, qui in effigie Dei constitutus non rapinam existimavit esse se aequalcm Deo. In qua effigie Dei? Uti- que*

(a) L. co. Prax. c. 1. *Nam iste primus ex Asia hoc genus pervertitatis intulit Romanæ humo*. Et August. l. de Hæres. n. 41. *Noctiani enim difficillime ab aliquo sciuntur: Sabelliani autem sunt in ore multorum. Nam & Praxejanos a Praxeæ quidam vocant; & Hermogeniani vocari ab Hermogene potuerunt; qui Praxeæ & Hermogenes eadem sentientes in Africa fuisse dicuntur. Nec tamē iste plures sectæ sunt, sed unius sectæ plura nomina ex his Hominiibus, qui in ea maxime innotuerunt.* (b) Ep. 73. (c) Cap. 1. (d) Cap. 1. (e) Cap. 7.

que in alia ; non tamen in nulla . Quis enim negabit Deum corpus esse , etsi Deus spiritus est ? spiritus enim corpus sui generis in sua effigie . Sed & invisibilia illa , quæcunque sunt , habent apud Deum & suum corpus , & suam formam , per qua soli Deo visibilia sunt : quanto magis quod ex ipsius substantia missum est , sine substantia non erit ? Hic , inquit , dum Filii Personam a Persona Patris distinctam , atque in se ipsa subsistentem ostendit Tertullianus , Deum corporeum facit .

2. Verum etsi hæc primo intuitu crassum quiddam redoleant , catholico tamen sensu dicta esse facile intelliget , qui antecedentia verba consideret , & consequentia ; eaque cum Præjano dogmate , conferat , quod Septimius oppugnabat . Ille enim , ut præmonuimus , unicam esse Dei Personam docebat . Quapropter divinum Verbum , quod nos Sophiam , seu Sapientiam nominamus , negabat in se ipso subsistere , asserens Filii nomine nihil significari præter Patrem loquentem , scilicet illum , qui Filius dicitur , nihil esse re vera aliud , quam Dei loquentis verbum substantia penitus vacuum ; quæ ratione inanis est , neque in se ipso subsistens vocis humanæ sonus . Qua in re eadem erat Præjæ , Noëri , Sabellique doctrina . Hanc impietatem refellens Tertullianus id dicit , quod alii deinde Patres post ipsum dixere , atque inter cæteros Hilarius , & Augustinus , quorum mox verba dabimus : ostendit nimirum Filium , qui sermo Dei nuncupatur ; non vacuum , atque inane verbum esse ; sed propriam formam , & quasi effigiem a Patre distinctam , in qua subsisteret , accepisse . Quamobrem paullo ante objecta verba , postquam de Sophia , & sermone illo divino dixerat , *Qui Filius factus est Dei , de quo*

*prodeundo generatus est, inducit Praxeam sic excipientem: Ergo das aliquam substantiam esse sermonem, spiritu, & Sophia traditione constructam. Reponit Tertullianus: Plane; deinde errorem Praxearum rursus exponit, ejusdemque argumenta consulat dicens: Non vis enim eum substantivum habere in re per substantia proprietatem, ut res, & Persona quaedam videri possit; & ita capiat secundus a Deo constitutus duos efficere, Patrem, & Filium, Deum, & Sermonem. Quid est enim, dices, sermo, nisi vox, & sonus oris, & sicut Grammatici tradunt, aer offensus intelligibilis auditu, ceterum vacuum nescio quid, & inane, & incorporale? At ego nihil dico, de Deo inane, & vacuum prodire potuisse, ut non de inani, & vacuo prolatum; nec carere substantia, quod de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit: fecit enim & ipse qua facta sunt per illum. Non disputabat igitur Praxearum utrum Dei Filius dicendus esset spiritalis substantia, an corporalis; sed inanem sonum esse illum, & vacuum contendebat. Vicissim vero Tertullianus id unum confirmat, sibi que factis demonstrandum literis sumit, quod Adversarius inficiabatur. Eundem porro duplici argumento convincit, ostendens scilicet primo, ex tanta substantia, quantam in perfectissimo Deo esse scimus, prodire vacuum non potuisse; dum generatum ex Deo sermonem scriptura testatur: secundo fieri minime posse, ut Dei sermo expertus substantiae sit, qui tot, tantasque substantias, quantas universa Mundi moles complectitur, creavit: Hanc enim creationem Joannes Apostolus sermoni illi, ac Verbo tribuit dicens: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Quis enim vero non videt haud esse hic Tertulliano propositum de spiritali, vel materiali*

riata

riata Verbi natura differere, sed Praxæ illa inanitate rejecta, substantem in eodem Verbo, distinctamque a Patre Personam ostendere? Quamobrem sic in incepta argumentatione progreditur. *Quale est, ut nihil sit ipse, sine quo nihil factum est, ut inanis solida, & vacuum plena, & incorporalis corporalia sit operatus? Nam etsi potest aliquando quid fieri diversum ejus, per quod fit, nihil tamen potest fieri per id, quod vacuum & inane est. Vacua, & inanis res est (incredibilem Praxæ insaniam irridet) sermo Dei, qui Filius dictus est qui ipse Deus cognominatus est, ET SERMO ERAT APUD DEUM, ET DEUS ERAT SERMO? Scriptum est, NON SUMES NOMEN DEI IN VANUM. Hic certe est, QUI IN EFFIGIE DEI CONSTITUTUS NON RAPINAM EXISTIMAVIT ESSE SE ÆQUALEM DEO. Cætera hic consequuntur, quæ objiciebantur superius; quæ tamen omnia in eundem scopum, nempe ad personalem Filii substantiam persuadendam conspirant. Nam eadem hic contra Praxeam Tertullianus inculcat, quæ alii postmodum Patres edicere contra Hæreticos similis perfidiz reos consueverunt. Quid enim de Divino verbo edisserit Pictaviensis Hilarius? (a) *Verbum hoc res est, non sonus; natura, non sermo; Deus, non inanitas est.* Quid Augustinus? (b) *Unigenitus Dei Filius, sicut non est paterni corporis membrum, ita non est cogitabile, vel sonabile, ac transitorium verbum; quia, quum omnia per ipsum facta sunt, Dei verbum erat.**

3. At Tertullianus, inquit, non extans modo, sed corporeum esse verbum censebat, quippe qui absonum dicit esse ut *incorporalis corporalia sit operatus.*

(a) Lib. 2. de Trin. (b) Tract. 53. in Joan.

tus. Ille quidem sic loquitur. Verum non materialem, & spiritalem substantiam vocabulis illis significat; sed synonyma illa sunt *substantis*, & *vacui*. Si enim carenus illa dixisset, quatenus crederet a spiritali causa non posse materiam quidpiam effici, num fateretur ibidem fieri aliquid posse a natura causæ efficientis diversum? Non voces igitur nude attendendæ sunt: sed inquirendum, (utar (a) Auctoris ipsius verbis) *quis quomodo utatur aliqua re, & vocabulo ejus*. Nonne vacuum sonum vocabat Præceas Dei verbum, & inane quiddam, atque adeo nihil? Tertullianus reponit fieri non posse, *ut incorporalis corporalia sit operatus*. Quis non intelligit idem hic sonare *incorporale*, quod vacuum, quod inane, quod nihil? Quid? quod, si *corporalis* nomine materiam substantiam significasset, *incorporalis* vero rem substantem quidem, sed expertem materiæ, inepta prorsus ejus argumentatio fuisset. Etenim manifesta quidem res est, nihil effici crearique posse ab eo, quod inane, & vacuum sit: quis tamen asseveranter pronuntiare ausit, nihil fieri omnino posse ab *incorporali* causa, si hoc nomine substantiam expertem materiæ, ac spiritalem intelligat? An non possunt primo sin minus res corporeæ, saltem incorporeæ ab incorporea creati substantia? Secundo ab incorporali causa non posse corpus creati, num ita evidens erat, ut hanc Præceæ tanquam ex ejus doctrina consequentem absurditatem Tertullianus objiceret? Itaque dubitari merito nequit quin divinum ille Verbum eodem sensu *corporale* dixerit, quo & *substantiam*, & *rem*, & *Personam* superius appellaverat: quam ob causam etsi ibidem concedat

all-

(a) Lib. co. Prax. c. 8.

7
aliquando quid fieri diversum ejus, per quod fit, nihil
tamen effici posse concludit per id, quod vacuum,
& inane est.

4. Quemadmodum autem corporale appellat
Verbum, nempe subsistens, ita corpus nominat
Deum inquit: *Quis negabit Deum corpus esse, etsi
Deus Spiritus est?* Quod obiter memorat ad Patris
similitudinem cum Filio commonstrandam, quem
paternæ æqualem substantiæ antea asseruerat. Ad
clariorem vero hujusce loci intelligentiam adverten-
dum est *Spiritus* nomine Scriptorem nostrum modo
accidens intelligere, modo substantiam. Nam ubi
Adami verba illa commemorat, (a) *Hoc nunc os ex
ossibus meis &c.* hæc subtexit: (b) *Accidentiam spiri-
tus passus est (Adam): cecidit enim extasis super il-
lum, Sancti Spiritus vis operatrix prophetia. Nam &
malus spiritus accidens res est. Denique Saulam tam
Dei spiritus postea vertit in alium Virum, id est in
Prophetam quam & malus spiritus in
Apostatam.* Hæc ille de extraordinaria inspiratione.
At quum Spiritum Sanctum commemorat, eum sub-
stantiam esse, non accidens docet. Nam Gabriellis
verba illa explanans (c) *Spiritus Sanctus supervenit
in te*, hæc addit: (d) *Sicut enim Joanne dicente, ser-
mo caro factus est, spiritum quoque intelligimus in
mentionem sermonis; ita & hic sermonem quoque agno-
scimus nomine spiritus. Nam & spiritus substantia est
sermonis, (propter unitatem naturæ) & sermo ope-
ratio spiritus, & duo unum sunt.* Itaque objecta illa
locutio. *Quis negabit Deum corpus esse, etsi spiritus
est?* perinde sonat ac si diceretur: Sermo Dei, qui

A 4

Dei

(a) Genes. 2. (b) Lib. de Anima cap. 11. (c) Lucæ
osp. 1. (d) L. cō. Prax. c. 26.

Dei Filius est, inque ejus effigie, formaque, ut ait Paulus, constitutus, vacua, & inanis res esse profecto nequit. Etsi enim spiritus sit Deus, unde sermo est genitus, quis ignorat Deum non accidens esse, aut inanem halitum, sed veram perfectamque substantiam; ita ut coherenter nequeat *carere substantia quod de tanta substantia procedit*? Incorporalium nomine illa significari, quorum nulla est propria substantia liquet etiam ex eo quod ille de Deo (a) loquens, ait: *cui etiam inanimalia, & incorporalia laudes canunt apud Danielem*. Neque enim incorporalium nomine Angelos intelligebat quos putabat esse corporeos, sed frigus, æstus, atque horum similia, quæ in cantico trium Puerorum ad Deum laudandum invitantur.

5. Age vero. Fingamus Scriptorem hunc nomine *corporis* substantiam aliqua ut ut subtili concretam significare voluisse, an erat ista fortasse indubia, Doctisque omnibus communis assertio, ut asseveranter adeo pronunciaret, *Quis negabit*? Quæ fronte id quasi inconcussam, certumque dogma, nec ullius probationis indigens proferre potuisset? Nulla cetero ad eam rem aut sacrarum litterarum testimonia, aut placita veterum profert. Nec Catholicorum modo hæc fuit unquam sententia; sed ipsemet Tertullianus noverat ab aliis Philosophorum Scholis corporalem Deum, ab aliis incorporalem defendi? Sic enim de natura Dei disputans ait: (b) *Alii incorporalem asseverant, alii corporalem, ut tam Platonici, quam Stoici*. Denique etsi communem eam fuisse Tertulliani ætate doctrinam concederemus, (quo nihil a veritate abhorret magis) multo erat

(a) L. co. Herm. c. 44. (b) Apologet. c. 47.

9

erat sane facilius corpoream approbare animam humanam, quam Deum. Enim vero quum ille de Anima differit, quam materia vere constare censebat, plurima ad id comprobandum argumenta congerit tum ex Sacris Codicibus, tum ex Philosophia, ac Medicorum arte deducta quæ paulo post commemorabimus. Solum ne quum de corporea Dei natura statuenda agebatur, satis erat ad universorum hominum iudicium provocare, & dicere: *Quis negabit Deum corpus esse?* At enim rectissime ad commune iudicium, quum id diceret, provocabat; quippe qui corpus nominans Deum, nihil affirmabat amplius quam esse illum rem subsistentem, plenamque quodammodo, non inanem & vacuum, etsi spiritus sit; quo vocabulo, ut supra animadvertimus, halitus quandoque, aut accidentaria qualitas significatur. Simili quadam loquendi formula nos ipsi in familiari sermone utimur, quum dicimus carere corpore, quidquid leve & vacuum est; & futili orationi, inanique suspicioni nullum inesse corpus pronunciamus. Quid? Quod eandem, quæ in Tertulliano accusatur, sententiam, atque ipsa prope verba usurpat Phoebadius (a) Agenni in Gallia Episcopus in libro contra Arianos; (b) nemo tamen inventus est qui Doctorem Sanctissimum reprehenderet. Postquam enim asseruit Deum ex eo quod Spiritus sit, invisibilem esse, atque impassibilem; iisdemque dotibus præ-

(a) Hunc commendat Hieron. de Viris Illustr. c. 108. *Phoebadius*, inquit, *Agenni Galliarum Episcopus edidit contra Arianos libros*. Dicuntur, & ejus esse alia opuscula, que necdum legi. *Vixit usque hodie decrepita senectute*. Sever. Sulp. l. 2. *Phoebadium* vocat: Græcus Interpres libri de Viris Illustr. *Soebadium*: alii aliter hoc nomen scribunt. Latinius censet eundem esse, quem *Sabbatium* nominat Gennad. de Vir. Illustr. (b) Tom. 4. Bibl. Patrum.

præditum Verbum ex Deo genitum, sic prosequitur: *Dei sermo non sonus vocis, sed res substantiva, ac per substantiam corpulensiva. Non enim sine substantia constitit quod de tanta substantia fecit. Nihil ergo vacuum de pleno, nihil inane de solito, quia Dei sermo Spiritus Dei Christus instructus est, & , ut evidentius dicam, sermonis corpus est: corpus enim spiritus, sed corpus sui generis. Nam & invisibilis, & incomprehensibilis spiritus: Numquid tamen inane, & vacua res Deus?*

6. Neque majorem difficultatem creat, quod *Filius in effigie Dei constitutus dicatur. Id enim sonat effigies, quod forma nomine expresserat Paullus ad Phil. 2. Qui cum in forma Dei esset non ravinam arbitratus est esse se aequalem Deo; quem locum proferet ibidem Tertullianus: Qui vero hisce vocabulis materiem significari concludit, ignarum esse illum, ac rudem latini sermonis necesse est; quum M. Tullius effigiem probitatis, & formam honestatis dicere non dubitaverit. Ait enim (a). Reliquit effigiem, & humanitatis, & probitatis (sua) Filium, & alibi. (b) Formam quidem ipsam, & tanquam faciem honesti vides. Effigies igitur, & forma Dei, imo etiam imago & figura (c) ab Apostolo dicitur Filius ad ejus cum paterna substantia similitudinem demonstrandam. Tantum vero abest ut Septimius Verbo figuram tribuat corporum propriam, quin in ejusdem libri decursu, ubi æternum manere in sua forma Sermonem asserit, expresse corpoream figuram remoret, quam assumptæ humanitati tantum posse convenire confirmat. En ejus verba: (d) sermo autem Domini*

(a) L. 2. de finib. c. 18. (b) L. 1. de Offic. (c) Ad Colof. 1. ad Hebr. 1. (d) L. co. Prax. c. 27.

mini manet in acum PERSEVERANDO SCILICET IN SUA FORMA. Quem si NON CAPIT CONFIGURARI, consequens est ut sic caro factus intelligatur, dum sit in carne, & manifestatur, & videtur, & contrectatur per carnem. Neque aliter disputat laudato in loco Phocadius. Effigiem, formam, corpus nihil re vera aliud apud hunc Scriptorem sonare, quam extantem essentiam rei demonstrant pariter consequentia. Sed & invisibilia illa quacumque sunt, habent apud Deum, & suam corpus, & suam formam, per qua soli Deo visibilia sunt: quanto magis, quod ex ipsius substantia missum est, sine substantia non erit? Miror hæc a nonnullis ad Septimii accusationem urgendam afferri, quæ ejus causæ maxime favent. Cedo enim, si nomine corporis tum hic, tum superius materiem aliquam intellexisset, quid fuisset ejus ratiocinatione stolidius? Sic enim disputasset: Creata omnia, licet invisibilia, sunt materialia, perque suam materiem visibilia sunt Deo: multo igitur magis materialis est sermo, atque adeo Deus, ex cujus ille substantia prodiit. At suspicari ne in ingeniosissimo Viro (a) tantam stupiditatem possumus, ut a Præsea vellet eo magis creatis rebus materialem censeret Deum, quo longius creaturas Creator excedit? Num satis fortasse non erat substantiam creatis rebus tribuere, ut Verbum quoque substantia minime carere concluderet, nisi materiale præterea corpus iisdem adiungeret? Quis non videt nomine corporis formæque accipi rei ipsius substantiam? Qua intelligentia semel constituta antecedentibus

(a) Vinc. Lirin. lib. adv. prof. hæc. novit. sic de Tertull. loquitur. *Ingenio vero nonne tam gravi, ac vehementi excelluit ut nihil sibi pene ad expugnandum proposuerit, quod non aut acumine irruerit, aut pondere illisicis?*

tibus consequentia mire consentiunt. Nam quemadmodum superius dixerat non posse *carere substantia*, quod de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit, ita ex eo, quod in rebus ipsis invisibilibus sua est substantia agnoscenda, quam divinus attingit intuitus, rectissime rursus concludit. *Quanto magis, quod ex insus substantia missam est, sine substantia non erit? Quid rogo in hac tota disputatione materiem, quid corpoream crassitiem præfert?*

7. Denique ut accusationem hanc omnem a fundamentis quodammodo evertamus, redeundum est ad eam, quam in Tertulliano reprehendunt sententiam. *Quis negabit, inquit, Deum corpus esse, etsi Deus spiritus est? Spiritus enim corpus sui generis in sua effigie.* Ita plane. Verum num corpus tantummodo Deum nominat? Corpus illum dicit quidem, sed Spiritum simul esse confirmat. Hæc vocabula si rigide accipiantur invicem pugnant. Nam spiritus nomine substantiam Philosophi intelligunt expertem materiz: corpus vero illud vocant, quod materia concretum est. Itaque necesse est Scriptorem hunc alterutri vocabulo sensum improprium tribuisse. Quæ quum ita sint, primo donec manifestis argumentis non vincatur Tertullianus materialem fecisse Deum, qua æquitatis lege dicemus spiritum potius in sensu improprio ab illo acceptum, quam corpus? Juvat hic illud repetere de quo Scriptor hic ipse Praxeam monet. *Jam nunc quaeritur quis quomodo utatur aliqua re, & vocabulo ejus.* Quandoque ambiguarum dictiones occurrunt, regulæ critices docent, Scriptoris mentem esse ex totius operis contextione, cæterisque adjunctis colligendam. Cæterum quotusquisque est Sanctorum Patrum, cui nota aliqua erroris inuri, si lex illa negligenter, non

non

non posset? Quum igitur Tertullianus & spiritum nominet Deum, & corpus, erit secundo inquirendum, quasnam ille proprietates attribuat Deo, ut inde conitet, utram duarum appellationum sensu proprio, utram improprio usurpaverit. Nimirum si Deo tribuat, quæ sunt propria corporum, merito colligemus, eum de vero corpore fuisse locutum: si corporum proprias dotes a Deo removeat, tum necesse erit concludere, eundem in Deo experiem materiæ spiritum agnovisse; corporis autem nomi- nihil nisi substantiam significasse, quæ accidenti vacuoque opponitur; quemadmodum nos orationis corpus, & corpus juris vocare ipsam orationis, ac juris substantiam, summamque consuevimus. (a) Ille sane hac disputandi ratione utitur, quum de anima Hominis loquitur, quam ut vere corpoream esse demonstrat, iis instructam dôtibus, quas corporum proprias Philosophi docent, conatur ostendere.

2. Videamus jam utrum purine spiritus, an veri corporis proprietates conditori rerum assignet. Itaque corpus est impenetrabile. Definitam extensionem habet, & certam figuram, qua circumscriptur. Est mobile; dividuum; sensibile; corruptibile, & caducum. Age jam. Num horum quidpiam de Deo asserit Tertullianus? Immo vero plane

(a) Generalem hanc significationem vocabulo *corporis*, abstractamque tribuit alibi non emel Tertullianus. Ita Apologet. c. 26. Deum esse affirmans Regnorum ac temporum moderatorem ait: *Videte . . . ne ille vices dominationum ipsis temporibus in seculo ordinavit, qui ante omne tempus fuit, & SÆCULUM CORPUS TEMPORUM FECIT.* Et ibi c. 39. vocat *Corpus Cœtum Ecclesiæ: Corpus sumus de conscientia Religionis, & discipline unitate, & frei fœdere.* Similia habent Arnob. l. 1., & Cassian. l. 2. de Instit. Monac. c. 5.

ne contraria . Nemo illo magnificentius loquitur de immensitate Dei , qua & locum nescit , & motum ; ac per ea , quæcunque extant , in solus occupat omnia atque complectitur , nullo ipse initio , aut fine conclusus . *Ante omnia* , inquit (a) *enim Deus erat solus , & Mundus , & locus , & omnia* ; Eumque (b) ait esse ; *quem credimus ubique esse , & ubique apparere : cui & inanimata , & incorporalia laudes canant apud Danielelem* . Quam vero illa præclara , Deoque digna , dum impium Marcionem alloquens (c) affirmat *Deum summum esse magnum , in æternitate constitutum , innatum , infectum , sine initio , sine fine* . Ex quo unicum illum esse argumentatur . Ergo (d) *unicum sit necesse est , quod fuerit summum magnum , par non habendo , ne non sit summum magnum* . Hæc de Deo Septimius ; quem adeo circumscribi loco non putat , ut infinitam non esse materiem contra Hermogenem inde concludat , quod illa existat in loco ; (e) *Non ergo erit infinita materia , qua dum in loco est , a loco determinatur* . Figuræ vero non modo expertem agnoscit Deum ; sed veram a Filio Dei carnem susceptam demonstrat ex eo , quod figuratum se se exhibuerit , ut (f) alias notatum est . Præterea si qua figura delineatum Deum existimasset , illud ibi asserere potissimum debuisset , ubi Hominem ad imaginem , ac similitudinem Dei factum commemorat . At tam longe aberat ab ea insania Tertullianus , ut imaginis illius rationem non in corpore Hominis , sed in liberi arbitrii potestate collocet eam ob causam , quia (g) *corporales lineæ* , quibus figura corporis designatur , similitu-

(a) L. co. Prax. c. 5. (b) L. co. Hermog. c. 44. (c) L. r. co. Marc. t. 7. (d) Ibid. (e) L. co. Herm. c. 28. (f) Num. 6. (g) L. 2. co. Marc. c. 5. quem locum integrum dabimus §. 2.

litudinem Dei referre nullam queunt; quum nullis ille lineamenti distinctus sit, sed *uniformis* totus, ac simplex. *Invisibilem* cohærenter esse eundem (a) docet, & nemini visum his verbis: *Patrem nemini visum etiam commune testabitur Evangelium: NEMO COGNOVIT PATREM NISI FILIUS. Ipse enim, & veteri Testamento pronunciarat: DEUM NEMO VIDEBIT, ET VIVET; Patrem invisibilem determinans, in cujus auctoritate, & nomine ipse erat Deus, qui videbatur, Dei Filius. Individuum pariter, immutabilem, informabilem, uti aeternum declarat inquiring: (b) Deum immutabilem, & informabilem credi necesse est, ut aeternum. Et rursus: (c) Si & materia eadem aeternitate censetur, neque initium habens, neque finem; eadem ratione non poterit pati dispersionem, & demutationem, qua nec Deus. Eundem incorruptibilem expressius docet, atque ob hanc nemini alteri communem dotem solum beatum: (d) Solutus Deus de incorruptibilitatis proprietate felix. Eadem ratione impassibilem necessario esse, contra Praxeam probat non Patrem modo, sed ab eo genitum Filium, dicens: (e) Tam autem impassibilis Pater est, quam impassibilis etiam Filius ex ea conditione, qua Deus est. Qua propter illa Christi morientis verba commemorans, Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me, hæc in eadem disputatione subtexit: (f) Sed & vox carnis & anima, idest Hominis, non sermonis, nec Spiritus, idest non Dei, propterea emissa est ut impassibilem Deum ostenderet, qui sic Filium dereliquit dum Hominem eius tradidit in mortem. Cupiditatum quoque sive passionum mo-*

tus

(a) L. 2. co. Marc. c. 27. (b) L. co. Prax. c. 27. (c) L. co. Herm. c. 39. (d) L. 2. co. Marc. c. 16. (e) L. co. Prax. c. 29. (f) Ib. c. 30.

tus a Deo penitus removet, sic generatim præscribens: (a) *Deus nulli passioni subiacebit.*

9. Rogo jam: quum distincte adeo expresseque Tertullianus ea omnia a Deo removeat, quæcumque corpori, materiæque latissimo licet sensu acceptis conveniunt, erit ne adhuc qui non videat, eum, dum & *Spiritum* appellat Deum, & *Corpus*, *Spiritus* quidem nomen sensu proprio, *corporis* autem, improprio accepisse? Atque ut cætera omittamus, si corporalem Deum putasset, eundem profecto a certa loci determinatione eximere nequivisset: hanc enim corporalium Entium necessariam esse legem affirmat, ut nimirum certo sint loco. Etenim sic ille (b) Hermogenem redarguit, *Dans autem locum bono, & malo, corporalia ea facis, faciendò localia: quia quæ locum habent, prius est, ut corporalia sint. Denique incorporalia proprium locum non haberent, nisi in corpore, quum corpori accedunt.* Ita videlicet de essentia corporis ratiocinatur Septimius iis ipsis in libris, unde ejus accusatio ducitur. Præterea nonne hoc ille tanquam certissimum pronunciatum constituit? (c) *Omne corporale passibile est.* Enimvero qui potuisset corpus nihilominus censere Deum eodem illo in libro contra Praxeam elucubrato, in quo non semel impassibilem prorsus Deum, atque impassibilem esse pronunciat? Quis igitur ex scribentis proposito, ex conditione Adversariorum, quos confutabat, ex vi ipsa verborum, perpetuaque argumentandi ratione non colligat, nihil illum voluisse aliud, quum dixit, (d) *Spiritum esse corpus sui generis in sua effigie; nisi veram substantiam*

(a) L. de Anima c. 29. (b) L. co. Herm. c. 41. (c) L. de Anima c. 7. (d) L. co. Prax. c. 7.

tiam esse Deum, quamvis sit Spiritus; nulla tamen specie materiæ qualiscumque concretum; quemadmodum effigiei, formæque vocabulo non figuram, intelligebat, sed essentiam ipsam suis proprietatibus constitutam, & quasi formatam? Idque ex eo iterum patet, quod ex sua illa contra Praxeam disputatione tandem concludit dicens: (a) *Quacumque ergo substantia sermonis fuit, illam dico Personam, & illi nomen Filii vindico*. En genus corporis, de cuius erat veritate, ac demonstratione sollicitus, ipsa nempe Verbi in se ipso existantis substantia.

10. Quæ hæctenus de corporis vocabulo diffusimus, eadem explicando alteri loco serviunt, qui ex libro contra Hermogenem profertur; in quo nimirum Tertullianus Sophiam, sive Verbum Divinum vocat materiem, atque in hunc modum ratiocinatur: (b) *Si necessaria est Deo materia ad opera Mundi, ut Hermogenes existimavit, habuit Deus materiam longe digniorem, & idoneiorem, non apud Philosophos astimandam, sed apud Prophetas intelligendam, Sophiam suam scilicet: & paullo post: Quis non hanc potius omnium fontem, & originem commendat, materiam vero materialium, non sibi subditam, non statu diversam, non motu inquietam, non habitu informem; sed insitam, & propriam, & decoram, quali Deus potuit eguisse sui magis, quam alieni egens? Materiæ nomen hic Verbo, quod Sapientia Dei vocatur, accommodat. Sed nemo hoc in loco metaphoram non sentit. Quum enim vellent Hermogenes æternam esse materiem ita, ut ex illa educi rerum hæc universitas posset, reponit Tertullianus, non fuisse Creatori Deo materiem alteram.*

B

ne-

(a) L. co. Prax. c. 7. (b) L. co. Herm. c. 18.

necessariam, quum Sophiam, ac Verbum haberet secum, & quemadmodum nos diceremus non eguisse Deum præparata ante materie ad Mundum creandum, quippe qui ex infinito sapientiæ suæ thesauro edere illum potuit, uti revera edidit; ita metaphora utens vividior Septimius ait, præsto fuisse Deo longe digniorem materiem, atque aptiorem; Sapientiam videlicet suam, suumque Verbum, quo utique fieri omnia poterant, & sane facta sunt omnia. *Materia* nimirum nomine pro sermonis opportunitate appellavit substitentem Dei Sapientiam eodem plane sensu, quo *substantiam* illam, & *corpus* cum Præxa disputans appellaverat. Eandem vero *materiem materiarum* vocat, quasi diceret *substantiam substantiarum*; illam nempe, quæ, ut ibidem (a) loquitur, *de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit.*

(a) L. co. Prax. c. 7.

§. II.

*Excerpta ex libro secundo contra Marcionem
Capite 16.*

I. **V**idetur hoc in loco Tertullianus distinguere in Deo animam & corpus; & propria eidem membra, verosque sensus tribuere; atque a nostris sensibus eatenus differentes, quatenus a nostro differt Divinum corpus. Sic enim loquitur: *Quanta erit diversitas divini corporis, & humani sub iisdem nominibus membrorum, tanta erit & animi divini, & humani differentia sub iisdem licet vocabulis sensuum: quos tam corruptioris est*
fuit

sicut in Homine corruptibilitas substantia humana, quam incorruptioris in Deo efficit incorruptibilitas substantia divina. Et paucis interjectis sic pergit de Deo disserere. Omnia necesse est adhibeat propter omnia; tot sensus quot & causas. Et iram propter scelestos, & bilem propter ingratos, & amulationem propter superbos; & quidquid non expedit malis. Sic & misericordiam propter errantes, & patientiam propter non respicientes, & prorsantiam propter merentes, & quidquid bonis opus est: qua omnia patitur suo more, quo eum pati concedet; propter quem Homo eadem patitur aque suo more.

2. At primo, qui hæc in Tertulliano reprehendunt, sacram scripturam pariter reprehendant oportet; quæ oculos Deo, & frontem, & nares & aures attribuit, & ea denique omnia, quæcunque ad corpus sensusque corporeos pertinent: eundemque non irasci modo, sed furere, & pœnitere, & stomachari, affirmat, & vomere: & animam Dei sæpius nominat; eumque spirantem, quod peculiare animæ officium est, & loquentem inducit. Secundo ut constet mentem Auctoris hoc in loco Scripturæ penitus consentire, satis est errorem Marcionis, quem ille refellebat, cognoscere. Duos Marcion fingebat Deos, (a) bonum alterum; alterum Mundi Creatorem; quem malum esse inde etiam inferebat, quod suppliciiis ærumnisque Homines premar. Tertullianus huic cavillationi occurrens reponit, ad boni Iudicis officium spectare non æquitatem modo, verum ipsam quoque iracundiam in reos, & criminum punitionem. Ut autem cavillos Hæreticorum dissolvat

B 2

argu-

(a) Id referunt Tertull. l. 1. co. Marc., Iren. l. 1. de hæz. c. 29., Philas. l. de hæz. c. 17., Aug. l. de hæz. c. 24., Teod. l. 1. hæz. fab. c. 24.

argumentantium : (a) *Si Deus irascitur, & amulatur, & extollitur, & exacerbat; ergo & corrumpetur; ergo & morietur* : admonet eodem sensu hæc esse accipienda, quo sacræ loquuntur litteræ; quum Dei manus, pedesque nominant; ita nempe, ut, quavis terrenis rebus convenientia vocabula usurpentur, nihil tamen nisi divinum prorsus, deoque dignum intelligamus. (b) *Discerne substantias*, (hac ratione urget Hæreticum Tertullianus) *& suos eis distribue sensus tam diversos, quam substantia exigunt; licet vocabulis communicare videantur. Nam & dexteram, & oculos, & pedes Dei* (c) *legimus: nec ideo tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur. Quanta erit diversitas divini corporis &c.* Hic reliqua consequuntur objecta superius, quibus hæc statim subjungit: *Certe Deum confiteris Creatorem? Certe, inquis. Quomodo ergo in Deo humanum aliquid existimas, & non divinum omne? Quem Deum non negas, confiteris non humanum: siquidem Deum confitendo, præjudicali utique illum ab omni humanarum conditionum qualitate diversum.* Nihil sane hic dicit Tertullianus, quod Catholicus quisque non dixerit. Eadem nimirum ratione, qua Dei membra nominantur, affirmat animam quoque, & corpus illius, & sensus sumi oportere; ita ut quandocunque ista proferimus, nihil tamen omnino nisi divinum cogitemus; licet quantum perfectionis creatis inest rebus, id totum summo rerum omnium Conditori tribuamus. Idem aliis verbis Scholastici efferrent; dicerentque creatam quamlibet perfectionem, *eminenter* in Deo, non tamen formaliter, qualiscunque est, contineri. Quod si dum incorruptorios
Dei

(a) L. 2. co. Marc. c. 16. (b) Ibid. (c) In sacris litteris.

Dei sensus vocat, eisdem tamen putasset corporcos, & sola materiæ speciei humanis perfectiores; corpoream quoque bilem in Deo agnovisse dicendus esset. At enim poterat ne Homo non bardus ac stupidus individuum simul, immutabilem, impassibilem, incompassibilem, figura nulla, nullisque discretumlineis censere Deum, qualem describi superius (a) ab eodem vidimus; & fluentem nihilominus in Dei corpore, nuncque æstuantem, nunc sedatam bilem cogitare? Metaphoram igitur bilis, ac sensuum usurpat more suo ad severitatem Divini Judicis indicandam, imitatus scripturam, quæ dum pedes, oculosque Dei nominat, non agiliores quosdam pedes, aut oculos perspicaciores eidem attribuit; sed hisce vocabulis *attributa* incomprehensibilis illius naturæ adumbrat, & exprimit. Neque hoc uno in loco metaphora utitur sensuum Africanus Scriptor ad intellectum videlicet mentemque significandam; quod quidem non cæteri tantum Patres, sed Magistri ipsi (b) latinitatis faciunt. Atque ut aliquot hujusce rei exempla offeramus; *Quid eris, inquit, (c) sensus, nisi ejus rei, qua sentitur, intellectus? Quid eris intellectus, nisi ejus rei, qua intelligitur, sensus?* Hæc ille, qui convenienter ad hanc ejus vocabuli intelligentiam, cum illo ipso, quem hic refutat, Marcione disceptans (d) contumacium Judæorum perfidiam, de qua Esaias loquitur, (e) appellat sensuum obrusionem: (f) *Hanc enim, inquit, obrusionem salutarium sensuum meruerant la-*

B 3

biis

(a) §. 1. n. 8. (b) Cic. l. 1. Epist. fam. ep. 9., & l. 15. ad Artic. ep. 7., Terent. in Adel., Quinril. l. 2. c. 5. (c) L. de Anima c. 18. (d) L. 3. co. Marc. c. 6. (e) Esai. cap. 6. (f) L. 3. co. Marc. c. 6.

his diligentes Deum , corde autem absistentes ab eo .

3. Verum instant . Si nomine corporis , sensuumque nihil ille præter purum Spiritum intellexit ; quid censibimus eum nomine animæ , quam Deo tribuit , significare voluisse ? His ego primum respondeo ; quod quum individuum ille profus asserat Deum , disputari quidem fortasse poterit , materia ne aliqua sui generis constantem ejus universam substantiam finxerit ; Deum vero in animam & corpus partiri omnino non potuit . Secundo quam , rogo , difficultatem nos in Tertulliani sermone reperiemus ; quum Scriptura ipsa , ut supra monuimus , præter humana membra , animam quoque Dei , & Spiritum memoret ? Igitur ab Adversariis vicissim ut mihi respondeant , postulo . Si quando Dei oculos , & cor , & motum , & manus in sacris codicibus legimus , nihil debemus , nisi Sapientiam , Misericordiam , Providentiam , Potentiam , & cætera attributa Dei intelligere , quid existimabimus , eam nomine animæ , mentis , sapientiæque Divinæ significare voluisse ? Quam illi ad Scripturæ verba interpretationem afferent , hanc ego Tertulliani dictionibus accommodabo ; qui nihil plane se dicere profiteretur , quam quod sacræ litteræ passim usurpant . Itaque sive Dei corpus , ac membra , sive animum , hujusque dotes , ac propria officia nominari audiamus , eandem semper Divinam Essentiam indicari noverimus ; sed modo aptis , justisque expressam vocabulis , modo impropriis , atque ad vulgi captum accommodatis . Neque alia profecto esse præter hanc unam Scriptoris nostri mens poterat ; quippe paullo ante objectum locum , imaginem Dei , ad quam Homo est factus , in liberi arbitrii potestate sitam , non in corpore ejusdem esse

esse inde argumentatur, quod Homo *uniformem Deum*, nempe lineamentorum expertem, ac simplicem repræsentare corporalibus lineis ullatenus nequeat. *Liberum, inquit, (a) & sui arbitrii, & sue potestatis invenio Hominem a Deo institutum; nullam magis imaginem, & similitudinem Dei in illo animadvertens, quam ejusmodi status formam. Neque enim facie, & corporalibus lineis tam variis in genere humano ad uniformem Deum expressus est; sed in ea substantia, quam ab ipso Deo traxis, idest anima ad formam Dei spondentis, & arbitrii sui libertate, & potestate signatus est. Quis hæc scribentem Tertullianum Antropomorphitis accenseat; qui illam plane Divini testimonii (b) interpretationem fugillat, & improbat, secundum quam Homines illi imperiti, & rudes in humano corpore formam divinæ imaginis statuebant; ex qua interpretatione origo omnis, & causa (c) corpori Dei fingendi desumpta est.*

(a) L. 2. co. Marc. c. 5. (b) Genes. c. 1. (c) August. hzr. 50., Theodoret. l. 4. hzr. fab. c. 10., Cassianus Collat. 10.

§. III.

*Excerpta ex libro de Resurrectione carnis
Capite 6.*

AD Resurrectionis dogma firmandum hic liber conscriptus est. Porro eorum errorem confutaturus, qui ignobilitatem carnis exaggerabant, ut eam resurrecturam negarent, demonstrat Auctor (a) humani corporis nobilitatem, illustratque ex digni-

B 4

gni-

(a) L. de Resur. car. c. 5.

gnitate Artificis , qui illud formavit . Hujus deinde argumen- ti vim auget (a) describens accuratius modum , quo carnem formasse Deus narratur . Ejus verba audiamus . *Persequar itaque propositum* , inquit , *si tamen tantum possum carni vindicare , quantum contulit ille , qui eam fecit , jam tunc gloriantem , quod illa pusillitas , (b) limus in manus Dei , QUÆCUNQUE SINT , pervenit , satis beatus , & si solummodo contactus . Quid enim , si nullo amplius opere , statim figmentum de contactu Dei consitisset ? Adeo magna res agebatur , qua ista materia exstruebatur . Itaque totiens honoratur , quotiens manus Des patitur , dum tangitur , dum decerpitur , dum deducitur , dum effingitur . Recogita totum illi Deum occupatum , ac deditum , manu , sensu , opere , consilio , sapientia , providentia , & ipsa in primis affectione , qua lineamenta ductabat . Quodcumque enim limus exprimebatur , Christus cogitabatur Homo futurus . Hæc ca- vifa sunt Petavio , ut quamvis de Tertulliano loquens (c) dixisset : *Videtur corpus sic usupasse , ut idem sit ac substantia* , eodem tamen in loco sic statuatur (d) : *Sed de Tertulliano pluribus agere nihil attinet , qui quidem de manibus & contactu Dei , quum de formato ab illis Homine primo loquitur , paullo crassius , quam Christianum minime rudem deceat , sensisse mihi videtur .* Et sane quum ille ad excellentiam carnis ostendendam in eo vim faciat , quod non momento , simplici- que contactu exstructa consi- serit ; sed illam Deus optimus nunc decerpto limo , nunc addito , deductoque , quod Figuli faciunt , paulatim effin- xerit , corporei Formatoris imaginem*

non

(a) L. de Resur. car. c. 6. (b) Ignobile illud videlicet lutum , ac vile. (c) Tom. 1. l. 2. de Deo c. 1. n. 5. (d) Ibid. n. 7.

non obscure exhibet. Jam enim dixerat (a) nobilissimam esse oportere carnem, quæ digna tanto Artifice fuerit. *Incipiat jam tibi caro placere, cujus Artifex tantus est.* Verum quod antea ex Artificis utcunque agentis conditione deduxerat, id nunc ex diligentia agendi confirmat. Secundo quum Adversarii ad argumenti vim minuendam ex Artificis majestate ducti ibidem exciperent: *Sed & Mundus Dei opus est, & tamen præterit habitus hujus mundi:* reponebat Tertullianus, Mundum quidem sola Dei voce creatum. *Caro autem & sermone Dei constitit propter formam, ne quid sine sermone: FACIAMUS ENIM HOMINEM, ante præmisit: & AMPLIUS MANU propter prælationem, ne universitati compararetur: ET FINXIT DEUS HOMINEM.* Præter sermonem adhibitam quoque manum fuisse in formanda carne testatur etiam in opere contra Marcionem: (b) *Eam quoque Bonitas, & quidem operantior operata est, non imperiali verbo, sed familiari manu. . . . Bonitas dixit: Bonitas finxit Hominem de limo.* Jam vero si purus spiritus sit Deus, & nihil propterea, nisi metaphoram hic sonet manus, quid potest ad carnem præ rebus cæteris commendandam conferre, quod non sermo illam tantummodo, verum etiam divinus contactus effinsetit? Tertio, præterquamquod non apparet causa, cur metaphoram manuum uti vellet ad operantis Dei potentiam designandam; quandoquidem simul cum manu providentiam illius, & sapientiam, & opus distincte nominat; ipsum argumentandi genus suspicionem metaphoræ omnem videtur excludere. Etenim non ex formatrice Dei manu dumtaxat, verum etiam ex iterato ejus-

(a) Cap. 5. ejusdem libri. (b) L. 2. co. Marc. c. 4.

eiusdem contactu laudes carnis exaggerat. *Totiens*, inquit, *bonoratur, quotiens manus Dei patitur, dum tangitur, dum decerbitur, dum deducitur, dum effingitur*. Quid autem, ajunt, ea argumentatione, esset ineptum ac ridiculum magis, si nedum iteratus contactus, sed ne tactus quidem ullus, aut ulla Dei limum tractantis manus fuisset?

2. Nihil dissimulavimus eorum, quæ contra Scriptorem hunc facere videntur. Hæc tamen omnia fide salva dici potuerunt; atque id unum eos cogunt repetere, quod de Tertulliano scriptum colliquit Lactantius (a): *Fuit quidem omni genere litterarum præditus, sed in eloquendo parum facilis, minus comptus, & multum obscurus*. Cæcæ enim, sicuti scriptura deliberantem, & quasi consultantem super Hominis formatione Deum inducit ad præstantiam operis designandam; ita Scripturæ insillens Septimius allegoriam pro ingenio suo persequatur, ut ex creationis modo dignitatem carnis, quod erat ejus institutum, exornet. Et si enim quæ de consultantem Deo, & manum operi admovente narratur, allegoricum sensum contineant; illa ipsa tamen figurata locutio, qua Scriptura utitur, docet cujus excellentiæ opus illud futurum esset, in quo moliendo, perficiendoque occupata quodammodo Conditoris supremi studia representantur. Audiatur Chrysostomus in hunc locum. *Vidisti*, inquit, (b) *sermone solo, & præcepto omnem creaturam quinque diebus figurari. Vide hodie, quanta verborum diversitas. Non enim jam dicit: fiat Homo. Sed quid? Faciamus Hominem secundum imaginem nostram, & secundum simi-*

(a) Instit. divin. l. 5. c. 1. (b) Hom. 8. in Gen. Similis est animadversio Theop. l. 2. ad Autol., Nils. l. de Hom. opif. c. 3., Cyr. Al. glaph. I., & Greg. M. l. 9. Mor. c. 27.

*similitudinem . Quid hoc novi ? Quid rari ? Quisnam ille , qui formandus ; ad quem faciendum opifici tanto consilio & circumspectione opus ? Ne mireris dilecte . Homo enim inter visibilia omnia dignitate præcellit ; & paullo post : Nunquid consilio , & circumspectione opus habet ? Absit . Quid ergo ? Figura verborum declarare voluit quam excellentem honorem Homini , qui formabatur , impendit . En quomodo S. Doctor ex iis ipsis , in quibus meram agnoscit metaphoram , demonstrari nihilominus asserit humanæ carnis singularem præstantiam . Quod rursus confirmat hom. 10. ubi ait : *Et consilium , & ut ita dicam studium adhibuit omnium Opifex , ut ipsa formandi figura Hominis dignitatem ostenderet .* Eodem argumentandi genere utitur Tertullianus , qui longius dumtaxat sacræ narrationis figuram protrahit : neque ad vim argumentationis retinendam opus profecto est ejus verba alio sensu , quam allegorico interpretari .*

3. Neque abs re erit fortasse illud animadvertere , quod licet præter opus , manusque divinas , consilium quoque , sapientiam , ac providentiam nominet in Homine condendo adhibitas , potentiam tamen filii ; quippe quæ satis sub figura manuum , & operis adumbrata jam fuerat . Præterea non casu , opinor , quum Dei manus appellat , illud attexit *quæcunque illa sint* : hac profecto adjectione significat aliud quid in ejus verbis latere , quam obvius sentius præferat . Quid ? Quod Auctor ipse aperte declarat quam longe absit a corporeis Deo manibus tribuendis dum ait , (a) *sermone ejus Cæli formati sunt , & spiritu ipsius universa virtutes eorum . Hic est Dei dextera , Dei & manus amba , per quas opera-*
tus

(a) L. co. Herm. c. 45.

tus est, atque molitus est. Opera enim manuum tuarum, inquit, sunt Cæli; per quas & mensus est terram, & palmo Cælum. Hæc nimirum declarant, quænam sint in Tertulliani sententia manus Dei; Filium nimirum illæ sunt, & Spiritus Sanctus; quibus divina opera in sacris codicibus attribui solent.

4. Verum si tota sermonis contextio consideretur, nihil est ad eos convincendos opportunius, qui figuratas hujus Scriptoris dictiones sic accipiunt, quasi sensum proprium referrent. Postquam enim non alias esse Dei manus testatus est, quam Verbum, & Spiritum; ad usitatas iterum metaphoras rediens sic pergit. *Noli ita Deo adulari ut velis illum solo visu, & solo accessu tot ac tantas substantias protulisse; & non propriis viribus insituisse. Sic enim & Hieremias commendat: Deus faciens terram in valentia sua; parans Orbem in intelligentia sua; & suo sensu extendit Cælos. Ha sunt vires ejus; quibus enixus totum hoc condidit. Major est gloria ejus, si laboravit. Denique septima die requievit ab operibus. Virumque suo more. Aut si apparens solummodo, & appropinquans fecit hunc mundum; nunquid cum facere desit, rursus apparere, & appropinquare cessavit? Atqui magis apparere cepit, & ubique conveniri Deus ex quo factus est Mundus. Videtur ergo quemadmodum operatione Deus universa constituit, valentia facientis terram, intelligentia parantis Orbem, & sensu extendentis Cælum: non apparentis solummodo, & appropinquantis, sed adhibentis tantos animi sui nisus, sôphiam, valentiam, sensum, sermonem, spiritum, virtutem. Qua illi non erant necessaria ut apparendo tantummodo, & appropinquando profectus fuisset. Hac autem sunt invisibilia ejus,*

ejus, qua secundum Apostolum ab institutione Mundi factis ejus conspiciuntur, non materia nescio qua, sed sensuality ipsius. Quis enim cognovit sensum Domini? Enimvero si hæc ab antecedentibus divellantur, quis rudius de Dei natura, ac pinguius loquitur? Verum superiora nos docent, nihil nisi divinum, ac sublime hoc crassioris elocutionis quasi velo contegi: & nifum hunc, & sensum, laboremque operantis Dei nihil re ipsa significare aliud, quam quod scriptura testatur, Verbo Domini scilicet & Spiritu oris ejus hanc omnem, quam cernimus, molem rerum fuisse perfectam. Ista jam conferantur cum iis, quæ in libris de Resurrectione carnis edisserit; constabitque non verborum sonum attendi oportere, ut sæpe monuimus, sed illud potius, quod cum Apostolo Auctor idem pronunciat, Quis cognovit sensum Domini? Nam quemadmodum hic laborantis, ententisque Dei metaphoram adhibet, ut vividius declaret divina potentia excitatum e nihilo Mundum, non solo Dei ad materiam accedentis intuitu; (quod æternæ materiæ assertor Hermogenes contendebat) ita ad carnis contemptores refellendos, exquisitam Dei in ea fingenda diligentiam allegorica oratione describit; ea tamen semper cautione adjecta, ut, dum humano more de summo Deo disseritur, nihil de natura ejusdem, quam inaccessam humanæ menti, ac minime enarrabilem Tertullianus ubique testatur, nisi divinum cogitemus. (a)

5. Hæc Africano Doctore purgando apud æquos Judices, opinor, abunde sufficiunt; quum & discipula-

(a) Hoc idem Dei Hominem suis manibus, cætera solo verbo efficientis discrimen adnotant Severianus hom. 5., Profper carm. de Provid., Theod. q. 19. in Genes., Prudentius in Apoth.

putationis propositum, dotesque illæ, quas Deo tribuit, & Divinæ naturæ sublimis idea, quam pluribus in locis exhibet, ad eum defendendum conspiciunt. Ita certe ex orationis scopo, contextuque doctrinæ deducta ratio illa est, quam sequi Critici omnes, ac Theologi solent, ut si quæ in scriptis Patrum occurrunt ambigue, vel obscure dicta, ea ad sensum catholicum exigant. Verum ne quid omittamus eorum gratia, quos crassior rudiorque Septimii stilus nimium offendit, quam ut explicari eum satis commode posse existiment; placet hic alterum adducti loci intelligendi modum asserre, qui nobis Scriptoris hujus opera evolventibus in mentem venit; unde admiratio omnis cessabit, quare ille de Supremo Artifice in formatione Hominis occupatio ea dixerit, quæ crassiora Petavio visa sunt: (a) *quam Christianum minime rudem deceat. Nemo ignorat vetustiorum Patrum judicio, non Angelum. fuisse eum, qui Prophetis, ac Patriarchis videndum se obtulit, sed Dei Filium, atque hunc illi intelligi debere ajunt, non Patrem, quandocunque in Scriptura legimus, visum ab Hominibus Deum. fuisse. Iis vero argumentis id probant, quibus perinde concluditur eum, qui Adamum fingens e limbo inducitur, eundemque alloquens, Verbum fuisse, non Patrem. (b) Ideo enim id Verbo tanquam pro-*

(a) Lib. 2. de Deo c. 1. (b) Novatianus de Trin. c. 26. *Ecce, ait, idem Moyses refert alio in loco; quod Abrhæ visus sit Deus. Atqui idem Moyses audit a Deo, quod nemo Hominum Deum videat, & vivat. Si videri non potest Deus, quomodo visus est Deus? Aut, si visus est, quomodo videri non potest? Sed non utique Scriptura mentitur. Ergo vere visus est Deus. Ex quo intelligi potest, quod non Pater visus sit, qui nunquam visus est, sed Filius; qui & descendere scilicet est, & videri, quia descenderit. Imago est enim invisibilis Dei, ut mediocritas, & fragilitas conditionis humanæ*
Deum

proprium tribuunt ; quia quum procedat a Patre ,
 eju-dem Angelus , ac Minister est ; quem ille ad
 Homines . quum opus est , mittit . Contra alienum
 id esse a Persona Patris pronunciant , quem nemini
 propterea visum Scriptura testatur . Quamquam
 Ada-

*Deum Patrem videre aliquando jam tunc assuesceret in imagine Dei ,
 hoc est in Filio Dei . Deinde post pauca . Pater fuit iste , qui ab Agar
 visus est , an non ? quia Deus positus est . Sed absit , Deum Patrem An-
 gelum dicere , ne alteri subditus sit , cujus Angelus fuerit . Sed Angelum
 dicent fuisse . Quomodo ergo Deus erit , si Angelus fuit ; quum non sit
 hoc nomen Anceps unquam concessum ? Nisi quoniam ex utroque latere
 nos veritas in istam concludit sententiam ; quia intelligere debeamus
 Dei Filium fuisse ; qui , quoniam ex Deo est , merito Deus : quia Dei
 Filius dictus sit , quoniam Patri subditus , & annunciator paternae vo-
 luntatis est , magni consilii Angelus pronuntiatus est . Eidem consentit
 Justinus in dial. n. 127. dicens : Non existimetis ipsum ingentium
 Deum descendisse , aut aliquo ex loco ascendisse . Neque enim ille non
 enarrabilis Pater , & Dominus uniuersorum in aliquem locum uenit ;
 neque ambulat nec mouetur , nec loco comprehendendi potest ;
 immo ne toto quidem mundo ; quippe qui erat etiam antequam
 mundus fieret . Quomodo igitur ille aut quemquam alloquatur , aut
 cuiquam appareat , aut in angustiissima terre parte conspiciatur ; quum
 ne illius quidem , qui ab eo missus est , gloriam populus in Sina in-
 ueneri potuerit ? Nec Abraham igitur , nec Isaac , nec
 Jacob , nec quisquam ex Homi-nibus illum omnium omnino , ac ipsius
 Christi Patrem , & Dominum non enarrabilem vidit ; sed eum , qui
 secundum ipsius voluntatem & Deus est , ipsius Filius , & Angelus
 ex eo , quod ministret ipsius voluntati . Eadem docet Theophilus
 l. 2. ad Autolyicum n. 22. Et Iren. l. 4. c. 10. olim 23. Et
 Cypr. l. 2. testim. adv. Judzos c. 5. , & 6. Et Epiphan. in An-
 cor. n. 29. Et Hilar. l. 4. de Trin. Convenienter ad hæc Aug.
 l. co. Adimant. c. 9. ait : Ipse Dei Filius , qui est Verbum Dei ,
 non solum nouissimis temporibus , quum in carne apparere dignatus
 est , sed etiam prius a constitutione mundi , cui voluit , de Patre
 annuncians , sive loquendo , sive apparendo , vel per Angelicam ali-
 quam potestatem , vel per quamlibet Creaturam . Eadem docet l.
 8. de Gen. ad lit. c. 27. , ubi hoc ad lit. Nonnulli Heretici putant
 substantiam Filii Dei , nullo assumpto corpore , per se ipsam esse vi-
 sibilem , & ideo antequam ex Virgine corpus acciperet , ipsum visum
 esse Patribus opinantur ; tanquam de solo Deo Patre dictum sit ;
 quem nemo Hominum vidit , nec videre potest ; quia Filius visus
 sit ante acceptam serui formam , etiam per ipsam substantiam suam .*

Adamum formatum a Dei Filio; atque hunc unum cum illo Parente omnium collocurum affirmant conceptis verbis Novarianus, (a) Irenæus, (b) Theophilus. (c) Mirum autem videri non debet quod sicuti

(a) Novat. l. de Trin. c. 25. sic loquitur. *Si, ut jam docuimus, Dei Filius est, per quem facta sunt omnia; usque Dei Filius est, per quem etiam Homo institutus est; propter quem facta sunt omnia. Sed enim Deo precipiente, ut Homo fiat, Deus refertur esse, qui Hominem facit: facit autem Hominem Dei Filius, Verbum scilicet Dei; per quem facta sunt omnia; & sine quo factum est nihil. Hoc autem Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Ergo Christus est Deus.* (b) Iren. l. 4. c. 10., olim 27. *Quomodo igitur, inquit, testabantur de eo Scripture? Si enim crederetis Moyse, inquit, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit: scilicet quod infeminatus est ubique in Scripturis ejus Filius Dei; aliquando quidem eum Abraham loquens; aliquando cum Noe, dans eis mensuras; aliquando autem querens Adam; aliquando autem Sodonitis inducens judicium; & rursus quem videretur, & in viam dirigit Jacob; & de rubo loquitur cum Moyse.* (c) Theoph. l. secundo ad Autol. n. 22. *Dices igitur mihi: Deum dicebat comprehendere loco non debere; quomodo eum nunc in Paradiso dicis ambulare? Audi quid respondeam. Deus & Pater universorum non potest ille quidem comprehendere, nec invenitur in loco; neque enim est locus requiei ejus. Sed ejus Verbum, per quod fecit omnia, quomodo sit ejus virtus & sapientia, assumens Patris, & Domini universorum Personam veniebat in Paradisum sub Persona Dei, & cum Adamo colloquebatur.* Hæc Theophilus, qui paullo post sic prosequitur. *Verbum igitur, quomodo Deus sit, & ex Deo genitum, illud Pater universorum, quomodo ita visum fuerit, mittit in aliquem locum; quo quomodo venerit, auditur, & videtur missum ab eo, & in loco invenitur.* Hic obiter animadvertimus huiusmodi Patrum dicta nihil æqualitati Verbi cum Patre detrudere; etsi illud Filio tanquam proprium tribuant, quod summum rerum Conditorum decere negant. Quomodo enim Verbum a Patre sit genitum, hæc ipsa processionis proprietates causam suppetit, propter quam verè dici illa de Verbo, salva Divinitatis majestate, possint. Nam sicuti Filium misit Pater Hominem factum ad Homines redimendos; sic illum potuit olim mittere, ut modo in hoc, modo in illo loco sub corporea aliqua specie conspicuus appareret. At quomodo ratio ista ex processionis relatione ducta com-

petere

sicuti Mundi universi, ita & Adami creationem. Filio tribuant, licet hunc a summo rerum Conditore distinguant, quem visum ulli Hominum fuisse negant. Etenim quum Adversarii, quibus cum pugnabant, unicam in Deo Personam agnoscerent, quem Creatorem omnium nominabant, necessarium erat Patribus illum distinguere a Verbo, ut duplicem Personam probarent. Postquam enim constaret non illum, qui creator omnium dicebatur, videlicet Patrem Hominibus apparuisse, sed Filium, conseqnebatur hunc pariter Deum esse; quandoquidem eum, qui Adamo, Moyse, cæterisque est visus, Deum fuisse scriptura confirmat. Patrem vero rectissime Conditorem universorum per *appropriationem* appellabant; quippe qui, quum initium omnium sit, atque adeo ipse Verbi, illam sibi appellationem præcipuo quodam nomine vindicat. Verum quum hoc sensu Conditorem omnium dicerent Patrem, affirmabant simul a Filio omnia immediate fuisse condita. Quamobrem verba illa *Faciamus Hominem ad imaginem, & similitudinem nostram* directa ad Filium tanquam ad immediatum Ministrum Patris fuisse ajunt Iustinus, (a) Theophilus, (b) Novatianus. (c) Eidem injunctum a Patre munus creandi omnia, asserit Irenæus. (d) Justinus vero expressius Filium nuncupat *Opificem omnium*, &

C

Crea-

petere nequeat Patri, quippe qui ingenuus est; propterea quod sine divinitatis dispendio explicatur de Filio ob personalem proprietatem, illud de Patre interpretari Doctores illi veteres verebantur, ne quid de ipsiusmet divinitatis dignitate detrahi videretur. Quamquam quid esse potest ineptius, quam ex iisdem illis Patrum locis contra divinitatem Filii argumentari velle Hæreticos, in quibus ii toti sunt ut hunc ipsum Filium esse unum cum Patre Deum demonstrant? (a) Dial. num. 62. (b) L. 2. n. 18. (c) De Trin. c. 25. (d) L. 2. c. 8.

Creatorem dicens : (a) *Verbum sanctum & incomprehensibile inter Homines locavit, & in cordibus eorum firmam habere sedem voluit; non quemadmodum aliquis conicere possit, missis Hominibus Ministro aliquo, aut Angelo . . . sed ipso Opifice, & Creatore omnium.*

6. Enimvero ut ad Tertullianum redeamus, eadem illi fuit cum Patribus memoratis sententia. Verbum enim designari docet, quum Deus Adamo & cæteris visus fuisse in veteri testamento narratur. (b) *Profitemur, inquit, Christum semper egisse in Dei Patris nomine; ipsum ab initio conversatum; ipsum congressum cum Patriarchis, & Prophetis Filium Creatoris, sermonem ejus, quem ex semetipso proferendo Filium fecit Ille est, qui descendit, ille, qui interrogat, ille, qui postulat, ille, qui jurat: & rursum (c) ipse enim & ad humana colloquia descendit ab Adam usque ad Patriarchas, & Prophetas. Eidem Verbo totum creationis opus, ipsiusque Adami formationem tribuit (d) Vicarium se Patris ostenderat, per quem Pater & videretur in factis, & audiretur in verbis, & cognosceretur in Filio facta & verba Patris administrante: & rursum (e) Sed & cetera utique idem fecit qui & priora; idest Sermo Dei, per QUEM OMNIA FACTA SUNT, ET SINE QUO FACTUM EST NIHIL. Qui si ipse Deus est secundum Joannem; DEUS ERAT VERBUM; habes duos alium dicentem ut fiat, alium facientem. En igitur quis ille sit Deus, qui suis manibus Hominem finxit; nimirum Filius, quo Administro Pater est usus. Eadem alibi pluries repetit (f); Quum Igitur Filium*

(a) En. ad Diognet. (b) L. 2. co. Marc. c. 27. (c) L. co. Prax. c. 16. (d) Lib. co. Prax. c. 24. (e) Co. Prax. c. 12. (f) L. de Refur. car. c. 6. & 9. & apologet. c. 21. & Lco. Prax. c. 14.

lium Dei cum fuisse Tertullianus putaret, qui carnem Adami effinxit, difficultas profecto omnis, quæ ex luci illa formatione, atque ex reperito Dei contactu ducitur, evanesceret, si quemadmodum visibili forma apparuisse Verbum censuit, ita verum, & solidum corpus ab eo assumptum censuisset. Hoc porro tam clare discreteque asserit, ut vocari in dubium omnino nequeat.

7. Laudati enim superius Patres susceptam olim a Filio sensibilem speciem fuisse utique docent, qua conspicuum sese Adamo, Moyse, & cæteris redderet; non ajunt tamen solido illum corpore, veraque carne contextum apparuisse. Quin potius contrarium ex Justino colligitur, quum ait (a) *Moyse & cæteris Prophetis in specie ignis, & imagine incorporata visus est*. At Africanus noster longius aliquanto progreditur. Nam etsi Verbum tunc primum Hominem factum cum cæteris Catholicis fateatur, quando ex Virgine conceptum est, nihilominus speciem illam atque habitum, sub quo olim est visum, veram carnem fuisse censet, quamvis non natam; & corpus non adumbratum, sed iisdem membris, quibus nos constamus, compactum; etsi ad tempus dumtaxat, & pro rerum opportunitate susceptum. Idque ideo fortasse sensit, ut veritatem carnis ex Materia acceptæ facilius demonstraret, si illam ipsam temporariam formam, qua olim videri consueverat, veram carnem fuisse ostendisset. Sed ejus jam verba proferamus. Marcionis errorem de umbratili Christi carne confusans sic ratiocinatur: (b) *Angelos Creatoris conversos in effigiem humanam aliquando legisti; & credidisti; & TANTAM CORPORIS GESTASSE*

C 2

VE-

(a) Apol. 1. n. 63. (b) L. de Carne Ch. c. 3.

VERITATEM ut & pedes eis laverit Abraham, & manibus ipsorum ereptus sit Sodomitis Loth: conluctatus quoque Homini Angelus toto corporis pondere dimitti desideravit ab eo, a quo detinebatur. Quod ergo Angelis inferioribus Deo licuit, ut conversi (a) in corpulentiam humanam, Angeli nihilominus permanerent, hoc tu potentiori Deo aufers, quasi non valuerit Christus vere Hominem indutus, Deus perseverare? Aut nunquid & Angeli illi phantasma carnis apparuerunt? Sed non audebis hoc dicere. Et rursus: (b) Constat Angelos non carnem propriam gestasse, ut puta natura substantia spiritalis, & si corporis alicujus, sui tamen generis; in carnem autem humanam transfigurabiles ad tempus: ut videri, & congrederi cum Hominibus possent. Quod in Angelis, idem in Verbo olim ab Hominibus viso contigisse testatur. (c) Tunc quoque inter illos Angelos ipse Dominus apparuit Abraham sine nativitate; cum carne scilicet, pro eadem causa diversitate; Sed vos hoc non recipiitis, non eum Christum recipientes, qui jam tunc & alloqui, & liberare, & judicare humanum genus ediscebat in carnis habitu, non nata adhuc, quia nondum moritura. Idem Marcioni objicit his verbis: (d) Ideoque & ipse cum Angelis tunc apud Abraham in veritate quidem carnis apparuit; sed nondum nata, quia nondum moritura; sed & discentis jam inter Homines conversari. Eandem rem aliis in locis (e) in-

(a) Conversos in Carnem humanam Angelos dicit, dum ibidem integram mansisse eorum naturam fatetur. Hæc loquendi ratio significat non admodum eum fuisse de recto vocabulorum, proprioque usu sollicitum. Ex quo juvat animadvertere, quam facile sit Auctorem hunc accusari, quasi ab Ecclesiæ doctrina dissentiat; dum ejus sermo dumtaxat a communi sermone dissentit. (b) Ib. c. 6. (c) Ib. (d) L. 3. co. Marc. c. 9. (e) L. 5. co. Marc. c. 19., & l. adv. Jud. c. 9. &c.

Inculcat, quibus producendis parcimus. Adeo vero non dubitat quin veram suscipere carnem solum Verbum, si quando Hominibus videndum se daret, ut veram fuisse columbam pronunciet, sub cujus forma Spiritus Sanctus supra Christum apparuit. (a) *Tam vere, inquit, erat & columba, quam & Spiritus: nec interfecerat substantiam propriam, assumpta substantia extranea. Sed quaris, corpus columba ubi sit, resurrectio Spiritu in Cælum? Æque & Angelorum, & eadem ratione interceptum est, qua & edicum fuerat. Si vidisses, quomodo de nihilo proferebatur, scisses, quomodo in nihilum subducebatur. Si non fuit initium visibile, nec finis. Tamen corporis soliditas erat quo momento corpus videbatur.*

8. Jam vero si Tertulliani judicio non Pater, sed Filius is fuit, qui in veteri Testamento apparere Hominibus consuevit; si Verbum, tanquam Administer Patris uti res cæteras, ita & primum Hominum Parentem condidit; si ab eodem hoc Verbo, quam ad externa hæc munera obeunda mittebatur, non speciem Hominis solum, sed veram etiam carnem, solidumque corpus assumptum fuisse Septimius existimavit, nulla jam difficultas est, quæcunque ex Dei illa descriptione lutum formantis objicitur. Semel enim stabilito, & fixo, uti fixum. Tertulliano erat, Deum, nempe Dei Filium, qui & Adamum effingens, & cum eo loquens describitur, vero, non vacuo corpore, licet ad tempus suscepto contigitur; quæcunque in memorato (b) loco Auctor edisserit, facilem, ac naturalem sensum habeat. Deus enim revera & lutum tractat, & decer-

C 3

pit,

(a) Lib. de Carne Christi c. 3. (b) Lib. de Resur. carnis c. 6.

pit, deducitque & fingit: corporeæ manus illæ sunt, tactusque corporeus: sunt illæ tamen adscitæ extrinsecus manus, ac mox deponendæ: *si vidisses* (ut ait Tertulliani ipsius verbis) *si vidisses*, (a) *quum de nihilo proferebatur, scisses, quum in nihilum subducebatur*. Quare non minus inique, & calumniose exinde concluderemus, Deum ab hoc Scriptore corporeum factum, quam si quis inferret, cum materialem columbam fecisse Spiritum Sanctum; propterea quod verum a Spiritu Sancto corpus columbæ assumptum fuisse censuerit. Accedit quod, si Antropomorphismi Septimum ideo arcefferemus, quod Opificem divinum inducit, qui limum manu tractat, & fingit, dicendus ille perinde esset non corpus modo sui generis, sed veram Deo, nostræque similem carnem attribuisse, quandoquidem in ejus sententia ille idem, qui Adamum formavit Deus, aliisque Patriarchis est visus, non tantum in corpore, verum etiam (b) *in veritate carnis apparuit*. Adeo tamen a Tertulliani opinione illud abhorret, ut animam ipsam humanam omnino neget carneam esse, quam tamen vere putat esse corpoream. Sic enim de Christo loquens (c) inquit: *Non nostram animam liberavit, si carneam habuit: nostra enim carnea non est*. Immo vero si dicta hæc æquo animo perpendamus, nova potius illius defensio inde enascitur, unde accusatio petebatur. Nam incorporeum profecto judicasse Deum ille convincitur, qui temporarium a Deo corpus assumi oportuisse arbitratur, quandocunque conspicuus fieri, aut corporeo modo agere

(a) Lib. de Carne Chr. c. 3. (b) Lib. 3. co. Marc. c. 9.
 (c) Lib. de Carne Chr. c. 10.

agere aliquid vellet. (a) Illud denique non est omit-
tendum, quod alias (b) animadvertimus, acutum-
Scriptorem eatenus delirare minime potuisse, ut de
Adami creatione loquens vultu, manibusque huma-
nis vere præditum Deum assereret, qui in Artifice
summo ne lineamentorum quidem ulla vestigia agno-
scebatur; Dei que imaginem ideo in Homini corpore
reponendam negabat, quod corporalibus distingui,
& exprimi lineis uniformis Deus non posset. Ad
reliqua jam expendenda loca accedamus.

(a) In Adæ creatione humanum a Deo corpus assumptum
fuisse opinatus est etiam Augustinus Steuchus Eugubinus in
Cosmopeja in cap. 1. Gen., qui similem Philonis sententiam
laudat, atque ideo asserit Hominem etiam secundum corpus
ad Auctoris sui similitudinem factum. Eadem fuit opinio Olea-
stri in cap. 1. Genes. ubi inter cætera hæc habet. *Voluit ergo
Dominus Hominem se referre & quantum ad corpus assumptum,
& quantum ad spiritum, ut corpore corpus assumptum, anima
vero spiritum, qui Deus est, monstraret. Nemo tamen suspica-
tus est eos Deum fecisse corporeum. Ac ne cui forte id veniret
in mentem, Oleaster Lectorem sic monet: Neque me arbitris
sensire Deum corporeum; legi enim, quemadmodum tu; DEUS
SPIRITUS EST.* (b) §. 1. n. 8., & §. 2. n. 3.

§. IV.

*Excerpta ex lib. de Anima c. 7., & ex lib. 4.
co. Marc. c. 38.*

1. **D**E Anima differens Auctor postquam multa
prioribus capitulis argumenta congererat
contra Platonicos, aliosque Philosophos ad corpora-
lem ejus naturam probandam, contendit rem ean-
dem ex Evangelica historia demonstrari, quæ in
flammis pati Epulonem narrat, ac Lazarum contra
in sinu Abrahamæ præmio suæ patientiæ frui. Qua nar-

ratione recitata sic pergit : (a) *Quid est autem illud quod ad inferna transfertur post divorcium corporis ; quod detinetur illis ; quod in diem iudicii reservatur ; et quod & Christus moriendo descendit : puto ad animas Patriarcharum sed quamobrem , si nihil anima detinet sub terris ? NIHIL ENIM , SI NON CORPUS : incorporalitas enim ab omni genere custodia libera est , immunis a pana , & a fovea .* (b) *Per quod enim punitur , aut fovetur , hoc erit corpus . Reddam de isto plenius , & opportunius . Igitur si quid tormenti sive solatii anima praecepit in carcere seu diversorio inferum , in igni , vel in sinu Abraba , probata erit incorporalitas anima . Incorporalitas enim nihil patitur , non habens per quod pati possit : aut si habet , hoc erit corpus . In quantum enim omne corporale passibile est , in tantum quod passibile est , corporale est .* Itaque Tertulliani iudicio nihil est quidquid corpus non est : idque inquit axiomatis certissimi statuit ; ex quo infert animam esse corpus , quum nihil illa profecto non sit . Hac ratione productum explicant locum doctissimi Viri Pamelius , Rigaltius aliique . Porro hic dici nequit , quod dictionem alteram in libro contra Praxeam usurpatam exponentes diximus ; nimirum corporis nomine non materiatum corpus accipi a Tertulliano , sed rem subsistentem . Nam & proprium corpus esse animam procul dubio ille censebat ; & plura superius argumenta protulerat , ut subtili quadam materie contutare illam convinceret . Quare ut ex generali illo pronunciato . *Nihil enim nisi corpus* , eliciat , quod de natura animae sibi probandum sumpserat , necesse est , verum ac proprie dictum

(a) L. de Anima c. 7. (b) *Foveam* nominat consolationem , qua Lazari anima fovebatur .

dictum corpus ab eo intelligi. Ut igitur constet verum in Deo corpus agnovisse Tertullianum, nihil videtur requiri aliud, quam ut Deo ratiocinatio illa accommodetur, quam hoc loco adhibet ad materialem animam ostendendam. Si enim materialem animam esse ex generali illo principio deducit, quod *nihil est nisi sit corpus*, materialem pariter ex eodem principio Deum putasse dicendus erit. Atque huc alludit Augustinus quum dixit: (a) *Tertullianus quia corpus animam esse credidit non ob aliud, nisi quod eam incorpoream cogitare non posuit; & ideo timuit ne nihil esset, si corpus non esset; nec de Deo valuit aliter sapere: qui sane, quoniam acutus est, interdum contra opinionem suam visa veritate superatur*. Et rursum: (b) *Ad hoc enim nunquam cogere, si aliquid cogitare posses, quod & sis, & corpus non sit*. Eodem referri debent quæ in antecedentibus dixerat: (c) *Nihil vicinius, aut forsasse nihil tam consequens, quam ut credito quod anima corpus sit, etiam Deus corpus esse credatur. Propter hoc etiam corporalibus affuefacti, & affecti sensibus, nolunt animam credere aliud esse, quam corpus, ne, si corpus non fuerit, nihil sit. Ac per hoc tanto magis timent etiam de Deo credere, quod corpus non sit, quanto magis timent Deum credere nihil esse*.

2. Hæc sunt quæ in producto testimonio contra Tertullianum facere videntur. Ac difficilis sane hic esset ad solvendum nodus; quin solvi illum vix posse concederem, si memoratis verbis is sensus subesset, quem ex aliorum interpretatione exposuimus. Verum hæc etiam difficultas ex jejuno conciosoque dicendi genere oritur, qui, ut sæpe alias, ita

(a) L. 10. de Gen. ad lit. c. 25. (b) Ib. c. 26. (c) Ib. c. 24.

ita hoc loco obscuram Auctoris sententiam reddit . Itaque fatemur quidem eum , dum animam corpus esse docet , verum ac proprium corpus intelligere : at si totæ sermonis contextio diligentius consideretur , non hoc sonant adducta verba , quasi dicatur : *anima nihil est , si corpus non sit ; vel nihil enim est , quidquid non est corpus* : hoc enim modo explicata minime secum constaret oratio , ut paullo post demonstrabimus . Sic autem legere illa oportet , ut subaudiatur in posteriore membro vox *detinet* , quæ in præcedente adhibetur , hac ratione : *Sed quomobrem , si nihil animam detinet sub terris ? Nihil enim ILLAM DETINET , si IPSA non EST corpus* . Familiaris enim est huic Scriptori figuratus ille dicendi modus , quo vox aliqua reticetur , quam ex contextu sermonis suppleri necesse est . Hujus consuetudinis plura in hoc eodem libro exempla suppetunt ; atque hæc inter cætera . (a) *Omne enim effigiatum compositum , & fructile affirmat : Dissolubile autem omne compositum , & fructile (affirmat) ; sed animam (affirmat) immortalis .* = (b) *Quid ergo dicemus magiam ? Quod omnes pene (dicunt) , fallaciam (dicemus .)* = (c) *Corporum enim est somnus , quorum & ipsa mors (est)* . Pamelius quidem atque Rigaltius rem , ut diximus , aliter explicant ; & legunt *anima detinet* , non *animam detinet* . Sed dum fatentur caliginosum locum esse , isti ipsi Critici nobis animos addunt , ut verum , si fieri possit , exprimere sensum conemur . Pamelium audiamus . (d) *Est autem obscurum , inquit , illud : si nihil anima detinet sub terris ; & legendum quidem videretur prima facie : animam , nisi adiceretur : nihil enim ,*

(a) C. 9. (b) C. 57. (c) C. 58. (d) In not. ad Tertul.

enim, si non corpus; atque adeo magis videtur legendum: detinetur; sed neutrum adhuc satisfactis. Hæc Pamellus; qui ideo non legit: *animam*, quia verborum consequentium hanc esse vim putat: *nihil enim est, nisi corpus sit*. At ob hanc ipsam causam non dubito, quin legendum sit: *animam*; quia in posteriore sententia subauditur *detinet*, ita ut ista sit Auctoris oratio: *Quomodo potest sub terris anima detineri, si nihil illam ibidem detinet? Nihil enim illam detinet, si corpus non est; quasi dicat; si anima incorporea est, nullis constringi vinculis potest, quominus eo avolet quo placuerit*. Ne quis vero nobis succenseat, quod a tanti Viri iudicio recedamus, Lectores rogamus, ut iudicent utra interpretatio ratiocinationi Tertulliani magis conveniat. Quam enim tota controversia in genuino verborum sensu eliciendo versetur, quem interpretes obscurissimum fatentur esse; non auctoritatis pondere res est definienda, sed inquisitionis diligentia. Quis autem neget eam esse cæteris lectionem anteferendam, quæ omnium aptissime cum Instituto scribentis, & reliquo sermone consentiat? Enimvero si interpretationem nostram sequamur, omnia planissime fluunt; & secum constant. Hæc enim est Tertulliani argumentatio. Animam esse verum corpus hæcenus contra Philosophos naturali ratione probavimus. Sed præter adducta superius argumenta, id docet etiam Evangelica historia, quum narrat cruciari in flammis Divitem, atque in sinu Abrahæ Lazarum lætari: ac deinde quum descendisse ad Inferos Christum commemorat, animas ibidem detentas invisurum. Etenim si animæ non essent corporeæ, quomodo ad illas descendisse diceretur Christus? Quomodo illas certo in loco con-

venire poruisset, si nihil illas sub terris detineret? *Nihil enim illas detinet, si non sunt corpus. Incorporalitas enim ab omni genere custodia libera est, immunis a pena, & a fruela. Per quod enim punitur aut fruetur, hoc erit corpus. Quasi diceret: quidquid corporeum non est, ullis aditcingi vinculis, certoque figi loco nequit, aut re aliqua foveri, aut angri. Quibus prætitutis congruenter ad suam quidem sententiam (a) concludit. Igitur si quid tormen-
si, sive solatii anima præcepit in carcere, seu duver-
ferio Inferum, in igni vel in sinu Abraba, probata
erit corporalitas anima. Incorporalitas enim nihil pa-
titur, non habens per quod pati possit. . . . in quan-
tum enim omne corporale passibile est, in tantum quod
passibile est, corporale est.*

3. En quomodo, si nostram interpretationem sequamur, ex media quodammodo verborum caligine parus atque integer sensus emergit, & consequentia antecedentibus apte respondent, ut nihil obscurum restet, abruptum nihil. Contra si ut aliis placet, legamus: *Quamobrem, si nihil anima detinet sub terris? Nihil enim, si non est corpus; neque cohereret secum Tertullianus, neque quid sibi velit, intelligitur. Nam præterquamquod dictio illa nihil anima detinet merum ænigma est; quænam, rogo, esset ista argumentationis convenientia, si postquam dixit: Quomodo posuit Christus certo in loco animas convenire, si nihil illas detinet? tum ad hoc probandum subjungeset: Nihil enim sunt, si corpus non sunt. atque hoc rursus demonstraturus sic pergeret: Incorporalitas enim ab omni genere custodia libera est: Quid enim interest inter detentas in Inferis animas,*
& ef-

(a) L. de anima c. 7.

& effatum illud. *Nihil si non corpus?* Ad hoc vero effatum suadendum quid facit rerum incorporearum immunitas a custodia? Præterea quamvis argumentationis series apta, & coherens esset, non poterat tamen hoc loco ad animam corpoream inferendam, generale illud argumentum assumere, quod corpus sit quidquid non est nihil. Etsi enim illo utatur ut contra Praxeam, probeat Deum, atque adeo Verbum corpus esse sui generis; hic tamen omnino abs re fuisset, ubi ex Evangelio demonstrare aggreditur, quod ostendere antea naturalibus argumentis studuerat. Etenim dum colligere ex Evangelio contendit Lazari, ac divitis animas esse corporeas, apte quidem pro suo ingenio argumentatur ex eo, quod nihil detinere illas sub terris posset, si corpus non essent; quoniam teneri, & certo tigi loco incorporalitas nequit: sed ridendum se daret, si animæ *corporalitatem* demonstraturus assumeret tanquam axioma certissimum, quod nihil sit quidquid corpus non est: quæ ratio si valeret, frustra jam ad narrationem Evangelicam provocasset. Quod vero laudati Interpretes aliter senserint, partim ex obscuritate loci oriri id potuit, partim ex eo, quod generale illud pronuntiatum videtur alibi confirmare Septimius (a) dum ait: *Omne quod est, corpus est sui generis: nihil est incorporale, nisi quod non est.* Sed primo in illo, de quo hætenus disputavimus, loco non posse id ita intelligi, satis, opinor, manifeste demonstratum est. Ad alterum vero locum quod attinet, propositum ibi Tertulliano non est demonstrare animam esse materialem; sed generatim tantum affirmat illud ipsum invisibile, quod ejus Adversarii in Anima
aff-

(a) Lib. de Carne Christi c. 11.

afferebant, illud ipsum, inquam, esse aliquid oportere, atque adeo corpus; quoniam *omne quod est, corpus est sui generis*; qua corporis appellatione substantiam, sicuti in libro contra Praxeam, vel rem substituentem intelligit. Hac tamen de re fusius paulo post disputabimus.

Ex allatis Augustini verbis (a) nihil certi contra Tertullianum statui potest. Ait quidem S. Doctor Scriptorem hunc nihil subsistens cogitare potuisse, quod corpus non esset: sed non propterea aludere ad dictionem controversam dicendus est, quasi illam eodem acceperit sensu, quo Pamelius & Rigaltius. Si enim ad hunc alluisset locum, quomodo ibidem (b) dicere potuisset de eodem Tertulliano loquens? *Quid enim verius dicere potuit, quam id quod ait quodam loco: omne corporale passibile est?* Hæc enim verba uno ductu continentur cum iis; quæ hic dicuntur a S. Doctore reprehendi. At quomodo hac loquendi formula usus Augustinus fuisset *quodam loco*; si hunc ipsum locum præ oculis habuisset, dum censura sua Tertullianum notabat? Præterea hoc in libro multa, ut diximus, argumenta profert Septimius ut opinionem suam confirmet; illud vero; *nihil si non corpus* (quocunque demum sensu accipiatur) obiter adnotat. Si igitur hunc librum Augustinus spectasset, non video, quam vere potuisset ejus erroris causam ex eo dumtaxat repetere, quod timeret Septimius, ne anima *nihil esset, si corpus non esset*. At de Augustino alias recurret mentio.

4. Nunc vero sunt nobis aliquot quasi scrupuli evel-

(a) Lib. 10. de Gen. ad lit. c. 25. (b) L. 10. de Gen. ad lit. c. 25.

evellendi ad plenam perfectamque objecti loci intelligentiam. Hujusmodi est illud, quod anima hic esse dicitur *corpus sui generis*, & *corpus pariter sui generis* Deus in libro contra Praxeam nominatur. Ex quo Tertullianus videtur tam in Deo, quam in anima, cæterisque creatis rebus veram materiem agnoscere, sola generis ratione diversam. Deinde quemadmodum ait Deum corpus esse, etsi spiritus sit, ita materiata esse animam probat, quamvis eandem *spiritalem* (a) dicat & *spiritum*; immo vero (b) *singularem*, & *simplicem*, & *indissolubilem*, & *individuum*: neque aliter de Angelis sentiebat. Illos enim etsi spiritus (c) vocet, & (d) substantias spirituales; materiæ tamen puros non esse significat, dum eorum aliquos nominat (e) *amatores Feminarum*; & inde commendat animæ dignitatem (f) quod ipsa est *assuetus Dei generosior SPIRITU MATERIALI*, quo *Angeli consisterunt*.

Difficultatem hanc ex comparatione animæ ductam sensisse acutus Scriptor videtur: quamobrem ita de animæ corpore loquitur, ut una simplicitati divini spiritus consulat. Nam quum vero, ac materiato corpore constare animam docet, generalem corporis ita accepti conditionem hanc esse pronunciat, ut pati possit: *In quantum*, inquit (g) *omne corporale passibile est, in tantum quod passibile est, corporale est*. Enimvero qui sic disputat nonne simul declarat, se incorporeum penitus profiteri Deum, quem alibi tam expresse, luculenterque impassibilem esse testatur; nec verum a se corpus intel-

(a) L. de Pœnit. c. 7. & l. 4. co. Marc. c. 42. (b) L. de Anim. c. 14. (c) L. de Resur. car. c. 62. (d) L. de Car. Chr. c. 6. & Apologet. c. 22. (e) L. de Idol. c. 9. (f) L. 2. co. Marc. c. 8. (g) L. de anima c. 7.

telligi, quom eundem ait esse *corpus sui generis*; sed veram dumtaxat substantiam, sive spiritum subsistentem? Deinde juvat hic illud repetere, quod alias diximus, dotes nimirum esse attendendas, quæ Deo, atque Animæ tribuuntur, ut constet quo sensu uterque nunc spiritus nuncupetur, nunc corpus. Vidimus supra (a) Tertullianum ea omnia a Deo relictere, quæcunque sunt materiæ, verique corporis propria. Videamus nunc utrum hæc ab Anima perinde reiciat. Si enim ostenderimus hæc ne dum ab Anima removeri, sed eidem expressis verbis attribui, novum inde argumentum exurget, quo concludamus laudatum Scriptorem ita immunem quæcunque materiæ genere censuisse Deum, uti constatam materia Animam judicabat. Ne autem infiniti simus, pauca dumtaxat testimonia e multis proferemus.

5. Ac primo Animam extendi asserit in longam, latam, ac profundum; quod extensionis genus adeo corporis cujusque necessaria proprietatis est, ut in hac nonnulli Philosophi essentiam ipsam corporis collocent. His vero demensionibus sic circumscribi illam cenet, ut similem humano corpori figuram referat; atque ei corpori, quod olim occupavit, vel occupat. Quamobrem docet statum illum divinum, ex quo Anima consistit, densatum solidatumque intra humani corporis spatia fuisse non secus, atque in fictili forma Infusum rigescere metallum intuemur. Nec certa modo demensione terminatam, ac figuratam vult esse, verum etiam suo quodam colore, conspicuam, ut videri oculis possit, & visa aliquan-

(a) §. 1. num. 8.

quando fuerit. (a) Adeo vero definitam esse substantiæ illius vim, quantitatemque arbitratur ut eos Philosophos, qui transmeare Animam Hominum

D

iu

(a) L. de Anima c. 9. *Quum Anima corpus asserimus proprie qualitatibus, & sui generis . . . & tamen non inconstanter PROFITEBIMUR, SOLEMNIORA QUÆQUE, ET OMNIMODO DEBITA CORPULENTIÆ ADESSE ANIMÆ, ut habitum, ut terminum, ut illud trifariam distantium, LONGITUDINEM DICO, ET LATITUDINEM, ET SUBLIMITATEM, quibus metantur corpora Philosophi. Quid nunc, quod & EFFIGIEM ANIMÆ DAMUS, Platone nolente, quasi periclitetur de Animæ immortalitate? . . . Sed nos CORPORALES QUOQUE ILLI INSCRIBIMUS LINEAS non tantum ex fiducia corporalitatis per estimationem, verum & ex constantia gratiæ per revelationem . . . Est hodie Soror apud nos revelationum charismata sortita, quas in Ecclesia inter dominica solemnia per extasim in spiritu patitur . . . Forte nescio quid de Anima disserueramus; quum ea Soror in Spiritu esset. Post transacta solemnia . . . inter cetera, inquit, ostensa est mihi Anima corporaliter; & spiritus videbatur, sed non inanis & vacuæ qualitatibus; imo etiam que teneri reprobmitteret, TENERA, ET LUCIDA, ET ETHERII COLORIS, ET FORMÆ PER OMNIA HUMANA. Hæc visio est. Deus testis, & Apostolus charismatum in Ecclesia futurorum idoneus sponsor: tu, nisi res ipsa de fragulis persuaserit, ne credas. Si enim curus Anima, sine dubio inter illa, que supra sumus professi. Proinde & COLORIS PROPRIETAS OMNI CORPORI ADHÆRET. Quem igitur alium Animæ estimatis colorem, quam aerium ac lucidum; non ut aer sit ipsa substantia ejus . . . sed quoniam omne tenue atque perlucidum aeris emulum est, hoc erit Anima, qua flatus est, & spiritus tradux & siquidem præ ipsa tenuitatis subtilitate de fide corporalitatis periclitatur. Sic & EFFIGIEM de sensu jam tuo concipe non aliam Animæ humane debeatandam præter HUMANAM, ET QUIDEM EJUS CORPORIS, QUOD UNAQUÆQUE CIRCUMTULIT. Recogita enim, quum Deus flasset in faciem Hominis flatum vitæ, & factus esset Homo in Animam vivam, totum utique per faciem statim flatum illum in interiora transmissum, & rer universa corporis spatia diffusum, simulque divina aspiratione DENSATUM OMNĪ INTUS LINEA EXPRESSUM ESSE, quam densatum impleverat, & VELUT IN FORMA GELASSE. Inde igitur & CORPULENTIA ANIMÆ EX DENSATIONE SOLIDATA EST; & effeius expressione formata. Hic erit Homo interior, alius exterior, dupliciter unus.*

in cætera animantia dicerent, inde confuter, quod eadem Anima nequeat in culice contrahi, & Elephantem completere: quinquam pro ratione crescentis paulatim corporis, cui insidet, concedit illam crescere ac dilatari. (a) Quam opinionem merito Augustinus deridet; (b) quasi minui anima, augere non posset; rarefcere autem, ac densari posset. Quid? quod corporeis rebus ali animam docet, (c) ciboque fulciri, Soranum (d) celeberrimum Medicum testem vocans. Age vero: quam definitam extensionem, figuramque humanam animæ tri-

(a) L. de Anima c. 32. *Necesse est enim & corpus omne a una compleri, & animam omnem corpore obduci. Quomodo ergo anima Homini complebit elephantem? Quomodo item obducetur in culice? Si tantum extenderetur, aut contraheretur, profecto periclitabitur. Et ideo adjicio quod nulla ratione carax est hujusmodi translationis in animalia. Ib. cap. 37. Animam substantia crescere negandam est, ne etiam decrefcere substantia dicatur, atque ita & defæta creatur; sed vis ejus, in qua naturalia peculia consista retinentur, salvo substantiæ modulo, quo a primordio inflata est, paulatim cum carue produciuntur. Constitue certum pondus auri, vel argenti, eadem adhuc massam; collectus habitus est illi, & futuro interim minor, tamen contineat intra lineam moduli totum, quod natura est auri vel argenti. Dehinc quam in laminam massa lixatur, major efficiatur initio suo per dilatationem ponderis certi, non per adjunctionem. . . . Ita & anime crementa reputanda non substantiva, sed provocativa.*

(b) L. 10. de Gen. ad lit. c. 26. *Quid autem absurdius, quam putare massam cujusdam metalli ex aliqua parte crescere posse, dum tunditur, nisi decrefcet ex altera? vel augeti latitudine, nisi crassitudine minuat? aut ullum esse corpus, manente natura sue quantitate, quod undique crescat, nisi rarefcet? Quomodo igitur implebis anima . . . carnem, quam vivificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius, quod animaverit? Timuit videlicet, ne deficeret etiam minuendo, si cresceret; & non timuit ut deficeret rarefcendo, quum non cresceret.*

(c) L. de Anima c. 6. *Sed nec hic gradus stabit, etiam Sorano methodice medicine instructissimo Auctore respondentem animam corporalibus quoque ali; denique deficientem a cibo plerumque fulciri.*

(d) Soranus Ephesius, ut scribit Suidas, medicinam excoluit imperantibus Trajano, & Hadriano.

tribuat, soliditatem præterea, & colorem, quid jam restat ad integram materiæ descriptionem, quam ut gravem quoque esse illam affirmet? Porro quum incorporeæ animæ Assertores objicerent, materia constare illam non posse; quandoquidem, ea dilapsa, gravius cadaver evadit, sic respondet cum Sorano suo, ut non obscure significet, se in anima gravitatem quoque ac pondus agnoscere. (a) *Ajunt enim*, (sunt ejus verba) & *idcirco animam incorporalem renuntiandam; quia, digressa ea, graviora efficiantur corpora defunctorum; quum leviora esse deberent, unius corporis pondere exempto, si anima corpus. Quid enim, inquit Soranus, si mare negent corpus, quia extra mare immobilis, & gravis navis efficitur? Quanto ergo validius corpus anima, quod tanti ponderis corpus levissima mobilitate circumfert?* En quomodo novit Septimius suis proprietatibus insignire corpus, quum veram illius naturam definit. Res videlicet oportet considerare, non verba. Sed de vocabulo *corporis* satis: quod tam proprio sensu animæ Auctor accommodat, quam improprio accommodat Deo.

6. Reliquum est ut de vocabulo *Spiritus* pauca dicamus. Ac primo semel ac constet, ut sanc constat, animam proprio sensu corpus vocari, materia nempe concretum, ipsa rerum necessitas facit ut, dum eadem anima *Spiritus* nuncupatur, vox ista aliud quidpiam omnino sonet, quam materiæ expertem substantiam: neque enim tam erat bardus Tertullianus, ut eodem sermonis ductu pugnantly affirmaret. At pluribus ipse nos docet, quo sensu animam *Spiritum* dicat. Hoc enim in loco (b) illos

D 2

iplos

(a) L. de Anima c. 8. (b) Ibid. c. 10.

iplos oppugnat, qui, quum putarent non omnia viventia respirare, inferebant admitti oportere in Homine, cujus proprium est respirare, præter animale substantiam, substantiam alteram spiritalem. *Quidam enim volunt, inquit, aliam illi substantiam naturalem inesse spiritum; quasi aliud sit vivere, quod venit ab anima; aliud spirare, quod fiat a spiritu. Nam & animalibus non omnibus utrumque a-lesse. Pieraque enim vivere solummodo, non etiam spirare, eo quod non habeant organa spiritus, pulmones & arterias.* Liquec de quo genere spiritus loquatur, vim nimirum respirandi intelligit: atque ideo plane spiritum esse animam dicit, ut alteram, quam illi animæ adjungebant, substantiam spiritalem excluderet. Quamobrem sic pergit: (a) *Quid est, oro te, spirare? statum, opinor, ex semetipso agere. Quid est non vivere? statum, opinor, ex semetipso non agere. . . . sic ergo totum hoc & spirare, & vivere, ejus est, cujus & vivere; id est anima. . . . Ita quum de anima & spiritu agitur, ipsa erit anima spiritus, sicut ipsa dies lux.* Sed clarius adhuc mentem suam aperit, ac simul demonstrat luculentissime, quam recte de Spiritu Dei sentiret, dum male uique de natura animæ cogitabat. Sic enim profectur capite mox sequente. (b) *Ita & animam, quam statum ex proprietate defendimus, spiritam nunc ex necessitate pronunciamus. Caterum adversus Hermodenem, qui eam ex materia, non ex Dei flatu contendit, statum proprie tuemur. Ille enim adversus ipsius Scriptura fidem statum in spiritum vertit; ut dum incredibile est, Spiritum Dei in delictum, & mox in judicium devenire, ex materia potius anima credatur,*

(a) L. de Anima c. 10. (b) Ibid. c. 11.

tur, quam ex Dei Spiritu. Idcirco nos & illic statum eam defendimus, non spiritum secundum Scripturam, & secundum spiritus distinctionem: & hic spiritum INGRATIS pronunciamus secundum spirandi, & flandi conditionem. Illic de substantia quaestio est: spirare enim substantia actus est. Aliquando etiam nomine Spiritus designat (a) Auctor accidentariam inspirationem a Spiritu bono vel malo profectam: aliquando ipsam Spiritus Sancti gratiam. (b)

7. Movere aliquem fortasse posset, quod alibi ait animam in Dei nomine & materia expressam esse: sic enim loquitur: (c) *Reddite qua Caesaris Casari, & qua sunt Dei Deo. Qua erunt Dei? Qua similia sunt denario Casaris; imago scilicet, & similitudo ejus. Hominem igitur reddi jubet Creatori, IN CUJUS imagine & similitudine, & nomine & MATERIA EXPRESSUS EST.* (d) Verum si mox recitata verba attendantur, hæc inductam ex una vocula difficultatem manifeste dissolvunt. Hæc enim erat argumenti vis, quod ab Hermogene urgebatur. Si anima ex Deo esset, absurdum illud consequeretur, quod Spiritus Dei, cujus illa similis esse supponitur, iisdem criminibus obnoxius fieret, quibus anima-

D 3

ma-

(a) L. de Anima c. 11. (b) L. de Bap. c. 5. Exempto scilicet reatu eximitur & pena. Ita restituetur Homo Deo ad similitudinem ejus, qui retro ad imaginem Dei fuerat; imago in effigie, similitudo in aternitate censetur. Recipit enim illum Dei spiritum, quem tunc de afflatu ejus acceperat, sed post amiserat per delictum. Quo sensu Iren. l. 5. c. 9. ait: Sunt tria, ex quibus quemadmodum ostendimus, perfectus Homo constat, carne, anima, & spiritu: & altero quidem salvante, & figurante, qui est Spiritus; altero, quod unitur, & formatur, quod est caro: id vero quod inter hæc est duo, quod est anima. (c) Lib. 4. co. Marc. c. 28. (d) Ex hoc loco ait Pamelius Gennadium sumpsisse causam cur in l. de dogm. Eccl. diceret: Nihil ex Trinitatis essentia ad creaturatum naturam credamus deductum, ut Plato & Tertullianus.

maculatur, eidemque iudicio, cui illa subicitur; anima igitur non ex Spiritu Dei ortum habet, sed ex materia. Quid autem respondet Tertullianus? Concedit animam ex Deo ortam; sed illam ait flatum esse, non spiritum; ac proinde ex naturarum dissimilitudine infert, non posse, si quid illa criminis contrahat, in divini spiritus dedecus redundare. Sane si corporeum putasset Deum, corporeæque propterea animæ similem, integrum stetit argumentum Hermogenis ex simili tum Dei tum animæ ex eodem ortæ natura disputantis. Sed tam longe abest Septimius a Deo corporeo profitendo; quin, immo ex discrimine substantiarum, quod Deus nimirum sit spiritus, anima vero non spiritus sit, sed flatus, concludit nihil Deo cum animæ vitæ esse posse commune. Alterum subdo luculentissimum testimonium, in quo disputans contra Marcionem discrete asserit Deum spiritum esse, dum animam esse spiritum negat his verbis. (a) *Ad hoc interpretanda erit qualitas anima. In primis tenendum quod græca Scriptura signavit, afflatum nominans non spiritum. Quidam enim de græco interpretantes, non recogitata differentia, nec curata proprietate verborum, pro afflatu spiritum ponunt, & dant Hæreticis occasionem spiritum Dei delicto infuscandi, idest ipsum Deum; & usurpata jam quæstio est. Intellige itaque afflatum minorem spiritum esse, etsi de spiritu accidis, ut aurulam ejus; non tamen spiritum: nam & aura vento rarior, etsi de vento aura, non tamen ventus aura. Caput etiam imaginem spiritus dicere flatum. Nam & ideo Homo imago Dei, idest spiritus; Deus enim spiritus. Imago ergo spiritus afflatus. Porro imago verita-*

(a) L. 2. co. Marc. c. 9.

ritati non usquequaque adhaerabitur . Aliud est enim secundum veritatem esse , aliud ipsam veritatem esse Nec tu enim , si in tibiam flaveris , Hominem tibiam feceris , quaquequam de anima tua flaveris , sicut & Deus de spiritu suo . Denique quum manifeste Scriptura dicat flasse Deum in faciem Hominis , & factum Hominem in animam vivam , non in spiritum vivificantem , SEPARAVIT EAM A CONDITIONE FACTORIS . Hisce verbis illud quoque consentit : (a) Ex afflatu Dei anima . Quid aliud afflatus Dei , quam vapor spiritus ? Igitur non modo nihil est simplicitati Divini Spiritus metuendum ex eo , quod inspiratam a Deo animam faciat corporalem ; quin ad spiritalem Dei naturam certius defendendam , constanter repetit , & inculcat , animam non spiritum esse , sed flatum divinitus productum , creaturamque : quod Augustinus dilucide explicat more suo , etsi S. Doctor grammaticam illam flatus a spiritu distinctionem merito rideat . (b) Sed plura diximus quam rei necessitas ferret . Illud enim : In

D 4

cujus

(a) L. de Anima c. 27. (b) L. 13. de Civ. Dei c. 24. Sicut autem nos possumus non de nostra natura , qua Homines sumus , sed de isto aere circumfuso , quem spirando , ac respirando ducimus , ac reddimus , flatum facere , quum sufflamus , ita omnipotens Deus non de sua natura , neque de subjacenti creatura , sed etiam de nihilo potuit facere flatum , quem corpori Hominis inserendo inspirasse , vel insuflasse convenientissime dictus est , incorporeus incorporeum , sed immutabilis mutabilem ; quia non creatus creatum . Veruntamen ut sciant isti , qui de Scripturis loqui volunt , & scripturarum locutiones non advertunt , non hoc solum dici exire ex ore Dei , quod est equalis ejusdemque naturae , audiant , vel legant quod Deo dicente scriptum est ; Quoniam tepidus es , & neque calidus neque frigidus incidiam te vomere ex ore meo . Et ep. 205. alias 146. Vis etiam per me scire utrum Dei flatus ille sit anima ? Breviter respondeo : aut ipse est , aut ipso anima facta est . Sed etsi ipse est , factus est . De animi quippe loquitur per Isaiam Prophetam Deus ubi dicit : Orem flatum ego feci .

cujus materia expressus est; non significat sane Hominem in Dei materia expressum esse, sed Deum in materia Hominis repræsentatum; quemadmodum non denarius in materia Cæsaris, sed Cæsar in materia denarii figuratur. Hæc igitur est Scriptoris sententia, ut legenti patet. Uti in imagine & similitudine insculpta denario, & in nomine eidem inscripto, inque ejus materia exhibetur Cæsar, ita in imagine & similitudine insculpta Homini, & in materia, sive in ipsa natura Hominis expressus est Creator, ejusdem Deus; cui propterea reddi Hominem oportet, quemadmodum reddi denarius Cæsari debet. Eodem sensu alibi ait. (a) *Ideo & monetam ostendi sibi Dominus postulavit, & de imagine, cuius esset requisivit. Et cum audisset, Cæsaris: Reddite, ait, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo; idest imaginem Cæsaris Cæsari, quæ in nummo est, & imaginem Dei Deo, quæ in Homine est.* Simillima habent Hilarius; (b) Augustinus, (c) Bernardus. (d) Ex iis igitur, quæ Septimius de anima disputat, nulla duci suspicio potest, cum male de simplicitate Dei sensisse. Atque hic obiter adnotabimus Irenæum ipsum dixisse animam (e) *figu-*

(a) De Idol. c. 15. (b) Ap. A Lap. in mat. Deo etiam ea quæ Dei sunt, reddere nos oportet, idest corpus & animam, & voluntatem; numisma autem Cæsaris in auro est, in quo est imago ejus depicta; Dei autem numisma Homo est; in quo est Dei imago figurata. (c) Sent. 15., & in ps. 115. Imago Cæsaris redditur Cæsari, imago Dei reddatur Deo. (d) L. de pass. Dom. c. 3. Reddite Cæsari denarium Cæsaris habentem imaginem; reddite Deo animas, quam ad imaginem, & similitudinem suam creavit. (e) L. 2. c. 34. olim 67. post indicatam narrationem Epulonis, & Lazari: *Per hoc enim manifeste declaratum est & perseverare Animas, & non de corpore in corpus transire, & habere Hominis figuram ut cognoscantur & meminerint eorum, quæ sint hic.* Mutinus Adnotator figuram hanc ait esse habitam quandam, certamque relationem ad corpus.

figuratam, incorporalem tamen (a) quippe quæ in sacris litteris flatus vitæ appellatur.

8. De Angelis parum dissimilis quæstio est. Illos enim censabat Septimius esse corporeos; illisdemque illa tribuebat, quæ naturis corporeis dumtaxat competunt; ut vel ex iis liquet, quæ superius (b) indicavimus: nostris tantum perfectiora corpora illorum arbitrabatur. Quamobrem (c) docet in Regno Dei carnem nostram fore *angelificatam*: non alio autem sensu, præterquam improprio *Spiritus* Angelos nominabat, nimirum propter motus agilitatem; quo modo animam spiritum dicebat propter respirationem. Itaque de illis differens ait: (d) *Velocitas divinitas creditur, quia substantia ignoratur*. Quod si Tertullianus corporeum Deum ideo censuisse dicendus esset, quod Angelos corporeos fecerit; occasionem Antropomorphitis ultro offerremus, ut maximos Ecclesiæ Patres quasi ejusdem erroris Patronos traducerent. Etenim Irenæus (e) ex Angelis natos Gigantes censuit, quos scriptura commemorat; in qua eadem sententia fuerit Justinus pariter, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Lactantius: eos nihilominus Irenæus immortales dicit, atque incorporales, & carnis expertes. (f) Augu-

sti-

(a) L. 5. c. 7. *Que sunt ergo mortalia corpora? Numquidnam Anima? Sed immortales Animæ, quantum ad comparationem mortalium corporum. Insufflavit enim in faciem Hominis Deus flatum vitæ; & factus est Homo in Animam viventem: flatus autem vitæ incorporalis. Sed ne mortalem quidem possunt dicere ipsum flatum vitæ existentem.* (b) Hic n. 4. & §. 2. n. 7. (c) L. de Resur. car. c. 26., & 62. (d) Apologet. c. 22. (e) L. 4. c. 16. al. 30., & l. 5. c. 29. (f) L. 3. c. 20. al. 22.

stinus vero (a) surum quoddam Angelis corpus attribuit, & cæterorum quorumcumque corporum (b) velocissimum; dum eodem simul contextu sermonis (c) Deum corpus esse negat. Immo vero Angelos ipsos & Spiritus nuncupat (d) & Creaturas spirituales (e) & intellectuales perfectas. Hæc in eum finem breviter admotavimus, ut inde constaret, potuisse Tertullianum Angelos corporeos facere, etsi recte de summa Dei simplicitate sentiret. Quidquid enim de Angelorum natura Augustinus diderit, longe id

(a) L. 2. de Trin. c. 7. ait: *Querendum . . . utrum ad hoc opus tantummodo creatura formata sit, in qua Deus, sicut tunc oportuisse ipse judicavit, humanis ostenderetur aspectibus; an Angeli, qui jam antea erant, ita mittuntur, ut ex persona Dei loquerentur, assumptes corporalem speciem de creatura corporea in usum ministerii sui; sicut cuique opus esset: aut IPSUM CORPUS SUUM, cui non subduntur, sed substitutum regunt, in species, quas vellent accommodatas, atque aptas actionibus suis mutantes, atque vertentes, secundum attributam sibi a Creatore potentiam.* Eadem repetit l. 3. c. 1. Tum l. 3. c. 10. appellat *Corpora angelica, & eorum corporales actiones.* Et Ep. ad Fortunatianum de videndo Deo, ait Deum invisibilem esse aspectibus corporalibus, etiam cælestibus. Et l. 17. de Civ. Dei c. 22. Neque enim, inquit, in phantasia Angelos edisse credendum est, quando eos Homines hospitio susceperunt; quamvis utrum Angeli essent ignorantibus, consimili nobis insipientia vesci viderentur. Et in pl. 85. *Adbuc habet vitam corpus nostrum, & tamen comparatum corpori illi, quod futurum est, qualia sunt Angelorum corpora, invenitur corpus humanum mortuum, quamvis adhuc habens animam.* Cirato autem loco de Civ. Dei vocat corpora Justorum post resurrectionem *spiritalia.* (b) Serm. 277. al. 102. de diver. c. 9. *Quum ergo videamus tantam celeritatem cælestium corporum, que nobis videntur, quum attenduntur, non moveri; cui celeritati comparare possumus corpus Angelicum?* (c) Ib. c. 13. *Hoc omnino noli dubitare; quoniam non est corpus Deus.* (d) Ep. 238. al. 174. *Omnis incommoda natura Spiritus in Scripturis appellatur; unde non tantum Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, sed omni rationali creature, & antequam hoc vocabulum congruit.* (e) L. 8. de Gen. ad lit. c. 25. *Creatura ergo spiritalis, & intellectualis perfecta, & beata, qualis Angelorum est.*

Id abest a crassiore Tertulliani sententia . (a) Quamquam quid ad Scriptorem hunc defendendum scrutamur aliorum Patrum doctrinam ; quum ipsemet in eo , quem alias memoravimus loco (b) sic de Deo , de Anima , de Angelis dispuet , ut quantum creatis hęc substantiis detrahit , tantumdem fidem suam de spiritali Dei , simplicique natura confirmet . Postquam enim dixerat Animam , quamvis imago sit Dei , incredibiliter tamen a divinę substantię conditione distare ; ut contrariam Adversarii opinionem ad absurdum , ut ajunt , deducat , hęc addit : *Ceterum non esset Anima , sed Spiritus ; nec Homo , qui animam sortitus est , sed Deus .* Quid poterat ad rem præsentem dicere evidentius , quam ubi Spiritum esse Deum testatur , ibidem non modo nolle Animam vocari Spiritum , sed manifestam in ea ipsa appellatione absurditatem agnoscere ? Atque hanc absurditatem adjuncta similitudine statim de-

cla-

(a) August. non modo *materiales Spiritus* nunquam appellat Angelos , quod facit Tertullianus : sed licet alicubi corpus istidem assignet , & lib. 1. Retract. c. 26. dum carnos illos negat , non perinde neget esse corporeos , nihilominus alias de hoc qualicumque Angelorum Corpore dubitanter loquitur . Nam Enchir. c. 59. & epil. ad Evodium vocat hanc difficillimam questionem . Et l. 15. de Civ. Dei c. 27. ait : *Scriptum est enim : QUI FACIT ANGELOS SUOS SPIRITUS : idest eos , qui natura spiritus sunt , facit esse Angelos suos utrum eorum corpora consequenter adjunxerit , dicendo : ET MINISTROS SUOS IGNEM ARDENTEM , ambiguum est .* Quin etiam ne quis forte similem nostrę naturam eorum suspicetur , non audet Angelorum animas nominare , admonens l. 1. Retr. c. 11. & c. 16. *In Scripturis sanctis animas dictas esse Angelorum , aut non omnino aut non posse facile reveriri .* Quare l. 2. Retr. c. 14. sic temperat quod in lib. de Carech. Rud. c. 18. dixerat : *Novit enim Deus ordinare deserventes se animas : convenientius diceretur ; deserventes se Spiritus ; quoniam de Angelis agebatur .* (b) L. 2. co. Marc. c. 9.

clarat dicens : *Nec urceus enim factus a Figulo , ipse erit Figulus ; ita nec afflatus factus a Spiritu , ideo erit Spiritus .* Enimvero dum ait Animam nonnisi absurde vocari Spiritum posse , licet a Dei Spiritu afflata fuerit ; eandem paullo post cum Angelis comparans , sic loquitur : *Quum vero ad Angelum provocatur , fortiozem defendam necesse est Dominum Universitatis ; cui jam Angeli administrant , qui etiam Angelos judicaturus est .* (a) Quibus verbis confirmat quod capite (b) precedente jam dixerat : *Sed imago & similitudo Dei fortior Angelo : sed afflatus Dei generosior Spiritu materiali , quo Angeli consisterunt .* Patet ex his quam falso contra Divini Spiritus simplicitatem trahantur ea , quæ Tertullianus male profecto de Anima , ac de Angelis scripsit .

9. Duo adhuc enodanda nobis supersunt ex hoc eodem de Anima libro , quæ asseri ab eo videntur non potuisse , qui spiritalem prorsus naturam Dei censeret . Etenim postquam pluribus Auctor nosse ostenderat materialem Animæ substantiam esse , sic pergit : (c) *Hic erit Homo interior , alius exterior ; dupliciter unus : habens & ille oculos , & aures suas , quibus populus Dominum audire , & videre debuerat .* Putabat igitur Tertullianus ab Anima utlibet corporea audiri Deum posse , & videri . Atqui materiale esse illud necesse est , quod materialibus auribus , oculisque percipitur . Deum ergo corporeum esse opinabatur . Atque alterum quidem ex altero consequi docet discretissime Augustinus his verbis : (d) *Sicut præsens rogavi , & nunc commoneo , ut Fratrem nostrum , de quo collocuti sumus , videre , &*

& 10.

(a) Epist. I. ad Cor. 6. *Nescitis , quoniam Angelos iudicabimus ?* (b) L. 2. co. Marc. c. 8. (c) L. de Anima c. 9. (d) Epist. 148. al. 111. ad Fortunatianum.

& rogare digneris, ut ignoscat mihi, si quid durius,
 & asperius in se dictum accepit in ea epistola, quam
 me modo scripsisse non pœnitet; quia dixi istius corpo-
 ris oculos nec videre Deum, nec esse visuros. Caus-
 sam quippe adjunxi, cur hoc dixerim; ne scilicet
 Deus ipse corporeus esse credatur, & in loci spatio,
 intervalloque visibilis. Nihil enim videre aliter istius
 corporis oculus potest: & ne illud, quod dictum est,
 FACIE AD FACIEM, sic accipiat^rur tanquam membris
 corporeis terminatus sit Deus. Verum difficultas hæc
 facili negotio solvitur. Nam in eo, qui objicitur
 loco (a) Tertullianus primo præter corporeos, agno-
 scit sensus quoque intellectuales, quibus possit illa
 Dei visio convenire: & quamvis corpoream Ani-
 mam faciat, toto tamen genere diversam agnoscit
 a corpore, cui infidet. Augustinus porro de carnis
 oculis loquitur, quibus aliqui Deum videri posse
 existimabant. Nemo enim ignorat S. Doctorem de-
 finire minime voluisse utrum oculus spiritalis effe-
 ctus post resurrectionem, quæ aliorum opinio erat,
 ad Dei intuitum posset assurgere. Tantumdem au-
 rem fortasse apud hosce Auctores valebat carnis ocu-
 lus spiritalis, quantum apud Tertullianum oculus
 animæ corporalis. Secundo quamvis animam corpo-
 ream faceret, videri tamen ab ea posse etiam incor-
 poralia arbitrabatur. Nam quum Adversarii ad spiri-
 talem animam demonstrandam eo argumento uterentur,
 quod eadem percipit incorporalia, reponit
 Septimius, incorporalia corporalibus subjici; atque
 hæc re vera ab anima comprehendi. Tertio quum
 ait ab Anima videri Deum, non propterea asserit
 videri intuitive. Mirum autem esse non debet, con-
 spe-

(a) L. de An. c. p. Vide dicta §. 2. n. 2

spec̄tum Dei aliquem ab eodem concedi animæ ; quandoquidem visum sæpius fuisse Deum , seu Verbum docet ab Adamo , ac cæteris Patriarchis , ut (a) alias adnotavimus ; quum scilicet humana specie conspicuus appareret . At de intuitiva visione loqui illum non posse constat : hic enim de visu , audituque loquitur , ut ipsius verba sonant , quo populus quotidie Deum audit , & videt ; quod certe de clara Dei intuitione nequit intelligi ; quandoquidem alibi non semel pronunciat (b) invisibilem Deum esse , visumque in terris nemini .

10. Alterius loci paullo difficilior explicatio est . Etenim eodem in libro (c) ut probe corpoream Animam esse , sic ratiocinatur : *Enimvero si ab alio moveri , corporis est , quanto magis movere aliud ? Anima autem movet corpus , & conatus ejus extrinsecus foris patens . Ab illa est enim impingi & pedes in incessum , & manus in contactum , & oculos in conspectum , & linguam in effatum , velut singulario motu superficiem intus agitante . Unde hac visio incorporali Anima , unde vacua res solida propellere ?* Si argumentatio ista paullo distinctius exponatur , huc demum resolvitur . Anima propellit corpora solida . Ergo vacua res esse nequit . Ergo corpus est materia concretum . Hic argumentandi modus demonstrat in Tertulliani sententia inter inane ac vacuum , & corpus concretum materia nihil medium intercedere . Quidquid propterea inane & vacuum non est , illud materiale prorsus dicendum erit . Quamobrem quum Deus vacua res , & inanis profecto non sit , materialem quoque illum agnosce-
re

(a) §. 3. n. 6. (b) L. 2. co. Marc. c. 27. & l. 5. c. 19. Et l. adv. Jud. c. 9. Et l. co. Prax. c. 15. (c) L. de Anima c. 9.

re oportebit. Multo autem augetur magis hujusce argumenti vis, si hæc conferantur cum iis, quæ contra Praxeam disputat. Uti enim hic corpus sui generis esse Animam ideo concludit, ne vacua res esse atque inanis dicatur, ita ibidem corpus esse sui generis Verbum affirmat, non vacuum. Quam enim similia sunt ista? (a) *Vnde hac visio incorporali Anima, unde vacua rei solida propellere?* atque illa: (b) *Quale est ut nihil sit ipse, sine quo nihil factum est; ut inanis solida, & vacuus plena, & corporalis incorporalia sit operatus?* Utrobique igitur ex negato vacuo materialem tum Verbi tum Animæ naturam deducit.

Timidum me hic locus in Tertulliano defendendo faceret, nisi hæc primo obiter dicta esse animadverteterem; nec merito posse expressis seurentiis opponi, quibus spiritalem Dei substantiam vindicat, non necessitate disputationis abreptus, sed ubi mentem suam sincere aperit, remque ex instituto pertractat. Illa enim, quæ de *spiritali Deo, immenso, individuo, invisibili, impassibili* dicta ab eodem retulimus; (c) atque illud præsertim quod ait (d) Deum esse ipsa substantia spiritum, Animam vero respirandi dumtaxat actu spiritum vocitari, splendidissimam nobis faciem accendunt ad ambiguarum aliquot dictionum sensum deprehendendum. Si enim Spiritum quidem, materialem tamen censuisset Deum, cur veritus fuisset Animam quoque Spiritum dicere, substantiæ solum seu materiæ qualitate diversum? Profecto si ad rationem Spiritus non pertinere existimabat, ut materiæ expertus esset, non-

vi-

(a) L. de An. c. 9. (b) L. co. Prax. c. 7. (c) §. 1. n. 8.
(d) Vide n. 8.

video, quam ob causam tam acriter constanterque contenderet, soli Deo nomen Spiritus secundum substantiæ proprietatem competere; animamque nollet spiritum nuncupate; quum hac ratione facilius posset, ac brevius eorum commentum refellere, qui distinctum ab Anima Spiritum in Homine collocabant. Hic sane ratiocinandi modus dubitare non sinit, Auctorem nostrum ideo verum Spiritum dixisse Deum, non Animam; quod solum Deum materiæ purum conferet. Verum ut pressius agam, similia quidem sunt ea, quæ utroque in libro afferuntur, si verborum sonum spectemus: sensum tamen habent pro varia Advertariorum, quibus cum agebatur, conditione divertum. Etenim contra Praxeam, qui substantiam eripiens Verbo affirmabat, nihil illud præter accidentariam Dei vocem esse, & inanem sonum, id dumtaxat Tertulliani instutum ferebat, ut accidenti substantiam, & inani sono subsistentem Personam opponeret. Quamobrem non materiaum corpus debebat vindicare Filio, de quo Praxear non disputabat, sed propriam rationem substantiæ eidem tribuere, non dissimilem paternæ illius substantiæ, unde genitus fuerat. Itaque coherenter ad quæstionem propositam, quum illud ait vacuum & inane quiddam non esse, removere accidens, ut probet substantiam; quam Hæreticus inficiabatur: recteque disputat, quod inane & vacuum est, efficere solida non potuisse. At in libro de Anima res illi erat cum iis, qui Animam negabant esse concretam materia. Eos porro ex admittis vulgo in Philosophorum Schola principiis studeat convincere. Quum enim nos quantum in cognita nobis natura observare licet, videamus solida corpora ab impenetrabilibus dumtaxat propelli cor-
pori-

poribus, & solas corporeo oculo corporeas res esse conspicuas; ex hac proinde communi ratione ac lege argumentans Septimius inferebat, corpoream substantiam, non spiritalem esse Animam oportere; quippe quæ ad visum oculos, & corpus ad motum impellat. Jam vero quum hic vacuum opponit solidum, atque a priori negat posse alterum urgeri ad motum; non eo sensu nomen vacui accipit, ut merum accidens, aut modum, ut ajunt, significet. Neque enim Platonici, aliique, quibus cum disceptabat, merum modum, aut accidens dicebant Animam; sed materiei tantum expertem substantiam. Quare si hic vacuum eodem, quo contra Praxeam sensu sumpsisset, ridiculum ejus argumentum Adversarii contempnissent, concessissentque merum, quidem accidens, modumque propellere solida non posse; ex quo tamen nihil ad Tertulliani causam concluderetur; quum Animam illi, non accidens aliquod, sed substantiam esse defenderent.

11. Nemo autem dicat, ignotum Septimio fuisse nomen substantiæ, quæ solida simul ac materialis non esset; ac proinde quidquid careret materie, id omne merum ab illo putari accidens potuisse. Nam primo quæcunque illius propria mens, ac singularis sententia esset; haud poterat sane ad convincendos Adversarios id præstitueret tanquam certum, in eoque vim argumentationis omnem reponere, quod illi vicissim falsum existimabant. An vero ignorabat Tertullianus, uti incorporales, ita & immortales (a) censei a Platonicis Animas, atque in se ipsis propterea subsistentes? Nonne ipsemet ab iisdem commemorat (b) Animas Sapientum

E

in

(a) Lib. de Anima c. 54. (b) Ibid.

in beatis sedibus collocari, improborum autem detrudi in Tartarum, in quo pœnas scelerum luerent, substantiæ procul dubio, non accidenti infligendas? Deinde num solidum aliquando ille nominat Deum? Hunc tamen utique vacuum rem minime esse arbitrabatur. Igitur non perinde illi erat soliditatem materiæ propriam negari, atque omnem subitantiæ rationem excludi. Quid? quod ipse contra Hermogenem (a) disputans, ut paullo post adverteremus, saltem argumentationis urgendæ causâ concedit, esse *substantias incorporales*. Non erat videlicet opinionum Philosophicarum adeo imperitus, ac rudis, ut crederet inane prorsus atque accidentarium id omni a Physicis judicari, quod solidæ materiæ expers esset. Atque hæc sane esse ratio debuit, quæ mobrem ubi vacuum dicit futuram Animam, si incorporalis esset, haud illam tamen propterea nihil fore concludit: ubi vero Praxeam confutat, a quo Verbum dicebatur inane, & vacuum, promiscue vacuum usurpat, ac nihilum: (b) *Quale est, ut nihil sit ipse, sine quo nihil factum est; ut inanis solida, & vacuus plena, & incorporalis corporalia sit operatus*. Hujus nempe discriminis hanc fuisse causam nemo non videt, quod Praxeam quidem nullam Verbo subsistentiam inesse affirmabat; Platonici vero, alique materiam dumtaxat, non subsistentiam Animæ eripiebant. Quare dum ad materialem Animæ naturam probandam argumentatur ex corporibus ab eadem impulsis ad motum, inquires: (c) *Unde hac visio incorporali Anima; unde vacua rei solida propellere? eodem sensu vacuum Animam dicit, quo nos penetrabilem diceremus: atque ita disputat, quasi dic-*

ce-

(a) L. co. Herm. c. 35. (b) L. co. Prax. c. 7. (c) L. de An. c. 9.

ceret : *Si Anima spiritalis est , penetrabilem quoque eandem fateamur oportet : quomodo autem res penetrabilis urgere corpora poterit , eaque ad motum impellere ? Quidquid enim penetrabile est , cum iis quibus occurrit corporibus compenetratur .* Novum porro accidere ei , qui latine sciat , non debet , inane ac vacuum appellari id omne , quod cum rebus cæteris ita commiscetur , ut distincto loco non egeat . Immo vero Latini Scriptores inane , & vacuum dicere non verentur totam hanc , quæ nos circumfluit , aeris massam ; atque ideo plane id illi nomen accommodant ; quia quum incurrentibus minimum resistat corporibus , ac facile penetretur , ad vulgi sensum perinde est , ac si vacuum re vera spatium esset . Itaque apud Ovidium legimus (a)

Vestram frenatis per inane Draconibus

& apud Virgilium (b)

*Tum lapis ipse Viri vacuum per inane volutus
Nec spatium evasis totum , nec pertulit ictum .*

& propius ad rem nostram vacuum nominatur Inferorum Regnum , quod solæ expertes corporum Animæ incolunt . (c)

Perque domos Disis vacuas , & inania Regna .

(a) L. 2. Faistor. (b) L. 12. Æneid. (c) L. 6. Æneid.

§. V.

Excerpta ex lib. contra Hermogenem c. 36.

Et ex lib. de Carne Christi c. 10.

1. **N**on erit nobis in utriusque loci explicatione magnopere laborandum , si ea Sapiens Lector ob oculos habeat , quæ hætenus exposuimus .

In priore loco hæc habet Auctor. (a) *Nec Hominem, nec lapidem & corporalem & incorporalem dicemus, quia & corpus habeat & motum; sed unam omnibus formam solum corporalitatis, qua substantia res est: s; qua incorporalia eis adsunt; aut animus, aut passiones, aut officia, aut libidines eorum, non portiones deputamus.* Ajunt his verbis Deum ex necessaria quadam, communique lege corporeum definiti: quandoquidem generationem pronunciat, non aliam inesse quibuscunque substantiis essentiam, ac formam, præter corporalitatem; atque in hac sola totam substantiæ rationem consistere. Hæc sœcum faciunt obiter cursimque legentibus. At si eam, quam Hermogenes moverat controversiam investigemus, non video quam consequenter ad Dei naturam trahatur, quod dicitur esse *unam omnibus formam solum corporalitatis.* Etenim hoc in loco de terrenis tantum rebus disputabatur, e quibus duas in exemplum affert Septimius, *Hominem* nimirum, ac *lapidem*: atque illas negat corporeas partim esse, partim incorporeas. Hæc enim erat hypothesis Hermogenis, quem sic loquentem inducit Tertullianus. (b) *Prima, inquit, facie videtur nobis incorporalis esse materia: exquisita autem ratione recta, invenitur neque corporalis neque incorporalis.* Hunc tanquam absurdissimum errorem sic ille vicissim confutat: (c) *Quia est ista ratio recta, qua nihil recti renunciat, id est nihil certi? Nisi fallor enim, omnis res aut corporalis, aut incorporalis sit necesse est: (ut concedam interim esse aliquid incorporale de substantiis dumtaxat;*

(a) Lib. co. Herm. c. 36. (b) Ibid. c. 35. (c) Ibid.

xat ; (a) cum ipsa substantia corpus sit rei cujusque
certe post corporale , & incorporale nihil tertium . Sed
quum Hermogenes ideo non corporalem tantum-
materiem diceret , sed partim etiam incorporalem ;
quia motum habet utique non corporeum ; hanc il-
lius rationem hoc modo Tertullianus refellit . (b)
Corporale enim materia vult esse , de quo corpora
edantur ; incorporale vero inconditum motum ejus .
Si enim , ait , corpus tantummodo esset , nihil ei in-
corporale apparetet , id est motus . Si vero in totum
incorporalis fuisset , nullum corpus ex ea feret . Quan-
to hac rectior ratio ; nisi quod , si , tam rectas lineas
dacis , Hermogenes , quam ratio ista , Pistor te bar-
dior non est . Quis enim tibi concedit motum in secun-
dum partem substantia deputare ; cum substantiva res
non sit ; quia nec corporalis , sed accidens , si forte
substantia & corpori ; ut actus , & pulsus , ut lapsus ,
ut casus , ita & motus ? Nam sive a semetipso quid
mouetur , actus ejus est motus ; certe pars substantia
non est , sicut tu motum substantiam facis materia in-
corporalem . Omnia denique moventur aut a semetipsis ,
ut animalia , aut ab aliis , ut inanimalia ; tamen
nec Hominem , nec lapidem & corporalem & incorpo-
ralem dicemus , quia & corpus habeat & motum ;

E 3 sed

(a) Ex hac parenthesi novum pro Tertulliani defensione
 argumentum eruitur: hæc enim est Auctoris sententia. *Placet*
cum Hermogene liberaliter agere: ac ne alio distrahatur questio,
eidem concedam præter corporales esse etiam substantias incorporales:
quanquam jure id negare possem, atque hoc nego. isto totam ejus ra-
tiocinationem evertere: quælibet enim substantia corporalis dici po-
test, quum substantia corpus sit rei cujusque . Ex his, inquam,
 constat quid solet Tertullianus communi vocabulo corporis in-
 telligere; nihil videlicet aliud, quam cujusque rei substantiam:
 quo modo appellare interdum consuevimus *corpus juris, corpus*
orationis, corpus disputationis ipsam orationis, juris, disputatio-
 nis substantiam ac summam. (b) *Ibid. c. 36.*

sed unam omnibus formam solius corporalitatis, qua substantia res est: si qua incorporalia eis adsunt, aut actus, aut passiones, aut officia, aut libidines eorum, non portiones deputamus. Quo ergo facit portionem materia in motum disponere, qui non ad substantiam pertinet, sed ad substantia habitum? Quid enim si immobilem placuisset tibi inducere materiam, nunquid immobilitas secunda pars forma videretur? Longiorem textum proferre operæ pretium duximus; ex quo sinceram Scriptoris mentem cognosceremus. Itaque quum ait unam omnibus inesse formam corporalitatis, non asserit omnia quæcunque sunt, esse corporea: sed illud unum contendit, motum nempe ad essentiam rei, ac formam minime pertinere. Nam quoties naturam rerum Philosophi, essentiamque definiunt, substantiam dumtaxat inquirunt, non accidentarias affectiones: substantia enim illa est, quæ res singulas in tali essentia formaque constituit. Quapropter Tertullianus rectissime docet, naturam rei ac formam in sola ejusdem substantia reponendam; quam alio nomine corpus rei, seu corporalitatem nuncupat: motum autem asserit non esse partem formæ, aut portionem substantiæ; quandoquidem accidens est, atque ad habitum, sive ad modum essendi spectat, non ad ipsam essentiam.

2. Alterum, quod proferat ex libro de Carne Christi, exilem potius cavillationem redolet, quam solidam difficultatem. Auctor eo in loco (a) quosdam oppugnat affirmantes, animale[m] fuisse, Christi carnem, propterea quod illius anima caro sit facta. Inter cæteras vero causas, ob quas animam Christi carnem factam dicebant, hæc erat, ut scilicet

(a) L. de Carne Chr. c. 11.

licet eadem mortalibus oculis visibilis redderetur .
 Ut eos convincat , primo ait , necesse fuisse , ut , si
 anima Christi fuerat antea invisibilis , haberet tamen
 in se illud , quod invisibile dicebatur ; atque in
 hunc modum argumentatur : *Nihil enim habens in-
 visibile , quomodo potest invisibilis dici ? Sed ne esse
 quidem potest , nisi habens , per quod sit . Quum
 autem sit , habeat necesse est aliquid , per quod est .
 Si habet aliquid , per quod est , hoc erit corpus
 ejus . Omne quod est , corpus est sui generis : nihil est
 incorporale nisi quod non est . Habente igitur anima
 invisibile corpus , qui visibilem eam facere suscepit ,
 utique dignius id ejus visibile fecisset , quod invisibile
 habebatur . Quia nec hic mendacium , aut infirmitas
 Deo competit : mendacium , si aliud animam , quam
 quod erat demonstravit : infirmitas , si id , quod erat ,
 demonstrare non valuit . Nemo ostendere volens Homi-
 ninem , cassidem , aut personam ei inducit . Hoc au-
 tem factum est anima , si in carnem conversa (a) alie-
 nam induit superficiem . Sed etsi incorporalis anima
 deputetur , ut aliqua vi rationis occulta sit quidem
 anima , corpus tamen non sit quidquid est anima ;
 proinde impossibile Deo non erat , & proposito ejus con-
 gruentius competebat , nova aliqua corporis specie
 eam demonstrare , quam ista communi omnium . Hoc
 in loco (inquitur Tertulliani Censores) affirmat
 Auctor , Christi animam suam habere corpus . Hic
 autem corporis nomen non meram substantiam , sed
 veram materiem sonat . Nam , ut (b) omnes conced-
 unt , animas Hominum , illamque propterea ,
 quæ Christo obtigerat , propria materia constare*

(a) Ita omnino legendum docti Viri judicabunt , non uti
 vulgo legitur *in carne conversam* . (b) §. IV. n. 5.

sentiebat . Atqui idiptum , quod de Christi anima asserit , de quibuslibet patiter , singulisque naturis pronunciat inquit : *Omne quod est , corpus est sui generis : nihil est incorporale , nisi quod non est* . Verum igitur corpus in ipso Deo , licet peculiari quadam , sui generis materia constans agnovit . Id ipsum manifestius ex reliqua verborum contextione convincitur . Nam quando ait subinde : *Sed etsi incorporalis anima deputetur &c.* eodem sensu profecto accipit vocem *incorporalis* , quo illam usurpat superius : quis enim dicat brevi sermonis ductu , deque una eademque anima differentem nunc uno sensu idem vocabulum adhibere , nunc plane diverso , quin ullum dissimilis acceptionis indicium extet ? Atqui vox *incorporalis* inferius posita idem sonat atque expertem materię . Quum igitur superius docet *nihil esse incorporale nisi quod non est* , negat quidquam existere quod materię expertis sit . Quod idem sonet vox *incorporalis* inferius posita , atque expertem materię , manifestum est . Etenim si Tertulliani iudicio idem significabat *corpus* ac *res subsistens* ; atque idem valebat *vacuum corpore* , quod *nihilum* ; perinde illi erat permittere tanquam possibile , ut *aliqua vi occulta esset quidem anima , corpus tamen non esset* ; atque concedere , quod res eadem aliquid esse posset , & nihil . Id vero quam sit absurdum , nullus non videt . Quare uti aliis in locis , ita hic generatim docet nihil omnino subsistere , quod sui generis materie concretum non sit ; ne ipso quidem excepto incomprehensibili Deo .

2. Subtilia hæc enimvero sunt , sed falsa aliquot vocabulorum intelligentia nituntur . Quando enim ait : *Omne quod est , corpus est sui generis : nihil est incorporale , nisi quod non est* ; cum *corpore* , tum in-

cor-

corporalis vocabulum abstracto, latissimoque sensu sumit, ut ejus tota ratiocinatio aperte demonstrat. Nam si *corporis* nomen hic proprio sensu, rigidoque sumpsisset, num, quæso, fuisset tam longa circuitio-
ne opus, ut Christi animam, quæ verum ac materi-
atum corpus esset, videri posse convinceret, quin
ad eum finem mutaretur in carnem? Animam Ho-
minis profecto & visibilem dicit (a) in libro de Ani-
ma, & visam mortalibus oculis fuisse testatur. Præ-
terea si proprium corpus intelligebat, quum diceret:
Omne quod est, corpus est sui generis, eadem ratio-
ne, qua tam asseveranter pronunciabat quasi rem
minime dubiam, nihil existere non concretum ma-
teria, nonne poterat assumere tanquam certum,
visibile scilicet esse quidquid materia concretum est?
Facilius sane erat invenire Philosophos, qui corpus
omne visibile esse concederent, quam nihil esse
omnino, quod verum ac materiaturum corpus non sit.
Itaque hæc est Tertulliani argumentatio: primum
asserit in anima Christi, ut ut invisibilis illa ab Ad-
versario crederetur, illud ipsum tamen necessario
fuisse, quod invisibile dicebatur: deinde addit illud
quodcumque sit, ejus corpus esse, *quidquid enim est,
corpus est sui generis*, nempe sua quadam forma,
& substantia constitutum. His præmissis demonstrare
pergit, omnipotentem Deum efficere potuisse, ut
illud ipsum *corpus sui generis* ab Hominibus videretur.
Secundo ne cavillandi locus ullus restaret Ad-
versario, qui reponere potuisset animam non esse
corpus; hanc quætionem consulto præscindit; co-
que rediens, unde inceperat, sic fere concludit: *Sive
anima corpus dicenda sit, sive ignota quadam vi,*

E 5

neque

(a) §. IV. n. 5.

neque enim vacat hac de re disceptare, posse anima esse, quin simul sit corpus; nihilominus, quum eidem insit totum illud quantumcunque est, quod invisibile nuncupatur, debuerat Deus illam nobis non repraesentare per carnem, quasi amictu quodam superinducto conspicuam; sed efficere extraordinario quodam modo, suaque potentia digniore, ut in illud ipsum invisibile quod est anima, oculos figeremus: ne aut impotens videretur, aut mendax; qui vel mortalium oculis non posset conspicuum reddere id, quod est anima, vel carnem pro anima intuentam offerret. Huiusmodi certe est ejus ratiocinatio. In hac autem ratiocinationis serie quænam sit species contradictionis non video. Imo vero sic accepto vocabulo corporis, uti illud accipiendum censemus, pro ipsa videlicet essentia rei ac forma, omnia ad Scriptoris mentem convenientissime fluunt. Etenim quamvis in ejus sententia corpus pro substantia promiscue usurparetur, haud erat hic tamen communis omnium loquendi modus; & probe noverat, diversam ab aliis utriusque vocabulo vim attribui, substantiasque a Philosophis alias corporales dici, alias incorporales. Quid mirum igitur est, si ad litem non necessariam præcidendam concedat, animam incorporalem deputari, id est substantiam quidem esse, non tamen corpus? Neque enim fateatur propterea animam esse aliquid posse, quin corpus sit; sed tantum permittentis instar, ut fieri in disputando solet, utque Adversarium remota lire de nomine certius jugulet, concedit incorporalem deputari animam; quanquam id ignora dumtaxat ratione, sibi que non intellecta fieri posse significet. Hoc enim permisso indecorum nihilominus Deo fuisse concludit, animam non aliter, quam media carne visibilem exhibere. Simili

methodo contra Hermogenem vitur. Ut *crim-*
 pressius cum illo agat, dat illi, ut superius (a) ad-
 notavimus, esse substantias incorporales.

3. Accedit quod dum ait *aliqua vi rationis oc-*
culta sit quidem anima, corpus tamen non sit quidquid
est anima, ipse loquendi modus declarat cum de in-
 corporalitate illa loqui, quæ non falsa solum, ve-
 rum etiam impossibilis, & absurda evidenter esset:
 quod ad eam tantum incorporaliter referri poterat,
 quæ non materie dumtaxat caret, sed ipsa etiam
 subsistentia. De altera enim, quæ in sola materie
 privatione consistit, nunquam sic disputat quasi im-
 possibilem credat. Et revera ubi materiæ animam
 probat (b) non inde id colligit, quod impos-
 sibile sit esse substantiam expertem materie; sed cer-
 tis illud momentis suadere nititur, ex figura, ex
 colore, ex nutritione, tum vero etiam ex Philoso-
 phorum sententiis, ac si Superis placet, ex Evange-
 lio ipso desumptis, ut (c) alibi ostensum est.

4. Verum ut compendio rem conficiamus,
 quandoquidem ideo dicitur Tertullianus nomine
 corporis veram utroque in loco materiem designare,
 non subsistentiam, ne, dum Adversariis permittebat
 animam esse, quin corpus esset, illud dicatur per-
 misisse, quod repugnare prorsus existimabat, ani-
 mam scilicet & substantiam esse simul & non esse;
 fingamus rem ita se habere, atque utroque in loco
 corpus materiale intelligi; rogo jam: Nonne dum
 animam corpus esse asserit, sic loquitur, ut hoc ad rei
 essentiam pertinere prorsus significet; atque idem in
 ejus sententia sit animam putare aliquid, & corpus
 fateri? Quid enim aliud sonant illa: *Quum autem*

E 6

sit,

(a) Hic num. 1. (b) L. de Anima c. 9. & 32. & 37. (c) §. IV.

*fit, habeat necesse est aliquid, per quod est: si habet aliquid per quod est, hoc erit corpus ejus; quid, inquam, sonant aliud quam impossibile omnino esse, ut anima, & fit aliquid, & corpus non fit? Illud vero ipsum num aliter probat, quam uti nos solemus veritatem quamlibet necessariam demonstrare argumento videlicet ex communi rerum essentia ducto? Omne quod est, inquit, corpus est sui generis. Nihil est incorporale nisi quod non est. Igitur si ratio Adversariorum valeret contententium, non potuisse a Tertulliano permitti, ut anima ex pers corporis diceretur, si nomine corporis rem subsistentem intellexisset, nisi pugnantia concessisse illum dicamus; ne poterat quidem permitttere animam carere corpore, quamvis de corpore materiali sermonem habuisset, perinde enim id permisisset, quod in ejus sententia repugnabat. Quamobrem dum ait Septimius: *Quum autem sit, habeat necesse est aliquid, per quod est: si habet aliquid, per quod est, hoc erit corpus ejus &c.* vox corporis eandem vim habet, ac rei forma atque substantia. Dum vero infra subjungit: *Sed est incorporalis anima deputetur &c.* Id unum restat dicendum, quod supra dicebamus, cum nempe non ex animo quidem concedere quod absurdum re vera existimabat, verum id fecisse, quod catum disputatorem decet, ut importuna questione semota, Adversarios clarioribus argumentis convinceret. Nihil igitur ex hoc quoque testimonio ad Auctoris nostri errorem probandum deducitur. Quin etiam si quò ex loco erui poterit Auctorem hunc corporis nomine meram sæpe substantiam designare, ex hoc maxime id constare arbitror, in quo de materiali corpore loqui nullatenus poterat. Si enim corpus ejusmodi intellexisset,*

dum

dum animæ Christi, qualiscunque demum ab Adversariis supponeretur, suum corpus inesse assererat; num ad divinam Omnipotentiam confugisset, qua visibile illud fieri quoquomodo posse ostenderet? Non id certe facit, neque tam abstrusa ratiocinatione utitur, quum de anima Hominis loquitur, quam vere materialem censebat: sed & visibilem sine ulla cunctatione illam dicit, & coloratam, & re ipsa visam. Ac ne quis de anima Hominis speciatim id ab eo affirmari suspiceretur, hanc generalem corporum legem esse docet, ut colore suo sint prædita: *Coloris*, inquit (a) *proprietas omni corpori adbareet*. Si igitur hoc in loco nihil horum commemorat, sed ad divinam Omnipotentiam dumtaxat provocat, ut visibile reddi potuisse inferat corpus illud, quo animam Christi constare profitebatur, an non manifestum est eum, uti nos contendimus, de corpore late accepto quum sapius, tum hic potissimum loqui, dum ait id ipsum, per quod est anima, esse corpus; & quidquid usquam est, corpus esse? Ad Augustini jam testimonia, quæ contra Tertullianum afferuntur, explicanda progrediamur.

(a) L. de Anima c. 9.

§. ULTIMUS.

Tertulliani accusatio ex Sancti Augustini, aliorumque testimoniis petita diluatur.

1. **S**anctus Augustinus ad Optatum scribens (a) post expositam Tertulliani opinionem de anima Hominis materiali, sic ait: *Mirandum non est, hoc*

(a) Ep. 190. olim 157. ad Opt. c. 4.

boc somniasse Tertullianum, qui etiam ipsum Creatorem Deum non esse nisi corpus opinatur. Alibi (a) de quodam Victore loquens hæc scribit: Incorporeum sane Deum esse quod credit, gratulor eum hinc saltem a Tertulliani deliramenti esse discretum. Ille quippe sicut animam, ita etiam Deum corporeum esse contendit. Neque id solum de Tertulliano asserit Augustinus; sed in his locis, quæ (b) alibi protulimus, causam etiam asserit, quare Tertullianus id deberet coherenter ad suam doctrinam sentire. Id enim primo infert ex similitudine, quæ Deum inter, & animam intercedit. (c) Nihil, inquit, vicinius, aut fortasse nihil tam consequens, quam ut credito quod anima corpus sit, etiam Deus corpus esse credatur. Id præterea (d) confirmat ex ratione, quæ Septimium impulit, ut materiata animam crederet, quæ quoniam Deo communis est, necesse erat utramque ab eo substantiam corpoream affirmari. Frustra autem adduci ajunt librum de Hæresibus (e) ubi Tertulliani dicta exponere sensu Catholico Augustinus videretur, inquiens: Possent enim quoquomodo putari ipsam naturam, substantiamque divinam corpus vocare. Etenim his in locis, in quibus illum S. Doctor accusat, asseveranter, & sine cunctatione loquitur; eandemque accusationem pluries repetit. Quum vero ait: possent quoquomodo putari &c. non tam excusat, quam sua illa hæsitatio declarat modum fidei ejus excusandi, non voluntatem deesse. Sancto Augustino subscribunt, ut recentiores aliquot Theologos ac Criticos omittamus, Fulgentius (f) & Gen-

(a) L. 2. de Anima & ejus origine c. 5. (b) §. IV. n. 1. (c) L. 10. de Gen. ad litt. c. 26. (d) Ib. c. 24 & 25. (e) L. de hær. 83. (f) L. 2. de Fide.

Gennadius Massiliensis (a) dum ait: *Nihil creatum aut serviens in Trinitate credamus, ut vult Dionysius fons Arii . . . nihil corporeum, ut Melito, & Tertullianus: nihil effigiatum, ut Antropomorphus & Vadianus. Et S. Thomas (b) his verbis: His rationibus excluduntur deliramenta simplicium Judaorum, Tertulliani, Audianorum, seu Antropomorphitarum, qui Deum corporalibus lineamentis figurabant.*

2. Hisce argumentis duplici responsione occurrimus. Dicimus primo ad vim Augustiniani testimonii definiendam, institutum S. Doctoris potius attendi oportere, quam verba: Secundo illam rem esse, si ejus auctoritas proferatur, quum de opinionis cujuslibet veritate differitur; aliam vero longeque diversam; quando de mero, ut vocant, facto agitur; idque unum inquiritur, quid scilicet Theologus alter, aut Doctor de uno aliquo dogmate judicavit. Atque ut priori rationi primo insitam, Augustino non erat in objectis locis propositum de natura Dei agitare quaestionem, corporeum ne Tertullianus Deum, an spiritalem putasset. De unanime substantia disputabat S. Doctor, quam spiritalem esse contra nonnullos ejus ætatis Homines tuebatur. Quum vero illi præsidium errori suo ex Tertulliano peterent, cujus maxima erat in Africa auctoritas, necessarium duxit Vir sapientissimus tanti Patroni auctoritatem, quoad posset, minuire. Hunc autem in finem nihil fieri opportunius poterat, quam si animæ causam cum Dei causa conjungeret; ostenderetque ad materialem animam adstruendam valere illius Viri testimonium.

non

(a) Lib. de definitionibus fidei sive de dogmat. Eccles. inter opera Auguft. (b) S. Thom. I. 1. co. Gentes c. 20.

non posse, qui Deum ipsum corporatum dixisset. Neque ut hoc modo Augustinus dissereret, necesse erat Tertulliani errorem de Deo corporeo manifeste omnino constare. Satis enim ad ejus Patroni vim debilitandam valebant quæ ille de Dei corpore non semel profert, obscura profecto, & aspera, atque illud præsertim generale axioma, quo nihil esse statuit, quod corpus non sit. Hoc enim axiomate ita, ut verba sonabant, arrepto Augustinus jure suo utens Adversarios convincebat, non minus Deum quam animam, corporeum consistendum, quum generalis illa lex utrumque complecteretur. Propterea ait, *nihil vicinioribus fortasse nihil tam consequens, quam ut credido, quod anima corpus sit, etiam Deus corpus esse credatur*; cum cæteris, quæ initio (a) commemoravimus. Novum certe atque inusitatum non est in Augustino, & reliquis Patribus, ut objectam auctoritatem Doctorum vel negligent aliquando, vel exienuent, etsi alibi illos ipsos defendant; & catholice locutos eosdem restentur, quos concedere Adversariis visum fuerant, ne ad importunas, minimeque necessarias controuersias distraherentur.

3. Et sane quod inquit, consequens esse Deum esse corpus, si corpus est anima, valet quidem ad Tertulliani de anima errorem refellendum, quo S. Doctor spectabat, non tamen concludit Deum a Tertulliano factum corporeum. Cæterum eodem argumento passibilis quoque Deus, sicuti humanus animus, & coloratus ab eo factus dicendus esset; quod a Septimii sententia longissime abhorret. Inde etiam fortasse quis posset occasionem arripere Patres alios accusandi, quotquot Angelos fecere corporeos, quasi

(a) Ex lib. 10. de Gen. ad lit. c. 24. 25. 26.

quasi ob rationis convenientiam male de simplicitate Dei cogitarint. Neque reponi posset specialem animæ cum Deo similitudinem intercedere, quod illam Creator ipse Homini inspiraverit: perinde enim spiritus nuncupantur in sacris litteris Angeli, animæque: Spiratio vero illa creationem, non propriam divinæ substantiæ derivationem significat. Nam huc quadrat, quod alias ex Augustino ipso protulimus:

(a) *Vis etiam per me scire utrum Dei status ille sit anima? Breviter respondeo: aut ipse est, aut ipso anima facta est: Sed est ipse est, factus est.* (b)

4. S. Doctorem præterea obiter tantum, atque ut tempus, & conditio rerum ferebat, ea dixisse, quæ supra enarravimus, vel inde patet, quod in altero ex citatis locis (c) postquam dixerat de Tertulliano: *Quid enim verius dicere potuit, quam quod ait quodam loco OMNE CORPORALE PASSIBILE EST: debuit ergo mutare sententiam, qua paullo superius dixerat etiam Deum corpus esse; hæc continenter atexit: Neque enim arbitror eum ita desipuisse, ut etiam Dei naturam passibilem crederet.* Eaim vero hoc dicens ostendit non esse ejus loci, sinceram Tertulliani mentem scrutari, sed curæ sibi esse duntaxat argumentum ex ejus Scriptoris auctoritate ad materialein animam adstruendam deductum infringere. Nam si rem vestigandam sibi curiosius judicasset, facile deprehendisset a Tertulliano (d) apertissime, & sæpius impassibilem Deum pronunciarî. At enim diligentiozem hanc inquisitionem exequitur in libro de hæresibus, ubi ejus institutum postulabat, ut de vera germanaque Tertulliani doctrina Catholicos Lectores instrueret.

Porro

(a) Aug. ep. 205. olim 146. (b) Vide dicta §. IV. n. 7.
(c) L. 10. de Gen. ad lit. c. 25. (d) Consule §. 1. n. 8.

Porro quam eo in loco sententiam de Tertulliano ferat, audiamus. *Tertullianus ergo, inquit, (a) sicut scripta ejus indicant, animam dicit immortalem quidem; sed eam (b) corpus esse contendit: neque hanc tantum, sed ipsum etiam Deum. Nec tamen hinc hæreticus dicitur factus. Possit enim quoquomodo putari, ipsam naturam substantiamque divinam corpus vocare; non tale corpus, cujus partes alia majores, alia minores valeant, vel debeant cogitari; qualia sunt omnia, qua proprie dicimus corpora; quamvis de anima tale aliquid sentiat: sed potuit, ut dixi, propterea putari corpus Deum dicere, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis, vel anima qualitas; sed ubique totus, & per locorum spatia nulla partitus; in sua tamen natura, atque substantia immutabiliter permanet. Non ergo ideo est Tertullianus factus hæreticus: sed quia transiens ad Catafrygas, quos ante destruxerat, cepit etiam secundas nuptias contra apostolicam doctrinam tanquam supra damnare; & postmodum etiam ab ipsis divisis sua conventicula propagavit. Haftenus Augustinus. Itiusmodi porro excusatio infirmari inde nequit, quod sit illa adjuncta particula quoquomodo. Ejus enim particulae adjectio indicat eam, quæ ab Augustino subjungitur, non esse intelligentiam vocabulo corporis communiter attributam; sed eam tamen esse, quæ ratione, atque exemplo non careat. Quod enim eo sensu purissimus quisque spiritus possit corpus vocari, auctor est S. Doctor quum ait: (c) *Incorpoream quoque esse ani-**

(a) Hæz. 87. (b) Codices ante Benedikt. Patrum editionem impressi habent: *sed eam effigiatum corpus esse contendit; neque hanc tantum, sed ipsum etiam Deum corporeum esse dicit, licet non effigiatum. Nec tamen &c.* (c) Ep. 166. olim 28. ad Hieron.

animam esse difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi controversiam vel superfluo faciam, vel merito passiar, quoniam quum de re constat, non est opus certare de nomine, si corpus est omnis substantia, vel essentia; vel si quid aptius nuncupatur id, (a) quod aliquomodo est in se ipso, corpus est anima. Item si eam solam incorpoream placet appellare naturam, qua summe incommutabilis, & ubique tota est, corpus est anima; tum post pauca: unde intelligitur anima, sive corpus, sive incorporea dicenda sit, propriam quandam habere naturam omnibus his mundana molis elementis excellentiorem. Quæ verba haud clariora, opinor, sunt ad spiritalem naturam animæ demonstrandam, quam illa sint Tertulliani pluries a nobis producta, quibus verum spiritum esse ex propriis spirituum dotibus ostendit Deum. Verum quid amplius ad Septimum absolvendum requirimus, quum Augustinus in eadem sermonis serie bis repetat eum, ad Dei simplicitatem quod spectat, hæreticum non esse factum. At si vere corporeum Deum fecisset, hæreticus procul dubio in eo factus fuisset. Neque enim id asserit S. Doctor hoc sensu, quasi in eo quidem errarit Septimius, non tamen contra definitum, certumque dogma contumax fuerit. Etenim ut hæresis notam ab eodem removeat, non hanc sane affert causam; sed alteram; quod nempe ejus verba catholicam significationem suscipiant. Quid? ubi hæresim Antropomorphitarum recenset, (b) num mentionem ullam de Tertulliano iniicit? Num vereri saltem se dicit, ne Scriptor ille eorum deliramentis proluserit? At in quo

(a) Quam simile est illud Tertul. S. 5. n. 2. notatum: *Si habet aliquid per quod est, hoc erit corpus ejus.* (b) Hæres. 50.

quo illum vere errasse censebat, nuptiis secundis rejectis, (a) in eo Hæreticum pronunciare non dubitat.

§. Aiebam secundo, aliam rem esse, quum Augustini profertur iudicium pro dogmate quopiam confirmando; aliam vero, longeque diversam, dum quaeritur, quæ fuerit alterius Scriptoris sententia. Hoc autem loco non disceptamus, quid de natura Dei sentiendum sit; verum quid de illa Septimius senserit. Jam vero si ejus nos scripta deficerent, aliorum dumtaxat Scriptorum testimonium audiendum esset; atque Augustini præsertim in eadem Provincia cum Tertulliano nati. Etsi quam difficile sit hujus vel illius Auctoris, cujus libri interierint, opiniones, erroresque certo cognoscere, satis intelligimus, quandocumque animadvertimus Irenæum, Epiphanium, Philastrium, Augustinum, Theodoretum, aliosque plures in veterum notandis hæresibus non raro inter se dissentire. Cujus rei luculentum exemplum hæc ipsa nobis controversia suppetit; in qua de vera Melitonis doctrina magni utrinque Viri ad hanc usque diem decertant. Verum quum illos ipsos Tertulliani libros, unde erroris suspicio oritur, in manibus habeamus, studiose inquisitione, rerumque collatione, non pondere auctoritatis agendum est, ut si hunc Auctorem purgare nobis obtigerit, id Augustino ipsi non modo non injuriosum, sed gratum etiam accidere debeat. Atque ut iis, quæ superius animadvertimus, hoc obiter addamus, offendit Augustinum nomen corporis summo Deo tributum: sed quid mirum, si id illum offenderit; quum S. Doctor ipsum nomen sub-

(a) Hæz. 83.

substantiæ , quoties de Deo sermo est (a) reprehendat ? Præterea sicuti Theodoretus (b) Audiam ideo putat corporeum Deum fecisse , quod diceret Hominem Deo similem esse secundum corpus ; quamvis hanc illi hæresim nusquam tribuat Epiphanius ; (ut recte (c) monet Petavius) ita potuit Augustinus suis objicere Adversariis , corporeum factum a Tertulliano Deum perinde atque animam ; quoniam ille assererat nihil esse , quod corpus non esset. Caterum si Tertulliani scripta consulimus , si alia cum aliis dicta ejus conferimus ; si dotes , quas Deo tribuit , soli spiritui convenientes ; quæque a Deo remouet uniuersorum propria corporum consideramus ; dissimilemque rationem , quam in disputando tenet ubi de anima disserit , eique prorsus contrariam , qua utitur quoties de Deo loquitur , solido fundamento caret quicumque vel ex abstrusiore aliqua hujus Scriptoris ratiocinatione , vel ex generalibus quibuidam ab eo statutis principiis , vel dicendi formulis inferat , eum contra divinam simplicitatem ertasse. Immo vero si quemadmodum auctoritatem Septimii prætendebant ii , qui materiam animam statuebant , ita ejusdem nomine abusi fuissent , ut Deum corporeum facerent , nullus dubito , quin multo plura fuisset S. Doctor dicturus , ut illum ab ejusmodi calumnia liberaret ; quam dixit

(a) L. 7. de Trin. c. 5. *Manifestum est Deum abusive substantiam vocari ut nomine usitatore intelligatur essentia, quod vere & proprie dicitur. Nam, ut ait puillo ante, Deus autem si subsistit ut substantia proprie dici possit, inest in eo aliquid extrinsecum in subiecto, & non est simplex N. fas est autem dicere ut subsistat & subsit Deus bonitati suæ ; atque illa bonitas non substantia sit, vel potius essentia ; neque ipse Deus sit bonitas sua.*
 (b) L. 4. de hæ. c. 13. (c) Tom. 1. de Deo l. 2. c. 1.

xerit ut ejus auctoritatem censura sua minueret. Quid? quod Augustinus ipse Tertulliani defendendi viam nobis commonstrat, atque aperit. Uti enim illum affirmat ideo corporeum fecisse Deum, quod cogitare non posset, esse aliquid omnino, quod corpus non sit, ita possumus nos simili quadam argumentatione illam eadem accusationem repellere. Nam quum ille impassibilem Deum, nullique passioni obnoxium (a) asseveranter adeo pronunciaisset, qui posuisset hoc alterum axiomatis loco (b) statuere: *Omne corporale passibile est*; si Deum corpus esse vero sensu ac proprio existimasset? Rectissime igitur concludemus incorporalem, ac simplicem a Tertulliano creditum Deum; quoniam nihil ille corporeum cogitare poterat, quod passibile etiam non esset. Accedit, quod Augustino teste (c) *per spatia diffundi, locis capi, habere partes dimidias, tertias, quartas, totas, corporum proprium est*. Itaque quum Septimius individuum omnino Dei substantiam, immensamque profiteretur, (d) haud poterat sane verum, ac proprium corpus censere Deum, etsi corpus illum appellaret.

6. Quæ quum ita sint, non tam damnari ex testimonio S. Doctoris Tertullianum, quam varia Augustini ipsius dicta componi secum arbitror oportere; ita ut neque deceptus S. Doctor specie rerum dicatur, & absolutus e judicio alter discedat. Id vero hac ratione, ut opinor, effici potest. Augustinus in memorata epistola ad Opratum; & in 2. libro

(a) L. co. Prax. c. 29. & 30. & l. de Anima c. 29. (b) L. de Anima c. 7. (c) Serm. 227. olim 102. de diversis. (d) L. co. Herm. c. 39. & 44. & l. co. Prax. c. 5.

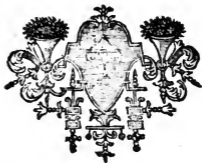
libro de Anima, ubi errorem oppugnat corpoream animam statuentium, jure suo quodammodo uicitur, Tertullianum notans; qui *corpus* animam juxta & Deum vocaverat; ne Adversarii videlicet ad errorem suum tuendum auctoritate ejus Viri niterentur, qui vel ipsum Deum corpus nominasset. Quamobrem ne minimam quidem ibi mentionem facit ejus discriminis, quod latissimum tamen statuit Tertullianus inter animæ naturam, & Dei. At in libro de Genesi ad litteram curiosius perscrutatur, quid moverit Tertullianum, ut Deum corpus vocaret; ejusque rei causam hanc dicit fuisse; quia *timuit, ne nihil esset*, (verba sunt Augustini) *si corpus non esset*. Hæc quoque animadversio S. Doctoris confutandis materiæ animæ Assertoribus mirifice serviebat. Tandem in libro de hæresibus, ubi res pro veritate, proque instituto disquirenda erat, judicium suum profert; quæstionemque absolvit asserens, Deum potuisse a Septimio *corpus* recte nuncupari, nempe *substantiam in se permanentem*: quo sensu S. Doctor non dubitat ad Hieronymum scribens (a) animam vocare *corpus*, quum tamen in epistola altera ad Opratum (b) inter ea, quæ tanquam firmissime credenda enumerat, hoc etiam adnotet, animam non *corpus* esse, sed spiritum. Non est porro prætereundum, quod librum de hæresibus, in quo Tertullianum excusat, scripsit anno 428. biennio circiter ante mortem, posteaquam scilicet cætera, in quibus ille reprehenditur, conscripisset.

Ad

(a) Ep. 166. ad Hier. olim 28. (b) Ep. 190. olim 157. ad Opt.

Ad Gennadium quod attinet, ac S. Fulgentium (a) & S. Thomam, aliosque nonnullos, sicuti Augustinum in Tertulliano accusando secuti sunt, ita possunt illi eadem ratione, quæ in Augustini dictis explicandis usi sumus, exponi . . .

(a) Fulg. l. 3. de verit. Præd. & Fid. c. 21. hæc ait: *Tertullianus quippe animam non spiritum esse dicens, sed corpus, vehementer erravit, eo usque desipiens ut etiam summum, & verum Deum corpus esse diceret: quum non solum de Deo rerum omnium conditore legamus, quia DEUS SPIRITUS EST; verum etiam de Angelis, quos Deus creavit, dicatur in psalmo: QUI FACIT ANGELOS SUOS SPIRITUS. At quam disertus Tertullianus Spiritum esse Deum testetur, neque improprio quodam sensu, quo spiritum ipsam quoque animam nominabat, sed proprio, demonstratum est §. IV.*

89

DISSERTATIO DE S. EPIPHANIO.

§. I.

Scripta S. Doctoris expenduntur, atque ab Antropomorphismi suspitione purgantur.

1. **O**ccasionem de Epiphanio dubitandi dedere quæ in libris de hæresibus S. Doctor conscripsit; quæque de eodem Sozomenus, & Socrates narrant. Verum si paulo attentius ad hæc expendenda animum advertimus, falsam esse, planeque calumniosam de Sanctissimo Antistite suspitionem cognoscimus. Atque ut ex libro de hæresibus sumamus exordium, ajunt ad hæresim LXX. Audium (a) Antropomorphitarum. Auctorem pluribus ab Epiphanio laudari. Sic enim (b) loquitur. *Audius e. Mesopotamia oriundus domi clarus in primis fuit propter & vita integritatem, & vira fidei zelum, & ardorem. Qui quum saepe nonnulla videret, qua in Ecclesiis perperam geruntur, Episcopos, ac Presbyteros coram increpare, ac redarguere non verebatur. Multis deinde de insigni illius zelo, ac fortitudine additis, dum ejus faretur errorem, hunc ipsum ita extenuat, ut nihil ab eo contra fidem peccatum fuisse pronunciet hitce verbis. Neque vero ulla in re ab recta fide discedit, sed ipse cum suis sinceram in omnibus religionem tenuit. Quamquam est quiddam perexiguum, in quo paullo perovicius*
- Audii
doctrina
& mores.
- F cius

(a) Alii Audaeum nominant. (b) In Panario ad hæresim 70. num. 1. ex interpretatione Petavii.

cuis confitentur. Idque apertius declarat (a) mox inquitens. Ergo & de Patre, Filio, & Spiritu Sancto praclare, & ex Ecclesia Catholica praescripto sentiunt; nec transversum ab eo unguem descedunt: & est reliquum vita illis institutum sane quam egregium, & admirandum; adeo ut non ipse modo, sed & qui illi adhaeserunt Episcopi, Praesbyteri, ac reliqui omnes de manuum suarum labore vicissent. Posteaquam vero ab Ecclesia pulsus est, ab Episcopo quodam, qui ob eadem contentiones ab Ecclesia recesserat, Episcopus ordinatus est. Verum ut ab hoc diverticulo ad illud tractandum me referam, quod eram aggressus, sciendum est, quandam illos Scriptura vocem duriore quodam, & imperitior modo, & vero pertinacius interpretari. Nam quod ad imaginem Dei creatus Adamus dicitur, praesae illi referendum ad corpus existimant. Quam enim scriptum sit: Faciamus Hominem ad imaginem nostram, & similitudinem; statim illud subjicitur; Deum sumpto de terra pulvere Hominem fabricasse. Quum igitur Hominem de terra formatum asserat, vides totum illud e terra constatum verissime Hominem vocari. Ex quo sequitur de terreno illo praedictum, fore ut ad imaginem Dei conderetur.

2. Haec de Audianis S. Doctor enarrat. Ex quibus excusari illi fortasse possent, accusari Epiphanius profecto non potest. Perexiguum enim illud esse ait, in quo illi peccabant; nullam tamen de Deo corporeo mentionem facit. Errorum hunc neque hoc in loco, neque uspiam alibi Audianis attribuit. Itaque vel in eo Audius non errabat, vel ejus errorem Praesul sanctissimus ignorabat. Modum tantummodo improbat, quo verba Genesios in-

(a) In Panario ad hær. 70. n. 2.

interpretabantur, atque imaginem Dei, quæ Homini insidet, ad corpus pertinere asserabant. Quod vero inde consequi videretur, corporeum fieri Deum, cujus imago in humano corpore resideret, adeo hoc Epiphanio obeeffe nequit, quin potius ad suspicionem omnem diluendam apprime confert. Etenim hac ipsa de causa Audianorum opinionem confutat, quia, si imaginem Dei ad corpus referimus, aliquid in Deo videmur corporei suspicari. Hæc enim paullo post recitata verba subjungit.

Nam aut aspestabilem Deum faciemus, ac corporeum, si in corpore nostro corporea perinde ratione, ac figura istiusmodi imaginem collocandam putemus: aut cum Deo Hominem adæquabimus, si hac asserere velimus. Quum sic disputat S. Doctor, quis non videt eum ab Anriropomorphitarum hæresi longissime abfuisse? Cæterum præcipua causa, cur Audianos reprehendendos putaret, erat singularis quædam temeritas, qua intelligentiam sacri Codicis sibi unis audacissime arrogantes contendebant, divinæ illius imaginis rationem esse in Adami corpore collocandam. Quamobrem ne aliter quidem definiendum esse a privatis Hominibus admonebat, nimirum sola anima divinam similitudinem circumscribi; quoniam arrogantis esse existimabat, id pro certo statuere, quod Ecclesia nondum definivisset. Itaque (a) sic profecquitur. *Unde quum in hac parte, majore, quam par sit, contentionis studio ducantur, ab Ecclesiastica traditione (Audiani) ac doctrina recedunt: qua quum omnes Homines ad Dei imaginem creatos esse fateatur, nullam tamen partem definit in qua istiusmodi imaginis ratio collocanda videatur.* Allis

F 2

dein-

(a) Idid. n. 3.

Audianos imaginem Dei in corpore Hominis collocantes carpit Epiphanius.

deinde hac super re Hominum opinionibus enumeratis, refutatilque, immoderatam rursus definiendi libidinem sugillat inquiring. *Ita porro credendum est, imaginem in Homine reperiri, ut in toto maxime, nec simpliciter resideat. Caterum ubinam illa maxime sit, & qua parte compleatur quod dictum est, Deus novit, qui singulari hoc imaginis sua beneficio Hominum genus afficere voluit.* (a) Spéciatim vero eorum sententiam, qui anima sola Deum representari arbitrabantur, ideo respuit, quia non satis præclare videbantur de incomprehensibili Dei natura sentire. *Deus enim, inquit, (b) infinitis præ anima partibus, eoque amplius comprehensionem omnem, ac cogitationem effugit; ut pote cui prospecta sunt omnia tam præterita, quam præsentia, tam quæ videntur, quam quæ videri nequeunt, terra fines, profunda voraginis ima, caelestium orbium summa, quidquid denique usquam est. Ipse enim, quæ omnia comprehendit, tum a nullo comprehenditur. E contrario vero anima corpore continetur &c.* Qua comparatione absoluta, ad Audianorum confutationem iterum rediens, sic (c) rursus illos exagitat, ut una divinæ essentiae simplicitatem luculentissime demonstraret, ac vindicaret. Sic enim loquitur. *Nec minus & aliarum reicienda sententia, qui corpus ad imaginem Dei esse factum prædicant. Nam qui feri potest, ut quod aspectabile est, ei simile sit, quod videri non potest? aut corporeum corporis experti? aut quod contrectari potest, ei, quod apprehendi nequit? . . . Spiritus enim Deus est, qui omnem spiritum exsuperat, & lux luce omni præstantior. An veto qui tam distincte*

ex-

(a) Simillima plane habet in Aucorato n. 55. (b) Num. 4. (c) Num. 5.

expresseque omnem corporeæ similitudinis rationem a Deo removeat, an, inquam, possumus, materialium ne Deum ille idem finxerit, dubitare?

3. Poterit fortasse quempiam illud Epiphani dictum movere, quod legitur paullo post. (a) Nam quum Audiani plurima ad suam causam loca Scripturarum congererent, quæ visum sæpe ab Homini- bus Deum commemorant, id S. Doctor non modo non inficiatur, quin etiam non cogitatione sola, sed oculis ipsis conspectum eum fuisse concedit. Hisce enim Esaiæ productis verbis ex cap. 6. *Dominum exercituum vidi oculis meis*, hæc adnotat. *Non mente dixit; non cogitatione; sed oculis; unaque veram, ac solidam fidem statuit. Verum si tota illa disputatio accuratius consideretur, adeo ad Antropomorphitarum hæresim fovendam traduci nequit, ut mirifice potius fidem disputatoris de summa Dei simplicitate commendet. Quod enim Deum aliquando Homines viderint, eatenus id verum esse profiteretur, quatenus Scriptura testatur, ac docet: quæ mobrem illico subjicit, quod in Evangelio vicissim legitur *Deum a nemine unquam esse conspectum*. Nihil erat videlicet ab ejus mente alienum magis, quam ut illum Divini vultus conspectum ex forma aliqua Dei propria, figuraque deduceret. Dixit enim superius: *Qui fieri potest ut quod aspectabile est, ei simile sit, quod videri non potest, aut corporeum corporis experti?* Itaque collatis invicem, quæ opponi in speciem videntur Scripturæ locis, modum, quo Prophetæ viderint Deum, negat esse curiosius inquitendum, dummodo ab Omnipotenti Deo credamus id fieri potuisse; *Quum nihil sit ejus* (b) (ut*

Epiphanius docet Deum esse expertem corporis spiritus, & invisibilem.

(a) Num. 7. (b) Num. 6.

supra dixerat) *potestati subiectum*. Enimvero si Antropomorphitis S. Præful favisset existimans Deum sin minus corpore, effigie saltem aliqua corporali constare, non erat profecto cur ea, quæ de viso ab Hominiibus Deo narrantur, explicaturus ad summam Dei potestatem sapientiamque confugeret. At enim quum ille invisibilem Deum esse, nullaque figura præditum, eadem docente Scriptura, certissime sciret, quæ eundem ad spectum a Prophetis aliquando fuisse commemorat, in hoc proinde mirabile quiddam, arcanumque latere admonet, quod assequi humana mens nequeat; ejus vero efficiendi rationem is unus norit, qui *præpotens est*, (sunt verba num. 7.) *Et quodcumque libitum est, molitur, ita semen ut qua divinitatem ipsius deceant, perpetuo faciat*. Eandem rem iterum atque iterum inculcat ac versat; id tamen semper cavet diligentissime, ne quid in Deo corporeum, ne quid nostri simile suspicemur. Audiamus quam castigata loquendi ratione, quamque digna Deo ille utatur, quem rudibus Antropomorphitis Historici aliquot adhæsisse scripserunt. *Propheta (a) haud dubie, Et Apostoli Deum viderunt: idque ipsum certissimum est; sed hæc viderunt, quatenus poterant ipsi, Et quantum licebat; ac quemadmodum voluit Deus, se videndum his præbuit: quippe omnia sunt in ejus potestate posita. Neque vero dubium est, quin Deus videri, comprehendique nequeat; idque in confesso est apud omnes. Sed Et illud perinde certum, posse illum qua velit efficere. Nullus est enim, qui ejus voluntati resistat. Quare quum Et natura visum omnem effugiat, Et ipsius comprehendendi gloria nequeat, tamen quoties Homini,*

(a) Num. 7.

mini, quem produxit, videndum se præbere voluerit, nihil ejus voluntati reluctatur. Et rursum post paulo: Deum quidem videri præsertim ab humana natura non posse fatemur: neque quod aspectabile est, id, quod videri omnino non potest, intueri fas putamus. Sed idem tamen invisibilis Deus pro sua humanitate, ac potentia imbecillam aciem ita virtute sua corroborare dignatur, ut quod videri aliqui non potest, aspiciat. Porro quum invisibile illud, & infinitum aspicit, non quatenus infinitum est, illud intuetur; sed quantum illius, quod imbecillum est, natura capere potest, ejusmodi vi, ac virtute confirmata, ut ad potentis illius notitiam adequare se possit. Hæc Epiphanius; quæ profundissime insitam ejus animo, insculptamque significant de summa Spiritus divini simplicitate sententiam. Quod luculentius adhuc comparatio adjuncta confirmat, qua ille pro modulo captoque humano explicare studet quomodo visibilem sinit Deum, & invisibilem esse Scriptura condocet. Quemadmodum, ait, (a) si qui Calum per angustum foramen transpiciat, ac Calum videre se dicat, non utique mentiatur: videt enim revera Calum. Quod si quis prædenter dicat: non vides Calum, ne is quidem mentietur: neuser, inquam, mentitur, neque qui vidisse se dicit, neque qui negat. Neque enim extensionem Cali ac latitudinem aspexit. (b) Simili quadam ratione & visum olim fuisse Deum affirmat, & videri eundem minime potuisse. Sic enim pergit: Jam si in Creaturis ita sese res habet, quanto magis in gratuito illo beneficio, quod Deus Prophetis, Apostolisque concessit? Ergo illi Deum existentem revera contuiti sunt; & simul non sunt contuiti. Videntur quidem

(a) Num. 8. (b) Eadem habet S. Doctor in Ancoræo n. 52. & 54.

dem quatenus ipsorum natura sustinebat : idque virtutis illius beneficio , qua praposeus ille Deus pro singulari suo erga Hominem amore , qui sibi ex animo , ac sincere serviebat , aspicere illum voluit . Sed si manus , aut oculos , aut alia id genus membra inesse Deo suspicentur isti , quod ad eum modum Propheis & Apostolis conspectus sit , inani quodam studio contentioni elati a veritate ipsa refelluntur .

4. Jam vero si hæc de Audianis pronunciat , quatenus illi tantummodo similitudinem membrorum aliquam inesse Deo suspicarentur , quænam , rogo , contra eosdem , quantoque acerbiora proferret , si verum ab iis corpus attribui Deo existimasset ? Illud certe ad finem usque disputationis sanctissime tuetur , quod initio professus fuerat , quidquid nempe de Apostolis , ac Propheis referri legimus , id totum esse ad Dei potentiam referendum , qui sui vultus intuitum ineffabili quodam modo quibus ipsi placet , indulget . *Omnia quippe potest Deus : (præclara iterum sunt S. Antistitis verba) nec est quidquam quod ejus potestatem effugiat . Idem vero comprehendendi non potest ; quum sit spiritus , quem intelligentia nulla penitus percipere potest ; itaque , ut omnia contineat , & a nullo contineatur .* Paucis deinde subjunctis , finem huic controversiæ in hunc modum imponit . *Atque hac adversus Audium , Audianoque disputantes , illorum dogmata proposuimus : qua simpliciori quadam ratione , ac pertinaci contentioni studio surpiter asseverant .* Equidem quum ista perlegerem , visa sunt mihi simillima , ac plane geminorum , quæ contra Anomæos profert Chryso-

Epiphanius in explicanda visione Dei Homini- bus vivis concessa consentit Chryso- stomo.

stomus ; cujusmodi illud est . (a) *Quid igitur dicemus*
voca-

(a) Hom. 14. al. 15. in Joan.

vocalissimo Esaia dicenti: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum? Alii quoque ipsum viderunt. Quid ergo Joannes ait; Deum nemo vidit unquam? Ut ostenderet illa attemperationem quamdam esse, non nuda substantia visionem, & paullo post. Multi pro captu suo illum viderunt; substantiam vero nemo vidit. Et alterum illud.*

(a) *Quoniam non ipsum sine temperamento lumen, neque ipsam puram substantiam videbant, sed qua videbantur, attemperata erant. Quid autem est illa attemperatio? Quando Deus non sicut est apparet, sed ad modum ejus, qui ipsum visurus est, se se attemperat, videntiumque infirmitati se se accommodat. Nonne, inquam, hæc simillima illorum sunt, quæ ex Epiphanio recitavimus? Viderunt (b) quatenus poterant ipsi Neque vero dubium est, quin Deus videri comprehendique nequeat, & rursus. Sed idem tamen invisibilis Deus pro sua humanitate ac potentia imbecillam aciem ita virtute sua corroborare dignatur, ut quod videri alioqui non potest, aspiciat. Porro quum invisibile illud & infinitum aspicit, non quatenus infinitum est, illud intuetur, sed quantum illius, quod imbecillum est, natura capere potest. Hæc utriusque S. Doctoris verba dum confero, satis mirari nescio, qui potuerit pinguis erroris nota, aspergi Epiphanius quasi Deum corporeum fecerit; Chryostomus vero in contrariam propendisse partem sit visus, ut ejus interpretes eo convertete sua studia debeant, ut negatæ ab eodem visionis Dei intuitivæ suspicionem depellant. Verum quanti æstimanda sit eorum, qui Cyprium Doctorem accusant, auctoritas, clarius deinceps constabit.*

5. Ne-

(a) Hom. 3. de incompr. Dei natura. (b) Num. 7. superius cit.

Cut
Adam
dicatur
ad ima-
ginem
Dei fa-
ctus ?

§. Nemo interim mirabitur tam multis Epi-
phanium de Dei imagine disputasse , qui noverit ,
quam varix sint super divinæ illius similitudinis ,
atque imaginis , ad quam Homo est factus , inter-
pretatione sententiæ . Etsi enim imaginem illam in
animæ potissimum firmam esse omnes conveniant ;
eamdem tamen in corpore ipso tanquam in signo
quodam contineri docet Augustinus , (a) qui postea-
quam Hominem esse Dei imaginem affirmasset non
secundum corpus , sed secundum intellectum mentis ,
nihilominus illud adjecit : *Quoniam & in ipso cor-
pore habet quandam proprietatem , qua hoc indicet ,
quod erecta statura factus est .* Eidem quoque con-
sentit Bernardus . (b) Singulare est autem , quod
quæsitum olim perlegimus , an videlicet Virorum
dumtaxat propria imaginis ratio , non Fœminarum
censenda esset . Quam in rem Theodoretus (c) sicuti
Angelos , ita ad imaginem Dei proprie factas esse
Fœminas negat . Id vero longe antea dixerat Ter-
tullianus ex eodem Paulli loco , unde Theodoretus
aliquæ argumentantur , sic disputans : (d) *Caput
Viri Christus est . Quis Christus ? Qui non est Viri
auctor ? Caput enim ad auctoritatem posuit : auctoritas
autem non alterius erit , quam Auctoris . Cujus deni-
que Viri caput est ? Certe , de quo subjicit : (e) Vir
enim non debet caput velare , quum sit Dei imago .
Igitur si Creatoris est imago , ille enim Christum ser-
monem suum intuens , Hominem futurum , Faciamus ,
inquit , Hominem ad imaginem , & similitudinem no-
stram ;*

(a) L. 6. de Gen. ad lit. c. 12. (b) Serm. 24. in Cant.
adde Prudentium in apotheosi , immo etiam Irenæum , qui L.
5. c. 6. ait : & carnem plasmata esse secundum imaginem Dei .
(c) Quæst. 20. in Genes. (d) L. 5. co. Marcion. c. 8. (e) Epist.
1. ad Cor. c. 11.

stram; quomodo possum alterum habere caput, non cum, cujus imago sum? Questionem omnem acute distinguit, & dirimit Augustinus. (a) Quomodo ergo, inquit, per Apostolum audivimus, Virum esse imaginem Dei; unde caput velare prohibetur; Mulierem autem non; & ideo ipsa hoc facere jubetur? Nisi credo illud esse, quod jam dixi, quum de natura mentis agerem; Mulierem cum Viro suo esse imaginem Dei, ut una imago sit tota illa substantia. Quam autem ad adiutorium distribuitur, quod ad eam ipsam solum attinet, non est imago Dei: quod autem ad Virum solum attinet, imago Dei est tam plena, atque integra, quam in unum conjuncta Muliere. Hanc porro imaginem similitudinemque alii in anima collocant, quatenus immortalis est, potensque rationis & spiritalis. Ita præ cæteris Eusebius, (b) & Basilius (c). Alii in libero illam arbitrio statuunt. Ita Tertullianus, (d) Hieronymus, (e) Damascenus, (f) Bernardus. (g) Alii in summo dominandi jure, ac principatu, quem in reliqua animalia obtinet. Ita Chrysostomus, (h) Isidorus Pelusiotus, (i) Cyrillus Alexandrinus. (k) At illam in ornamentis virtutum reponunt Ambrosius (l) Petrus Chryzologus, (m) aliique. Sunt etiam, qui in communicatione Sancti Spiritus, ac divinitatis confortio contineri eam dicant: quod præ cæteris luculentissime declarat idem Cyrillus. (n) Ex qua opinionum diversitate colligitur ratio, unde altera.

Mira-
Patrum.
in imagi-
ginis di-
vinae ra-
tionis ex-
ponenda
varietas.

Pa-

(a) Lib. 12. de Trin. c. 7. (b) In catena Græca in Genes. (c) Homil. 10. in Hexam. (d) L. 2. co. Marc. cap. 5. & 6. (e) Epist. 21. Edition. Veron. al. 146. (f) L. 2. de Fide c. 12. (g) Lib. de gratia & lib. arb. (h) L. de Virginit. c. 46. (i) L. 3. ep. 95. (k) L. co. Antrop. c. 2. & 3. (l) L. de bono mor. c. 5. (m) Serm. 120. (n) L. 34. thes. & dial. 7.

Patrum hac de re disputantium dissensio concilietur. Etenim amissam Adæ peccato imaginem, eandemque per Christum iterum restitutam fuisse docent Hieronymus, (a) Basilius (b) & laudatus Cyrillus. (c) Illam contra periisse in Adamo negant Epiphanius (d) & Augustinus, qui quod alibi (e) dixerat, emendat his verbis: (f) *In sexto libro quod dixi, Adam imaginem Dei, secundum quam factus esse perdidisse peccato, non sic accipiendum est, tanquam in eo nulla remanserit; sed quod tam deformis, ut reformatione opus habuerit. Utrumque porro rectissime dicitur. Illi enim ad supernaturalem imaginem communicatione gratiæ impressam, hi ad imaginem in libero arbitrio, cæterisque dotibus animæ naturalibus sitam alludunt. Alii denique non eandem *imagini*, quam *similitudini* significationem attribuant. Ita Irenæus (g) Hilarius, (h) Paullinus Nolanus (i) Nissenus. (k) Cyrillus tamen idem utroque vocabulo significari arbitratur; (l) eique assentitur Hieronymus, quum ait (m) signari nos Spiritu Sancto ut, *illam recipiamus imaginem, & similitudinem, ad quam in exordio conditi sumus*. Enimvero, quicumque isthæc a Patribus super celebri Genesios testimonio tam varie disceptata consideret, is mirari, opinor, desinet, cur Epiphanius nosster de ratione illa imaginis tam multa dixerit, Audianos redarguens, quod suam vellent in tanta opinionum varietate interpretationem præscribere.*

§. II.

(a) In cap. 4. ad Ephes. (b) L. 5. c. Eunom. (c) Dial. 7 (d) Epist. 51. al. 60. (e) L. 8. de Gen. ad lit. c. 27. (f) L. 2 Retr. c. 24. (g) L. 5. c. 16. (h) L. 1. ad Const. (i) Epist. 2 (k) Orat. 1. ad illa verba, Faciamus &c. (l) L. co. Antropom c. 5. (m) In cap. 4. Ep. ad Ephes.

§. II.

Eorum, qui S. Epiphanium Antropomorphismi insimularunt, testimonia refelluntur.

I. PRIMUS inter Historicos, qui Epiphanium antropomorphismi insimulaverit, censetur fuisse Socrates. Hic de Theophilo Alexandrino Patriarcha loquens, (a) qui Chrysostrorum hostiliter est infectatus, hæc scribit: *Amicitiam quoque redintegravit cum Epiphania Constantia Cypro Episcopo, a quo antea dissidebat. Insimulaverat enim Theophilus Epiphanium tanquam abjecte sentientem de Deo, quem humana specie praditum esse arbitraretur. Quum ergo Theophilus de Deo ita sentiret, eosque reprehenderes, qui Deum humana figura praditum esse censebant, pro odio tamen, quo in alijs ferebatur, ea, qua sentiebat, palam abnegavit: iniitque tunc amicitiam cum Epiphania, quo cum antea dissentiebat, perinde ac si penitentia ductus idem cum illo sentiret de Deo. Similis est narratio Sozomeni, qui Socratem fere excipit. At enim; (b) Quumque considerares (c) magno sibi emolumento fore, si Epiphanium Salamini in Cypro Episcopum participem, & consortem consiliorum suorum haberes, Virum ob virtutis reverentiam omnium sui temporis clarissimum, eum sibi Amicum adjunxit; licet antea eum reprehendisset, quod Deum humana specie praditum opinaretur. Hic responderi possit, neutri Historico fidem esse adhibendam, quorum opera multis scaterent mendacis compertum est. Id sane reponunt Baronius, ac Bellarminus, qui plu-*

Socrates primus Epiphania accusator.

(a) Lib. 6. hist. Eccl. c. 10. secundum interpretationem Valefii. (b) L. 8. hist. Eccl. c. 14. (c) Theophilus.

plures ejusmodi lapsus castigant. Ac de Sozomeni quidem historia hæc habet Gregorius M. (a) *Ipsum Sedes Apostolica recipere recusat, quoniam multa mentitur*. Nihilominus hæc uti responsione nolumus. Neque enim omnis confestim fides Historico cuiquam neganda est propterea, quod aliquando fabulas fingat, aut confictas ab aliis referat. Quæ si ratio videretur, vix quidquam certi argumenti petere ex historia liceret. Quotus enim quisque est, qui, quum multa consentanea veritati narret, non aliquid humanum pariatur?

2. Itaque non ob eam causam duos illos testes rejicimus, quod sæpe quæ falsa sunt, narrent; neque vero hæc generali exceptione nobis est opus. At propriis, atque e re ipsa petitis argumentis uterque, dum Epiphanium Antropomorphitam faciunt, falsitatis convincitur. Ac primo Historici plures æqualis, aut fere æqualis cum Socrate, & Sozomeno ætatis, quique ex instituto de hæresibus, deque Antropomorphitis nominatim scripsere, nusquam de hoc Epiphani lapsu meminerunt. Erat autem tanta Viri fama, ut ignorare illius errorem, si quis fuisset, non possent. Neque illi sane ab eo notando abstinuissent, quippe Patres alios tanquam Antropomorphismo afflatos, uti Melitonen, ac Tertullianum nominare non dubitant. At Salaminium Episcopum accusat nemo. Gennadius (b) sic hæresim illam recenset cum cæteris. *Nihil (credamus in Deo) corporeum, ut Melito, & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, ut Antropomorphus, & Vadianus*. Theodoretus (c) hæc in eandem

Gravissimorum
Scriptorum
auctoritate
accusatio
Socratis
infirmitur.

(a) Lib. 6. epif. 195. ad Eulogium. (b) Lib. de Eccles. dogmat. cap. 4. (c) Lib. 4. hæret. fab. c. 10.

dem rem adnotat. *Quidam Audax ex Syria trans Euphratem ortus dixit, Deum esse similem Homini, & corporis illi partes tribuit, qua a Sacra Scriptura ad captum Homini se submittere dicta sunt, stulte intelligens Ita etiam hoc quoque intellexit; Faciamus Hominem ad imaginem, & similitudinem nostram Dicunt ergo hunc Audaxum & tenebras, & aquam, & ignem dicere ingenita Præterunt autem se fugere Ecclesia communionem propter faneratores, & eos, qui cum Mulieribus cohabitant; quamvis multa etiam his graviora ab eis perpetrentur.* Alios deinde Audianorum errores narrare pergit; verum ne hic quidem Epiphanium nominat. Theodoretus autem silentium eo amplius ad S. Doctorem purgandum valet, quo Virum additum Nestorio Chrysofomi successori, & Cyrillo Alexandrino Theophili illius Nepoti infensissimam major causa impellere poterat ad malam Avunculi fidem notandam, qui ut Epiphanium in Episcopo Constantinopolitano oppugnando (a) socium haberet, eandem cum illo hæreticis sædissimam profiteri se simulasser. Tam porro erat Theodoretus temporibus recens dissidii illius Theophilum inter ac Chrysofomum memoria, ut Isidorus Pelusiota (b) Cyrillum ipsum admoendum sibi esse censuerit, ut in Nestorii erroribus refellendis caveret eos rumores, quibus ferebatur, cum inimicitias easdem persequi, quas Avunculus ejus Theophilus cum Episcopo Constantinopolitano acerbissimas gesserat. *Multis enim, inquit, ex iis, qui (c) Ephesi coacti sunt se traducunt, ut suas inimicitias persequentem, & ulciscensem,*

(a) Ita Socr. & Sozom. citati num. 1. (b) Lib. 1. epist. ep. 310. (c) Ex horum numero unus erat Theodoretus.

tem, ac non ea, quæ Jesu Christi sunt, orthodoxe
 quarentem. Theophili, inquit, ex Sorore (a) Ne-
 pos est; illiusque mentem, ac sententiam imitatur.
 Ut enim ille perspicuum adversus divinitus afflatum,
 ac Deo carum Virum (b) Joannem furorem effudit;
 sic etiam iste gloriari, ac se jactare expetit. Et rur-
 sum (c). Simulates, ac dissidia comprime. Ne pri-
 vata, ac domestica contumelia ultionem, (d) qua
 tanquam are quodam alieno a mortalibus obstritus es,
 in viventem Ecclesiam deriva. Theodoretum hæc
 non latebant. Etsi vero ubi exilium Chrysostromi
 referre aggreditur, eorum nomina silentio premere,
 se velle dicat, qui eam procellam commoverant;
 non tamen dissimulat eisdem odio, simulate, invidia
 fuisse incitatos, ut Virum Sanctissimum per calum-
 niam circumvenirent. Quum autem Joanni non
 parum nocuisse sciret simplicitatem Epiphani, non
 videtur fuisse eam fraudem silentio præteriturus;
 qua Ægyptius Patriarcha Antistitem Cyprium in-
 suam societatem pellexerat. Nihil horum tamen

ne

(a) Theodoretus ex Fratre Filium dicit l. 5. Hist. c. 25.
 (b) S. Joan. Chrysostrum. (c) Epist. 370. (d) Nimum puta-
 bantur esse Theophili, & Cyrilli causa rationesque conjunctæ,
 ut Græci, Syrique, qui uni infensi essent, non etiam alteri ob-
 loquerentur. Quapropter Socrates, qui Theophilo affingit calum-
 niam simulatæ hæreseos ut Chrysostrum perderet, occasionem
 pariter Cyrillo obrectandi nullam prætermittit. Et l. 7. c. 14.
 eisdem præter alia scelera tribuit necem Hypariæ Fœminæ Ale-
 xandrinæ: & c. 34. eundem ait, *Quibusdam quasi sermonum
 velitationibus pugnam exorsum esse, ut Nestorium perterret, qui-
 pe qui infenso erga illum animo esset.* Nestorium vicissim crimi-
 ne hæreseos liberat cap. 32. Cyrillus etiam etsi nondum Epis-
 copus interfuerat Pseudosynodo ad Quercum, in qua depositus
 est Chrysostrum: id Cyrillus ipse commemorat in Epist. ad
 Acacium Beræensem edita a Baluzio in nova Collectione Con-
 ciliarum.

ne obiter quidem indicat Theoderetus, qui Cyrillo sane non parcat, idque non semel exprobrat; quod privatis odiis sub falsa Religionis specie indulgeret. Nullam pariter de Epiphani errorum mentionem facit Augustinus, dum insaniam Antropomorphitarum describit, (a) qui Tertulliano, licet maximi apud Africanos nominis Viro minime parcat, ut in Tertulliani defensione adnotavimus. *Vadianos*, (sunt Augustini verba) quos appellat *Epiphanius Schismaticos*, non *Hæreticos* vult videri; alii vocant *Antropomorphitas*; quoniam Deum sibi fingunt cogitatione carnali in similitudinem imaginis corruptibilis Hominis: quod rusticitati eorum tribuit Epiphanius, parcens eis, ne dicantur *Hæretici*. Eos autem secessasse se dicit a communione nostra, culpando *Episcopos divites, & pascha cum Judæis celebrando*: Quamvis sint qui eos in *Ægypto Ecclesia Catholica communicare asseverent*. Hæc S. Doctor: in quibus illud dignum animadversione est, quod brevem ille fortasse *Panarii* epilogum, non ipsum *Panarium* viderat. Sic enim de Epiphani historia loquitur. (b) *Noster vero Epiphanius Cyprius Episcopus non longe humanis rebus exemptus sex libros etiam conscripsit, historica narratione commemorans omnia, nulla disputatione adversus falsitatem pro veritate decertans. . . . Hujus brevitatem si fuero in commemorandis hæresibus imitatus, quid a me brevius postulare, vel expectare debeas, non habebis*. At Epiphanius in *Panario* & fute contra Hæreticos disputat, tanque prolixum est opus illud, ut Augustini liber de hæresibus ad Quotvuldeum, non sit eidem prolixitate, &

G

rerum

(a) Lib. de hæres. ad Quotvuldeum hæz. 50. (b) In præfat. ejusdem libri.

rerum copia comparandus . Omnino tamen S. Doctor nihil de ea accusatione , quam Socrates deinde , atque Sozomenus contra Epiphanium protulere , significat . Quid si non epilogum , meramque hæreseon narrationem , sed integrum *Panarii* opus , uberimamque Audianorum confutationem vidisset ? (a)

3. Quare ambo illi Epiphanii accusatores , qui unius tamen instar sunt , cæterorum scriptis reselluntur , qui vel ante ipsos scripserunt , vel postea : quibus eo vel magis est , ut diximus , auscultandum , quod eorum institutum ferebat , ut de hæresibus , atque hæreseon Auctoribus , ac Patronis insignioribus , quæ notatu digna essent , referrent . Jam vero si rem aliquanto profundius perferremur , facile constabit causa , propter quam illi in accusando Epiphanio tum narrationi reliquorum Historicorum , tum sanæ , quæ de ejusdem integritate doctrinæ semper viguit , contradicant . Indicata superius est (b) celebris illa , quæ Joannem Chrysostomum inter , ac Theophilum Alexandrinum , atque huic adhaerentem Epiphanium exarsit contentio . Multa vicissim ab utriusque Assclis contra alios capita accusationum , ut assolet , proferebantur . Hic enim singularum ætatum mos fuit , ut qui hæreseos arcesserentur , accusatores vicissim suos hæreseos alterius accusarent . Quapropter Pelagiani Augustinum tanquam Manichæum ,

Confuetudo Hæreticorū accusandi Catholicos hæreseos.

(a) Cyrillus quoque Alexandrinus , qui librum adversus Antropomorphitas conscripsit , Monachos quidem ea labe adspersos commemorat , de Epiphanio autem nullam mentionem facit . Nullam pariter facit Cassianus Chrysostomi olim Discipulus , ac rerum , quæ ad Monachos Ægyptios pertinerent , peritissimus . Hic enim collatione 10. multa de Antropomorphitis refert , & nominatim sanctissimum Senem Serapionem eo errore correptum narrat . Sed de Cyrillo , & Cassiano fusior redibit sermo deinceps . (b) §. 2. n. 1.

chæum, Nestoriani Cyrillum quasi Apollinaristam, Eutichiani Catholicos omnes, a quibus oppugnabantur, quasi Nestorianos traducebant. Eorum porro, quorum ab Ægyptiis reus postulabatur Chryso-
stomus, catalogum texit Photius. (a) Contra qui
ci favebant, quum multa Theophilo exprobrarent,
tum vero ad auctoritatem Epiphani, qui eidem
adhærebat, elevandam, hunc Antropomorphismi
arguebant: atque eo verisimilior accusatio videri
poterat, quod istiusmodi error quorundam in Ægy-
pto Monachorum (b) proprius esset; Epiphanius au-
tem zelo origenianæ hæreseos persequendæ abreptus
Patriarchæ Alexandrino, cæterisque Ægyptiis inimi-
cis Chryso-stomi, a quo defendi Origenes dicebatur,
Socium se adjunxisset.

4. Hos vulgi rumores secutos fuisse Socratem, & Sozomenum, mirari debet nemo. Nam & Con-
stantinopoli uterque suos Commentarios elucubra-
runt; & Socrates in eadem Civitate natus erat
amantissima Chryso-stomi; alter vero (c) ejusdem

Socra-
tes & So-
zomenus
rumori-
bus Ori-
genistarū
decepti.

G 2

Pro-

(a) In Biblioth. cod. 59. col. 54. (b) Sozomenus l. 8. cap.
12. *Atque hi quidem, inquit, eos, qui Deum incorporeum asser-
bant, Origenistas, vocabant: illi vero eos, qui contra sentirent,
Antropomorphianos. Eadem leguntur apud Socratem lib. 6. cap. 5.*
(c) Henricus Valeſius *de vita & scrijſis Socratis, atque Sozome-
ni hæc habet. Dicebatur enim Salamanes Hermias Sozomenus,
quemadmodum testatur Photius in Bibliotheca, ex nomine Salama-
nis illius, quem Fusconis, Malcbionis, & Crispionis Fratrem
fuisse superius observavi. Quare emendandus est error Nicophori,
& aliorum, qui Sozomenum Salamini cognomen habuisse existi-
mant propterea, quod ex Oppido Cypro Salamini originem duce-
ret. Atqui non Cyprum, sed Palestinum fuisse Sozomenum, su-
pra ex ipsius Sozomeni testimonio demonstravi &c. Hæc quum
Vir Clariss. præmiserit editioni utriusque Historici, miror quo-
modo nihilominus suimet oblitus in notis ad c. 14. lib. 6. hist.
Socratis, hæc de Sozomeno adnotet. Hic Salamini fuit, cu-
jus Urbis Epiphanius erant Episcopus.*

Provinciæ cum Joanne illo Hierosolymitano, qui Antropomorphismi calumniam Antistiti Cyprio imposuerat, ut obiectum sibi ab eodem Origenianismum, qua de re paulo post dicemus, ulcisceretur. Ex vulgari tantum rumulculo utrumque Historicum tribuisse Epiphanio hæresim Antropomorphitarum, illud etiam (ut ea omittam, quæ illi de Chryso-
stomo ipso referunt a tanti Viri probitate, (a) & gravitate aliena) illud, inquam, suadet, quod de simulatione Theophili ab iisdem narratum furore in Constantinopolitanum Æmulum exhibent, ut Epiphanii subsidium ad illum opprimendum comparaturus, cum Antropomorphitis sentire se finxerit. Quid enim dici incredibilius potest, quam Alexandrinum Patriarcham se Antropomorphitam simulasse, qui acerbissimis litteris publicisque sermonibus (c) Monachos ejus stultitiæ reos coram Ægypto universa reprehendisset; ea vero occasione tam absurdam hæresim profiteri maxime voluisse, quando de Episcopo Constantinopolitano in judicium vocando agebatur, cui nihil objicere profecto Theophilus posset execrabili illo errore execrabilius, quem ipse Epiphanio gratificaturus defenderet? Theophilum certe etsi plures ejus ætatis Scriptores accusent propter ea, quæ contra Chryso-
stomum gessi, nemo est tamen, qui non fateatur eum in Paganis (d) juxta atque Hæ-

In ipsū
Chryso-
stomum
iniquio-
res.

Theo-
philus
Antro-
pomor-
phitis
inven-
sus.

(a) Sozom. l. 8. c. 10. refert Chryso-
stomum invidia & æmu-
latione in Severianum exarsisse. Eique consentit Soct. l. 6. c. 11., a quo etiam S. Doctor c. 21. dicitur, *iracundia magis indulgens, quam verecundia*. (b) §. 2. n. 1. (c) Cassian. collat. 10. cap. 2., Soct. l. 6. c. 5., Sozom. l. 8. c. 11. (d) Theodor. hist. Eccl. l. 4. c. 22. *Theophilus Vir magna intelligentia, animique fortitudine præditus: hic Urbem Alexandrinorum fraude simulacrorum liberavit.*

Hæreticis (a) exterminandis summo semper studio incubuisse, ut illos præteream (b) qui gesta illa in Chryso-
stomum imprudentiæ partim, partim nimio cuidam
ardori animi potius, quam prævæ voluntati tribuant.

§. Quid? Quod neque cum ratione temporum,
neque ipsa secum conveniant ea, quæ Socrates, &
Sozomenus de simulatione Theophili, deque ejus
gestis in Monachos, & Chryso-
stomum referunt. Illi
enim Antropomorphitas voce, & scriptis a Patriar-
cha Alexandrino prius reprehensos significant, quam
hic Origenianos persequeretur. Quin etiam ejus di-
gnitatem gravissime ab iisdem violatam, intentata
per summum scelus nece, testantur; nisi ille & cor-
poreum Deum diceret, & Origenem aliter sentien-
tem damnaret. *Ac multi quidem (ait Socrates) (c) ex simplicioribus Monachis Deum corporeum esse, & humana præditum specie assererant. Plures vero impro-
bata istorum sententia, incorporeum esse Deum, & corporalis figura penitus expertem affirmabant. Qui-
bus etiam adspulatus est Theophilus Alexandrinus Episcopus, adeo ut publice in Ecclesia coram populo eos quidem, qui Deum humana specie præditum esse dicebant, insectaretur; ipse vero Deum incorporeum esse assereret. Quo comperto Egyptii Monachi relictis Monasteriis suis Alexandriam venerunt, & tumultu adversus Theophilum concitato, impietatis eum damnantes interficere cupiebant. Ea re cognita Theophilus in maximam difficultatem conjectus est, assumque, quo mortem sibi intentatam effugeret, excogitavit. Obviam illis progressus blandiri eis cepit, ita dicens: perinde*

(a) Hier. ep. 86. & 88., Epiph. ep. 91. inter Hieronymian., Dionif. Liddensis ep. 97. inter Hieron., Anastaf. P. ep. 95. inter Hieron. alias inedita. (b) Bollandi tom. 4. Sept. ad diem 14. in Vita Chrysof. §. 40. (c) Lib. 6. c. 5.

Socratis & Sozomeni narratio implexa & parū coherentis.

vos video, ac vultum Dei. Hoc ejus dictum Monachorum animos mitigavit. Tum illi, si vere, inquit, dicis, vultum Dei perinde se habere ac nostrum, libros Origenis anathemate condemna. Quidam enim ex libris illis disputantes, opinionem nostram impugnant. Ni istud feceris, ea a nobis expecta, qua impios, & divini Numinis hostes pati par est. At Theophilus, ego, inquit, faciam quacunque vobis videntur. Similia habet Sozomenus. (a) Atque hi tam nefario Monachorum facinore commemorato, nihil tamen acerbius a Theophilo actum in eos narrat. Illis, opinor, Vir mitissimus donavit injurias, aut par ulciscendis non fuit, qui de Monachis aliis opprimendis, & Constantinopolitano Episcopo a sua Sede deturbando consilium inire potuit; atque ut perficeret, neque pecuniæ factæ, neque calumniis, neque violentiæ pepercit.

6. At, ajunt cum ad Origenistas persequendos se convertisse odio Monachorum Fratrum, qui Longi

(a) L. 8. c. 11. *Et hanc quidem sententiam Theophilus amplectendam esse publice in Ecclesia docuit: & in epistola, quam ex more scripsit de festo Paschali, Deum incorporeum intelligi oportere affirmavit, & ab humana figura alienum. Quod quum Ægyptiorum Monachi didicissent, Alexandriam venerunt. Et in unum congregati tumultuari ceperunt, ac Theophilum velut impium e medio tollere volebant. Verum ille ad eos adhuc tumultuantes progressus, perinde, inquit, vos aspexi, ac vultum Dei. Hoc dictum Homines tantisper cohibuit. Proinde illi sedato furore, si, inquit, ex animo ita credis, Origenis libros condemna: quum illi lectores suos in eam sententiam inducant. Tum Theophilus, istud, inquit, jam pridem constitueram, faciamque sicut vobis videtur.* Cassianus, qui de Ægyptiis ac Palestinis Monachis ea se scribere profitetur, quæ vel ipse viderat, vel præsens audierat, Theophili vero ætate vixit, & Chrylostomi etiam Discipulus fuit, illum quidem simplicium quorundam Monachorum errorem, de Deo corporeo, & Theophili in litteris paschalis reprehensionem commemorat collat. 10.; at de intentata Patriarchæ re, deque hujus fictione nullum verbum facit.

gi nominabantur, Dioscori nimirum, Ammonii, Eusebii, Euthymii: cujus odii causam hanc tradit Socrates. (a) Tandem vero progressu temporis, animabus quoque suis detrimentum afferrè existimantes, (b) quam viderent Episcopum quasi deditum esse, & in necuniis comparandis plurimum studii impendere, & earum causa omnem, ut vulgo dicitur, lapidem commovere; cum illo amplius degere recusarunt, solitudinem sibi cordi esse dicentes, seque hanc urbana vita antepone. At ille quamdiu quidem veram discessus eorum causam ignorabat, hortatus est eos, ut adhuc manerent. Ubi vero sese ab illis condemnari sensit, gravi incensus ira minatus est, sese illos omnibus modis vexaturum esse Hac igitur via eos aggressus est. Probe norat eos Viros de natura Dei secum disputantes saepenumero validis rationibus asseruisse, Deum incorporeum esse, & humana figura penitus expertem. Humanam enim figuram humana quoque passiones necessario comitantur. Idque tum ab antiquis Ecclesie Scriptoribus, tum ab Origene in primis diligenter excussum est. Quum igitur de Deo ita sentiret Theophilus, tamen ut inimicos ulcisceretur, ea, qua illi recte cum ipso asseriebant, impugnare non dubitavit. Plurimosque ex Monachis decepit, Viros simplices quidem, ac sincerot, sed rudes, ac plerosque etiam litterarum expertes. Missis enim litteris ad eos, qui in solitudine debebant, monuit, ne Dioscorum, Fratresque ejus auscultarent, qui Deum incorporeum esse dicebant. Deus enim, aiebat, juxta Sacra Scriptura testimonium & oculos habet, & aures, & manus, ac pedes, quemadmodum Homines. . . . Hac

G 4 fraude

Theophilus
cū
Monachis
Londinis
dis-
sentio.

(a) Lib. 6. c. 7. (b) Ammonius, Eusebius, Euthymius; quos maxime caros antea habuerat Theophilus, & secum dege-
re jusserat.

fraude Theophilus multos Monachos decepit : oraque est inter illos gravis dissensio Et illi quidem , qui a Teophili partibus stabant , Fratres suos Origenistas , & impios appellabant . Consentanea istis sunt , quæ refert Sozomenus . (a) Hic obiter animadverto , ejusmodi causam , cur Monachi illi a Patriarcha separarentur , aff:ri , quæ Antropomorphitis potius , quam Origenianis conveniat . Ut enim alias (b) adnotavimus , ideo Audianos secessionem ab Episcopis fecisse testantur Epiphanius , Augustinus , Theodoretus , quod depravatos Episcoporum mores ferre non possent . Verum , ut ut illa se habuerint , (neque enim vacat singula minutius persequi) illud certe , quod ambo Scriptores paullo post de Theophilo , deque ejus simulatione ad Epiphanium demerendum perhibent , omnino nequit cum reliqua narratione , veraque cronotaxi consistere . Etenim , narrant eum furentem iracundia omnem movisse lapidem , ut Fratres Longos ulcisceretur , eosque propterea sibi metuentes Constantinopolim navigasse (c) *ut ea , qua contra ipsos per vim , & calumniam gesta fuerant , coram ipso Imperatore , & coram Episcopo Joanne convincerentur .* Deinde deceptam a Theophilo simulatione Antropomorphismi simplicitatem Epiphanii sic referunt . (d) *Dum res in hoc statu esset , falsus rumor ad aures Theophili perlatus est , Joannem eos (c) ad sacra quoque mysteria admisisse ;*

Origo
dissidii
Theophilum
inter &
Chryso-
stomum .

(a) L. 8. c. 12. Et quoniam ex sermonibus , quos cum illis habuerat , dum apud ipsam essent , norat illos ut pote Origenis Sectatores , opinionem illorum , qui Deum humana forma præditum esse dicebant , reprehendere , commisit eos cum multitudine Monachorum , qui aliter sentiebant . Hinc vero gravissima contentio inter Monachos exorta est . (b) §. 2. n. 2. (c) Socrates l. 6. c. 9. Eique ad amissim respondet narratio Sozomeni paullo post proferenda . (d) S. J. l. 6. c. 9. (e) Fratres Longos .

se; & ad opem illis ferendam paratum esse. Quamobrem Theophilus totus in hoc capus incumbere, ut non modo Dioscorum, & Isidorum (a) ulcisceretur, verum etiam Joannem ex episcopali sede deiceret. Mittit igitur epistolas ad singularum Civitatum Episcopos, consilium quidem suum occultans, palam vero in illis reprehendens libros Origenis; quorum tamen testimonio diu ante illum Athanasius in Oratione contra Arianos ad fidei sua confirmationem sapenumero usus fuerat. (b) Amicitiam quoque redintegravit cum Epiphania Constantia Cypri Episcopo, a quo antea dissidebat. Instulaverat enim Theophilus Epiphanium tanquam abjecte sentientem de Deo, quem humana specie praditum esse arbitraretur. Quam ergo Theophilus de Deo ita sentiret, eosque reprehenderet, qui Deum humana figura praditum esse censebant, pro odio tamen, quo in alios ferebatur, ea, qua sentiebat, palam abnegavit; inique tunc amicitiam cum Epiphania, quo cum antea dissidebat, perinde ac si fœnitentia ductus idem cum illo sentiret de Deo. His consonat de morte Sozomenus. (c) Hæc illa sunt scilicet,

(a) Præbyter Alexandrinus cum Fratribus Longis conjunctissimus. (b) Sic finem capitis 9. excipit initium capitis 10. (c) L. 8. c. 17. Alexandria vero quum factus rumor invaluisset, Joannem cum Dioscovo, ac reliquis communicasse, eosque in omnibus adjuvare paratum esse, cogitare cepit Theophilus, qua ratione Joannem quoque ipsum Episcopatu deicere posset. (cap. 14.) Verum hæc in intimo cordis sui recessu occultans, ac moliens scripsit interim ad omnes ubique locorum Episcopos litteras, quibus libros Origenis reprehendebat. Quumque consideraret, magno sibi emolumento fore, si Epiphanium Salaminis in Cypro Episcopum participem & consortem consiliorum suorum haberet, Virum ob virtutis reverentiam omnium sui temporis clarissimum, eum sibi Amicum adjunxit, licet antea eum reprehendisset, quod Deum humana specie praditum opinaretur. Tum vero quasi respiciens veram tandem sententiam agnovisset, idem se cum illo sentire scripsit.

licet, quæ a jebam superius cum recta temporum-
ratione minime consentire. Nam, si eos audi-
mus, Theophilus Monachis Longis iratus uno
quodam impetu odium Antropomorphitarum in
illos armavit, & dilapsos in solitudinem obtentu
Origeniani erroris e Monasteriis exturbavit, ac
Constantinopolini usque, quo illi demum aufu-
gerant, persecutus est; & ne illis patrocinium
Chrysostomi prodesse posset, simulato Antropo-
morphismo subsidium Epiphani ad Origeniano-
rum excidium comparavit. Etenim post exposi-
tam Theophili fraudem, qui bellum inter contra-
riæ factionis Monachos suscitaverat, hæc Socrates
continenter attextit. (a) *At Theophilus posteaquam
animadvertit rem ex animi sui sententia (b) suc-
cessisse, cum magna Hominum multitudine Nitriam
petiit, quo in loco erant Monachorum domicilia;
& Monachos contra Dioscorum, ejusque Fratres ar-
mavit. Illi in summum capitis discrimen adducti,
vix tandem effugere potuerunt. Dum hac in Ægypto
gererentur, Joannes Constantinopolitanus Episcopus om-
nium istorum ignarus doctrina, & eloquentia flore-
bat. Tum post brevem digressionem de Ariano-
rum tumultu Constantinopoli excitato, quæ ca-
pite octavo comprehenditur, sic caput nonum
exorditur. Haud multo post Monachi una cum
Dioscoro, & ejus Fratribus ex solitudine profecti
Constantinopolim veniunt. Atque hic statim conse-
quuntur ea, quæ mox recitavimus de litteris ad
Episcopos, & Epiphanium præsertim datis. Eo-
dem autem continenti ductu seriem rerum expo-
nit*

(a) L. 6. c. 7. (b) Diffidio inter Monachos excito.

nit Sozomenus. (a) Enimvero Monachi Longi Constantinopolim navigarunt anno dumtaxat 403., ut Stiltingus (b) notat, eodem videlicet, quo (c) Chrysostomus in Synodo ad Quercum iniquo iudicio damnatus est; vel anno proxime præcedente, si Montfauconio (d) credimus. Atqui aliquot jam ante annos erat Theophilus ob Origenianos debellatos toto Oriente, & Occidente notissimus. Nam Hieronymus inde usque ab anno 400. (e) hæc scribebat Theophilo: *Vox beatitudinis tuae in toto Orbe pertenuit, & cunctis Ecclesiis latantibus, Diaboli venena (Origeniana nimirum hæresis) siluere*. Eodem anno Theophilus (f) Hieronymo rescribit pacem Ecclesie redditam *extinctis & fugatis Origenis Sectatoribus*. Eodem anno Epiphanius (g) hæc ad Hieronymum scribit. *Dominus confortavit famulum suum Theophilum ut super altare Ecclesie Alexandrina contra Origenem vexillum poneret; & impleretur in eo quod dicitur: scribe signum hoc, quia delebo funditus Origenis hæresim a facie terra*. Eodem anno Dionysius Liddensis Episcopus (h) Theophilo gratulatur tantquam

Quo tempore Longi pervenerint Constantinopolim.

(a) L. 8. c. 13. Porro Dioscorus & Ammonius, ac reliqui cognitis Theophili insidiis Hierosolymam se contulerunt; atque inde perrexerunt Scythopolim Eodem tempore Theophilus quosdam misit Constantinopolim, qui & calumnias adversus illos præstruerent, & si quid illi ab Imperatore peterent, ipsi obstitissent. Quæ quum didicisset Ammonius, & qui cum illo erant, Constantinopolim navigarunt, comitante eos Isidoro. Junctique inter se id perficere studebant, ut coram Imperatore Judice & Joanne Episcopo, insidia illis comparata convincerentur. (b) Acta Sanct. tom. 4. Sept. ad diem 14. in Vita Chrysostomi. (c) Hoc anno depositionem Chrysostomi consignat Baronius in Annal. Montfaucon in vita Chryf. adjecta editioni Paris. Operum S. Doctoris: Stiltingus in Vita Chryf. loc. cit. (d) In Vita Chryf. loc. cit. (e) Epist. 88. editionis Veronenfis. (f) Epist. inter Hieron. 89. (g) Epist. inter Hieron. 91. (h) Epist. inter Hieron. 94. alias inedita.

Ana-
stafius P.
in epist.
ad Simp-
licianū
Mediol.
laudat
Theo-
philum.

quam optime de Ecclesia merito *deletis sceleratiffimis blasphemis Origenis Discipulis*. Eodem denique anno, ut ceteros sicamur, Anastafius Romanus Pontifex in epistola (a) ad Simplicianum Mediolanensem sic Alexandrini Patriarchæ zelum contra Origenianos commendat: *Pari animo Vir sanctus, & honorabilis Theophilus Frater, & Coepiscopus noster circa salutis commotum non desinit vigilare, ne Dei populus per diversas Ecclesias Origenem legendo in magnas incurrat blasphemias.* (b) Hæc quum anno 400., aut etiam antea gererentur, & scriberentur, & emulatione igitur, aut ignorantia lapsos Socratem, & Sozomenum necesse est, qui eas ad universos Episcopos litteras tanquam indicti Origenianis belli signum dedisse Theophilum narrant *ut non modo* (c) *Dioscorum, & Isidorum ulcisceretur, verum etiam Joannem* (ad quem illi non ante annum 403. aut 402. confugerant) *ex Episcopali sede dejiceret.*

7. Hisce nihilominus prætermisiss, quæ conciliar quoquomodo fortasse possent, ut propius ad rem

no-

(a) Epist. inter Hier. 95. alias inedita. (b) Hæc epistolas omnes anno 400. posteriores non esse ostendunt, præter ceteros, Editores Veron. in Vita Hieronymi. Simplicianum certe intra an. 400. decurrente Majo, vel Junio ex hac vita migrasse, non dubijs monumentis conficitur. Ipse vero Papa Anastafius sequente anno ad superos abiit. Baronius quoque litteras ad Episcopos, atque ad Anastafium a Theophilo missas censet anno 399. Monachos ille quidem Longus an. 400. appulisse Constantinopolim opinatur. Sed ab Historico Eminent. dissentiant Monstaucomius, & Billandi Successores ante laudari; quorum prior, ut diximus, adventum illum an. 402. alii an. 403. collocant; & jure quidem. Si enim advenisse Constantinopolim an. 400. dicantur ii, qui de Theophilo conquirebantur, nimium longo intervallo ab Accusatorum adventu disjungitur adventus Theophili ipsius & Epiphani, qui Baronio ipso consentiente non ante annum 402. ad Urbem imperatoriam se contulerunt. (c) Socr. l. 6. c. 9.

nostram accedamus; quid necesse erat Theophilo Antropomorphismi Sectatorem se simulare, ut Epiphanium in societatem belli contra Origenianos, qui Byzantii morabantur, pertraheret, si multo antequam Monachi Longi ad Imperatorem provocarent, Cyprius Antistes in epistola (a) quam superius memoravimus, studium Theophili in Origenistis excitandis summopere commendaverat: & ipsometum voce tum scriptis libris hostem se se ejusdem hæreseos infensissimum declaraverat? Etenim rogatus a Theophilo adiit Senex Sanctissimus Constantinopolim eodem anno 403., (b) vel, si mavis, an. 402., quo in eandem Urbem appulerant Longi; eodemque anno vertente (c) in reditu ad suam Sedem est mortuus. Porro nonne Panarum ille elucubraverat, in quo Oeigenianorum refertur hæresis, (d) & proluxa disputatione refellitur? Nonne in Ancorato (e) pariter in eandem sæpe invehitur; ubi & *Origenis* appellat *insaniam*, & *Origenem furiosum* vocat? Qui hæc de Origenistis jamdiu scripserat, num egebat Theophili illa simulatione, ut ad eos, quos Ecclesiæ hostes terribilissimos esse censebat, prostigandos adjunctices manus daret? Quid contra accidere illi optatius poterat, quam occasionem sibi Origenianæ factionis delendæ offerri? Et sane nullam Antropomorphismi mentionem facit Theophilus in litteris ad Epiphanium datis, sed verus dumtaxat illius studium in Origenis erroribus impugnandis laudat; atque ob hanc causam piissimum Virum ad eorum reliquias dissipandas securus invitat: quod ille confestim exequi, itinere Constantinopolitano suscepto,

Epiphanius Origenistas acerrime oppugnaverat priusquam Constantinopolim navigaret.

(a) Epist. inter Hier. Edit. Veron. 91. al. 73. (b) Vide adnotata num. præc. (c) Consule Bollandos, Montfauconium, Baronium. (d) Lib. 2. tom. 1. hæres. 64. (e) Num. 54. num. 56.

pro, aggressus est. *Dignationis tua est*, (sunt verba Theophili) (a) *quæ in hujusmodi certaminibus sæpe ante nos pugnavit, & positos in pralio consolari, & congregare totius Insula Episcopos, & Synodicas litteras tam ad nos, quam ad Constantinopolitanam Urbis Episcopum, & si quos alios putaveris mittere, ut consensu omnium & ipse Origenes nominatim, & hæresis nefaria condemnentur.*

Inanes So-
cratis &
Sozome-
ni conje-
cturæ.

8. Neque magis illud cohæret, & constat, quod narrat Theophilum ideo studuisse amicitiam Epiphaniæ sibi conciliare, eique proinde scripsisse *idem* (b) *se cum illo* (de Deo corporato) *sentire*; ut *consortem* (c) *consiliorum suorum haberet Virum ob virtutis reverentiam omnium sui temporis clarissimum.* Consilium autem Theophili quale esset, ibidem exponitur: (d) *Quum falsus rumor invaluisset, Joannem cum Dioscuro, ac reliquis communicasse, eosque in omnibus adjuvare paratum esse, cogitare cepit Theophilus qua ratione Joannem quoque ipsam Episcopatu deicere posset.* Itaque Patriarcha Alexandrinus iratus Chrylostomo, quod Fratribus Longis faveret, ut illum adjutus opera Epiphaniæ perderet, scripsit (e) Episcopo Cyprio se Antropomorphitam, atque adeo Amicum ipsius esse factum. Sic nempe uterque

Histo-

(a) Epist. inter Hier. 90. al. 67. Adde epist. Epiph. ad Joan. Hieros. inter Hier. 51., ubi quum multa contra Origenem disputat, tum sic Joannem alloquitur. *Recede ab hæresi Origenis, & a cunctis hæresibus, dilectissime. Video enim quod propter hanc causam omnis vestra indignatio concitata sit, quod dixerim vobis: Arii Patrem, & aliarum hæresium radicem, & Parentem laudare non debetis.* Hanc epist. probant Edit. Veronenses operum Hieron. scriptam esse an. 394. (b) Sozom. lib. 8. cap. 14. (c) Ibid. (d) Ibid. c. 13. Simillima autem refert Socrates, cujus verba num. 6. recitavimus. (e) Sozom. ibid. c. 14. *Quasi respiciens veram tandem sententiam agnovisset, idem se cum illo sensitivo scripsit.*

Historicus totam nefariæ proditiōnis rationem con-
 texunt. At vero quando litteras ad Epiphaniū de-
 dit Theophilus, nondum cognoverat, quo esset
 animo erga Monachos illos Chrysoſtomus: qua-
 propter non modo nullum ea de re verbum facit,
 quod facere sane ad Epiphaniū præoccupandum,
 non omiſſiſſet; quin etiam, ut ante diximus, eun-
 dem hortatur (a) ut *ſynodicas litteras tam ad SE,*
quam ad Conſtantinopolitanum Episcopum, & ſi quos
alios putaverit, MITTAT, ut conſenſu omnium &
ipſe Origenes nominatim, & hæreſis nefaria condēnnetur.
 Quanto igitur diligentius Socratis hanc atque
 Sozomeni narrationem expendimus, & antecedentia
 conſequentibus comparamus, tanto evidentius, opi-
 nor, ſapiens Lector concludit, Homines Conſtan-
 tinopoli de Ægyptiorum diſſidiis, ac turbis ſcri-
 bentes, multa, quæ contra Theophilum, ejuſ-
 que Patrocinatores popularis rumor diſſeminabat,
 in commentarios tranſtuliffe; & ſi quid forte
 hiulcum eſſet, ac mancum, id conjecturis, quæ
 om-

Ori-
 geniani
 Antropo-
 morphiſ-
 mi ſuos
 oppugna-
 tores in-
 ſimulant.

(a) Epiſt. Theoph. ad Epiph. inter Hier. 90. Eſt epiſto-
 lam hanc Vallarſius ſcriptam putet eodem anno 400., in-
 quem reiicit 91., quæ eſt Epiph. ad Hieron. & 95. quæ
 eſt Anaſtaſii ad Simplicianum, aliasque, e quibus nonnulla
 produximus num. 6. omnino tamen dicendum eſt, illam poſt
 annum 400. fuiſſe conſcriptam; quandoquidem Theophilus in
 eadem narrat Ammonium, & reliquos Conſtantinopolim navi-
 gaſſe. *Didici enim, inquit, quod culumniatores vere fidei*
*Ammonius, Eufebius, & Euthymius novo pro hæreſi furore bacchan-
 tes Conſtantinopolim navigarint.* Porro Monachos Longos non
 ante annum 402. adieſſe Conſtantinopolim, num. 6. obſerva-
 vimus. Alium Socratis & Sozomeni in Chronologia lapſum
 caſtigat Valeſius in notis ad c. 10. l. 6. *Socr. Fallitur, ait,*
*hic Socrates, eumque ſecutus Sozomenus, qui Alexandrinam Sy-
 nodum, in qua Theophilus libros Origenis una cum ipſo Origene*
*dammavit, celebratum putat poſt Synodum Conſtantie ab Epipha-
 nio congregatam.*

omnium viderentur verisimillimæ, supplevisse. (a)

9. At nihil luculentius calumniosam de Epiphanii errore narrationem convincit, quam si accusationi in Sanctum Doctorem prolata contrariam Socratis ejusdem de Hæreticis illis, quos Epiphanius confutaverat, opinionem conferamus. Non dicam Novatianum fuisse Socratem, nec fidem ei propterea esse abrogandam, quandocunque Catholicis Patribus, qui Novatianos insectabantur, obloquitur: quanquam hæreseos illius nota purgari videatur non posse. (b) Illud unum sapiens Lector advertat velim, eodem nimirum in loco Epiphanium erroris redargui, (c) in quo Constantinopolitanus Historicus doctri-

(a) Valeſius in adnot. ad c. 10. l. 6. Socr. *Imposuit, inquit, omnino Socrati, ac Sozomono Origenista quifſiam fautor Ammonii, atque Dioſcori, qui hæc ipſis narravit. Solebant enim Origeniſte hujus hæreſeos (nempe Antropomorphiſmi) crimen Catholicis, a quibus condemnabantur, affigere, ut recte obſervavit Baronius. Imo vero hunc Origenianorum morem fuiſſe docent Socrates ipſe & Sozomenus. Ille enim ſic ſcribit l. 6. c. 7. Et illi quidem, qui a Theophili partibus ſtabant, Fratres ſuos Origeniſtas, & impius appellabant. Alii contra, eos, qui cum Theophilo ſentiebant, Antropomorphitas cognominabant. Et Sozom. l. 8. c. 12. Atque hi quidem eos, qui Deum incorporum aſſerebant, Origeniſtas vocabant: Illi vero eos, qui contra ſentirent, Antropomorphians.* (b) Novatianum fuiſſe Socratem demonſtrant præter Baron., Bellarm., Nat. ab Alex., Bollandi to. 4. Sept. ad diem 14. in vita Chryſ. Imo Valeſius ipſe, qui in Socratis vita videtur iſis Scriptoribus minime aquieſcere, qui Novatianum illum dicunt; nihilominus in adnot. ad l. 6. c. 21. ait: *Ex hoc loco certius, quam ex ullo alio colligi poteſt Socratem Novatianum fuiſſe. Nam & Chryſoſtomi ſententiam perperam interpretatur, & Siſiano Novatiænæ partis Epifcopo palam favet adverſus Jo. Chryſoſtomum.* (c) L. 6. c. 10. 12. 13. Baronius Socratem etiam Origeniſtæ arguit. Et ſane ille cap. 13. Origenem ex inſtituto defendit, hæc addens de ejus Accuſatoribus: *Viles Homines & obſcuri, qui per ſe ipſi inclareſcere non poſſunt, ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur.* Tam Socratem, quam Socratenum Origeniſtas fuiſſe dicit Huetius quoque in Origenianis.

doctrinam Origenis universam expertem labis pronunciat. *Et Joannem quidem, inquit ille, a quo invitabatur (Epiphanius) refugit ut gratificaretur Theophilo: in privato autem quodam domicilio diversatus est. Collectisque quotquot in Urbe regia aderant, Episcopis, damnationis sententiam contra libros Origenis prolataam ipse recitavit; nihil quidem habens, quod adversus eos libros diceret, nisi quod ipsi, ac Theophilo placuisset eos libros reiicere. Qui igitur in libris Origenis universis nihil inesse erroris censebat, quanti ejus testimonium æstimari debere judicabimus, dum Antropomorphismum objicit Epiphanio, qui damnationem Origenianæ doctrinæ tanquam Catholicis omnibus necessariam exigebat? Hoc nempe illud erat, quo integerrimi Præsulis inimici maxime pungebantur; cujus rei certissimum documentum præbent nobis ea, quæ Epiphanium inter, & Joannem Hierosolymitanum contigisse legimus: Rem præstat verbis Hieronymi descriptam audire; qui sermone ad Joannem converso (a) sic loquitur. *Nos hic eramus, cuncta novimus; quando Origenem in Ecclesia tua Papa Epiphanius loquebatur; quando sub illius nomine in vos jacula torquebantur. Tu, & Chorus tuus canino risu, naribusque contractis scalpentes capita, delirum Senem nutibus loquebamini. . . . Recordare quæso illius diei; quando ad horam septimam invitatus populus spe sola, quasi postea auditurus Epiphanium esset, desinebatur; quid tunc concionatus sis. Nempe contra Antropomorphitas, qui simplicitate rustica Deum habere membra, qua in divinis libris scripta sunt, arbitrantur, furens, & indignans**

H

lo-

Socrates Origenianis favet.

Joannē Hierosolymitanum calumniatorē Epiphanius secutus.

(a) Lib. ad Pammachium contra Joan. Hierosol. n. 11. Videtis epist. Epiphanius ad eundem Joannem inter Hieron. 51, cujus particulam dedimus in notis ad num. 7.

loquebaris ; oculos , & manus , & totius corporis truncum in Senem dirigebas , volens illum suspectum facere stultissima bareseos . Postquam lassus ore arido , resupinaque cervice , ac tremantibus labiis conticuisse ; & tandem solius populi vota completa sunt ; quid tibi fecit delirus , & fatuus Senex ? Surrexit , ut se indicaret pauca dicturum esse : salutataque & manu , & voce Ecclesia , cuncta , inquit , qua locutus est Collegio Frater , atate Filius meus contra Antropomorphitarum baresem , bene & fideliter locutus est ; qua mea quoque damnatur voce . Sed aequum est , ut quomodo hanc baresem condemnamus , etiam Origenis perversa dogmata condemnemus . Qui risus omnium , qua acclamatio consecuta sit , puto , quod retineas . Haecenus Hieronymus .

10. Itaque soli Hæretici , vel Hæreticorum Patroni ad invidiam Catholicis Viris creandam poterant eos tam impudenter accusare hæreseos , quando se erroris convictos esse sentiebant . Atque ex eo Joannis Hierosolymitani factum alterum defensionis caput , idque oppido invictum pro Epiphania ducitur . Si quod enim ex ejus scriptis , privativè sermonibus probabile argumentum petere ejus Adversarii potuissent , unde accusationem illi suam probarent , ejus certe proferendi is erat opportunissimus locus ; quando Joannes a Cyprio Episcopo in angustias redactus , apud frequentissimam concionem illum Antropomorphitam esse criminabatur . Quum igitur ex illo Accusatorum choro nemo quidquam protulerit , quum omnes obmutuerint ; quis non intelligit meram illam calumniam fuisse , quam verbo negare satis Epiphania fuit , ut obrectatores suos Judice Ecclesia universa confunderet ? Quod porro Joanni respondit Senex sanctissimus , idem Socrati ,
atque

atque Sozomeno, si ætas amborum tulisset, ut coram congregarentur, reponere potuisset, & ineptam criminationem simplici veritatis confessione refellere.

1. Ex laudata Hieronymi narratione conjicere, opinor, licet, quam ob causam Epiphanius in *Panario* Audianos nusquam nomine Antropomorphitarum designet; atque, ut Augustinus (a) advertit, Schismaticorum potius, quam hæreticorum loco habeat; dum tamen Joanni Hierosolymitano respondens Antropomorphitas nominet, & horum opinionem hæresim vocet. Illud forte inde est factum, quod Audiani initio saltem non ita desiperent, ut Deum corporeis membris constare crederent, sed Homines rudis, incultique ingenii quum essent, sic de Deo loquerentur, ut audientibus aliquam de Deo corporeo suspicionem ingererent: quam suspicionem interpretatio illa probabiliorem faciebat, qua verba Geneseos, (b) *Faciamus Hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, de imagine, & similitudine secundum corpus intelligebant. Multos certe Orientis Monachos rusticitate quadam, imperitiaque sola peccasse, qui hæretici proinde dici non possent, non Epiphanius solum, sed alii quoque ejus ætatis Scriptores testantur. Ex eo numero fuit senex ille Serapion, quem Cassianus (c) dicit *imperitia sola, & simplicitate rusticitatis errantem*: idque apertius Isaaci Abbatis sermo ab eodem Cassiano relatus declarat. Hic enim (d) *rusticitatis plane vitio, & consuetudine erroris antiqui* (e) fieri animadvertit, ut simpliciores quidam *illam incomprehensibilem atque ineffabilem veri Numinis majestatem sub circumscriptione*

Cur Epiphanius Audianos non hæreticos, sed schismaticos nominet?

Serapionis rusticitas, & imperitia.

H 2

tione

(a) August. l. de hæres. ad Quotvuld. hæz. 50. Eius verba retulimus n. 2. (b) Genes. c. 1. (c) Collat. 10. cap. 3. (d) Ibid. c. 5. (e) Paganorum, qui corporeos sibi Deos fingebant.

*tionem alicujus imaginationis existiment adorandam, nihil se tenere, vel habere credentes, si propositam non habuerint imaginem quamdam, quam in supplicatione positi jugiter interpellent; eamque circumferant mente, ac pra oculis teneant semper affixam. Hujusce generis Homines Cyrillus pariter Alexandrinus Calosyrio scribens commemorat, quos haud satis compertum esset, hæresi ne, an sola imperitia laborarent; neque utrum Deo corpus affingerent, an illum forma dumtaxat aliqua præditum sibi præsentarent; *Quum ad nos, (ait S. Doctor) (a) quidam ex Monte Calamone venissent, sciscitatas sum de Monachis ejus loci Incolis; tum indicata opinione quorundam ex iis, qui verba Genesios (b) ad corpoream similitudinem pertrahebant, ut Deum figuratum donatum dicerent, sic eos irridet potius quam confuter: Neque enim, inquit, quantitas, aut figura in Deum cadit. Si vero juxta humani corporis naturam totius universi Deum formatum esse contendunt, dicant, obsecro, an & pedes habeat ut iis inambulet, manus ut iis operetur, & oculos ut illorum ope videat. Et paucis ad eam stultitiam demonstrandam adjectis, sic prosequitur. Pudet me certe hac scribere: at vero ob quorundam ineptias ego etiam ineptio, non quidem volens, sed ab iis eo adactus. Qui ergo hujusmodi nugas effutiant; tanquam stulti, atque ignorantes reprimantur; & ab iis, quæ vires excedunt, tractandis abstant; immo potius ne adversus Deum deblaterent. Quibus verbis Cyrillus eos se non tam hæreticorum loco habere significat, quam rude**

(a) Epist. ad Calosyrium Episcopum Arsenoitem. Editum primum est hæc epistola una cum tractatu contra Antropomorphitas anno 1573. Coloniz. (b) *Faciamus Hominem ad imaginem & similitudinem nostram: Gen. 1.*

rude Hominum Ingenium, rusticamque ignorantiam esse deridendam. Nihilominus S. Doctor librum adversus Antropomorphitas eidem Calosyrio inscriptum composuit. Paullatim enim addita ignorantiae pertinacia, factoque ab Ecclesiastichismo, prior illa rusticitas in hæresim (quod in schismate vulgo accidit) degeneravit. Hanc hæreseos ex rustica simplicitate consecutæ originem distinctius notat idem ille Isaac Abbas, qui recitatis supra verbis hæc deinde (a) subrexit: *Qui error.... sub colore testimonii hujus, quo dicitur, Faciamus Hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, imperitia, seu rusticitate faciente contractus est, ita ut etiam hæresis, qua dicitur Antropomorphitarum, sub occasione detestanda hujus interpretationis emerferit*. Secernit Isaac hisce verbis errorem illum priorem ab enata subinde hæresi Antropomorphitarum.

12. Hoc igitur, ut ad propositum redeamus, esse in causâ potuit, quamobrem Epiphanius in Hierosolymitano conventu hæresim Antropomorphitarum se detestari professus fuerit; in *Panario* autem Audianos neque Antropomorphitarum appellatione, neque hæreticorum designet. Antropomorphitas quidem Theophilus Patriarcha (b) litteris ad Monachos Ægyptios datis refutaverat. Verum quum non satis certa res esset, utrum Audius ipse, qui- que propositam ab illo Geneseos interpretationem

Imperitia temeritari juncta in hæresim degenerat.

Epiphanius Audiū non accusat Antropomorphitismi.

H 3

se-

(a) Apud Cassian. coll. 10. c. 5. Damascenus in l. de Hæres. hæc habet: *Audianorum schisma, & dissensio est, non hæresis. Hi temeritate vivunt, fidemque eandem tenent omnino quam tota Ecclesia.* (b) Cassian. coll. 10. c. 1. *Theophili, inquit, prædicte Urbis Episcopi solennes epistole committunt, quibus cum denunciatione paschali contra inentem quoque Antropomorphitarum hæresim longa disputatione disseruit.*

sequebantur, humanum in Deo corpus, aut formam humanæ similem omnino intesse crederent, Epiphanius primo Audianos reprehendit, qui ab Ecclesia ob corruptos quorundam Ecclesiasticorum mores secesserant; in cujus secessionis narratione (a) cæteri Historici eidem consentiunt. Secundo pertinacem eorundem temeritatem castigat, qua reservatam Ecclesiæ provinciam sacras litteras interpretandi invadentes contendebant Divinum testimonium (b) eo, quo ipsi definirent, modo esse intelligendum. Speciatim vero imperitam in eo rusticitatem sugillat, quod incomprehensibilis, atque invisibilis Dei imaginem in humano corpore potius, quam in animo constituerent. At neque Hæreticos illos, neque Antropomorphitas nominat, vel quia singularis illa ac propria paucorum deliratio esset, ut Audio tribui, totique ejus factioni non posset; vel quia S. Doctor eatenus delirare illos nesciret. (c)

13. Et sane alia sunt absurdissimorum errorum complura capita, quæ Audianis Theodoretus (d) attribuit; quorum non meminit Epiphanius; quippe quæ vel nondum ætate S. Doctoris ab Audianis de-

fen-

(a) Theodoret. l. 4. hæret. Fab. c. 10. August. ad hæz. 50. (b) Genes. cap. 1. (c) Quantum Epiphanius fuerit in erroribus, qui nondum sibi perspecti essent, carpendis circumspæctus & cautus, monet Petavius in adnot. ad hæresim 64. Origeniano- rum, ad calcem tom. 2. Operum S. Epiphani. (d) L. 4. hæret. fab. *Dicunt ergo hunc Audaeum & tenebras, & aquam, & ignem dicere ingenta Hi autem se jactant peccata remittere. Postquam enim sacros libros una cum adulterinis bipertito dividerint, eos enim mirandum in modum arcanos, & mysticos existimant, & hinc & illinc per versus posuerint, jubent unumquemque inter eos transire, & qua a se peccata sunt, confiteri. Deinde confessis donant remissionem, non tempus ad penitentiam, ut jubens lex Ecclesiasticæ, præferentes, sed sua potestate condonantes.*

fenderentur, vel ad ejus notitiam non pervenissent. Idque Irenæo pariter, Philastrio, Augustino, cæterisque hæresicon narratoribus contigit; quorum nemo singularum sectarum errores omnes enumerat. Num igitur, quia nonnulla Audianis a Theodoro objecta præterit Epiphanius, num, inquam, errorum illa portenta Doctore Sanctissimo imponemus? Quam varia essent Hominum de Audianis judicia, illud etiam Augustini dictum confirmat, qui post commemoratum eorum schisma, factamque a suis Episcopis secessionem, quam cæteri quoque testantur Historici, nihilominus ibidem (a) subjungit: *Quamvis sint qui eos in Ægypto Ecclesia Catholica communicare asseverent.*

Varii
Antropomor-
phitarū
errores.

14. At quocumque tandem sint modo dissimiles Scriptorum de Audianis sententiæ componendæ, illud manifestum est, planeque indubium, fuisse nempe Epiphanium Audianis anathema perinde dicturum, sicuti Antropomorphitis in Hierosolymitano confesso dixi; si corporeum ab illis Deum revera censerit existimasset. Quid enim est, quod contra apertum errorem dicturus ille non esset, qui solam ejus erroris suspicionem tanquam apertæ veritatis contrariam, ut supra (b) diximus, detestatur? *Si manus, aut oculos, inquit, aut alia id generis membra inesse Deo suspicentur isti inani quodam studio contentioni elati a veritate ipsa reselluntur.* Hæc, quæ de Audianis S. Doctor pronunciat, eodem illo Epiphanio digna profecto sunt, qui Joanni Hierosolymitano illa reposuit: (c) *Quæ locutus est Collegio Frater, atate Filius meus contra Antro-*

Epiphanius
Antropomor-
phitas hære-
ses dam-
nat, licet
Audianos
non vocet
Antropomor-
phitas.

H 4

po-

(a) L. de hæres. ad Quorvuld. hæz. 50. (b) Num. 4. §. 1.
(c) Fulseram locum produximus num. 9. §. 11.

pomorphitarum hæresim, bene & fideliter locutus est; qua mea quoque damnatur voce.

15. Quæ quum ita sint, sive Epiphaniî luculentissimas de incomprehensibili, atque invisibili Deo sententias attendamus, sive historiam temporum, eorumque judicia, qui de Audianis, atque Antropomorphitis scripserunt, invicem conferamus; Constantinopolitanî vero illius tumultus in causa Chrysofostomi originem, seriemque accuratius perscrutemur, nemo erit, qui non intelligat Socratem, ac Sozomenum vel errore vulgi deceptos, vel odio in Theophilum Alexandrinum, vel eodem Origenianarum partium studio, quo Hierosolymitanus Patriarcha Epiphaniûm calumniatus fuerat, vel hujusmet calumniatoris auctoritate transversum actos, hanc integerrimo Præfûli calumniam impigisse. Est porro difficile sit nobis conicere, quoniam colore calumniam Joannes ipse prætexeret, ut Epiphaniûm Antropomorphitam vocaret; nihilominus præter communem illum Origenianorum morem, alias (a) indicatum, quo illi, quodcumque a Catholicis lacefferentur, hos vicissim Antropomorphitas appellabant, qualemcunque ejus rei conjecturam offerunt nobis quæ in Epistola S. Doctoris (b) ad Joannem leguntur. Duo enim hic præter cætera in Origene falsa dogmata reprehendebat. Ac primo; *Quis enim, ait, Catholicorum potest aquo animo suslinere, ut credant præclara ejus prædicationi; Non potest (c) Filius videre Patrem, neque Spiritus Sanctus videre Filium?* Errorem alterum sic sugillat: *Inter multa enim mala etiam illud ausus est dicere; perdidisse imagi-*

(a) Num. 8. in notis. (b) Epist. inter Hieron. §1. al. 60.
(c) Sunt hæc verba Origenis ab Epiphaniio producta.

ginem Dei Adam. Quum igitur utrumque illud Epiphanius execraretur; Joannes in Origenianis partibus defendendis pertinax Collegæ Sanctissimi reprehensionem non ferens, eidem de Antropomorphismo vicissim calumniatus est; quasi cætenus ille imaginem Dei in Homine post Adæ lapsum mansisse diceret, quatenus divinam illam effigiem in forma ipsa, lineamentisque corporis humani reponeret; & consentaneæ ad hunc errorem etiam arbitraretur, Deum videri ab Homine tamquam facie figuraque humana illi similem posse. Undecunque vero Origenista ille (a) occasionem cavillandi sumpserit, omnino tamen, quando Hierosolymis illud obijcere Epiphanio est ausus, nihil proferre potuit, quo accusationem probaret, simplicissimaque alterius responsione perculsus obmutuit. Atque hæc de S. Epiphanio dicta sint satis.

Joannes
Hierosol.
Catholici
reconciliatur.

(a) Joan. Hierosolymitanus veritate postmodum cognita, cum Catholicis, a quibus disenserat, reconciliatus est; de qua reconciliatione gratulatur sibi ipse Hieronymus in epist. ad Fabianum 64. al. 128. Præter studium Origenis defendendi, aliam ob causam exulcerato in Epiphanium animo erat Joannes, quod nempe ordinatum in sua diœcesi Paullinianum Monachum Hieronymi Fratrem a Salaminio Episcopo querebatur. Qua de re vide epistolam Epiphaniæ ad Joannem Hierosol. 51. inter Hieronym. Edit. Veron. & epist. Hieronymi ad Theophilum 82. & librum Hieronymi ad Pammachium contra Joan. Hierosol. tom. 2. Edit. Veron.

INDEX.

Prior numerus indicat Dissertationem primam, vel secundam: alter paginam: Littera n. notas: Pref. Praefationem Dissertationibus praefixam.

- A**mmenius unus e Fratribus Longis. V. Longi.
 Anastasius (S.) P. laudat zelum Theophili. II. 116.
 Angeli dicuntur a Tertulliano spiritus materiales. L. 47.
 Carnem ab iisdem assumptam dicit ut Abrahæ & cæteris apparetent. L. 35. 36. A Tertulliano uti & ab aliquot vetustis Patribus censentur corporei, & Gigantum Genitores. L. 57.
 Quid senserit Augustinus. lb.
 Anima per Tertullianum extenditur in longam, latam, profundam; & est aërio quodam colore visibilis. Certa mole ac figura constans. Capax nutritionis; cæterisque corporum dotibus prædita. L. 48. & seq. Illam ait esse statum, non spiritum, ac proinde a natura Dei diversam, quem vere spiritum profiteretur. L. 54. 55. Quo sensu status dicatur, & Dei habitus? Explicatio Augustini. L. 55. Animam Christi docet Tertullianus visibilem fieri potuisse, quin converteretur in Carnem, ut quidam delirantes affirmabant. L. 70. 71. V. Tertullianus v. Imago.
 Antropomorphita adversarios suos Origenianismi accusant. II. 107. n. 120. n. Necem Theophilo minantur. ib. 109. Ab Epiphano ut hæretici damnantur. ib. 122. A Cyrillo Alex. oppugnantur. ib. 124. Ex Schismaticis hæretici fiunt. ib. 125. Sæculo decimo eorum hæresis in Italia reviviscit. Pref. ad Lect. p. XI. V. Epiphanius.
 Ariani Constantinopoli tumultuantur. II. 114.
 Audiani sive Odiani, aliter Vadiani ob integritatem vitæ ab Epiphano laudantur. II. 89. Eorum temeritas & pertinacia ab Epiphano reprehenditur. ib. 90. 91. 96. 97. Eorum absurdus errores non pauci referuntur a Theodoro. ib. 103. Audiani initio non Hæretici, sed Schismatici. ib. 123. Imperitia primum & rusticitate peccant. ib. Imperitia pertinaciæ juncta in hæresim degenerat. ib. 125. Schismatici non hæretici dicuntur a Damasceno. ib. n. Vatis Scriptorum de Audianis sententiæ. ib. & sequ.
 Audius vel Audens ex Mesopotamia oriundus. II. 89. 90. Mores Clericorum immoderatus infectatur. ib. Ejus zelus vitæque integritas laudatur ab Epiphano. ib. V. Epiphanius. Audium Antropomorphitarum Auctorem facit Theodoretus. Pref. ad Lect. p. XI.

Angu-

Augustinus (S.) negat Verbum esse *copitabile* vel *sonabile*; nempe vacuum sonum. I. 5. Filium videndum se vereribus præbuisse censet *vel per Angelicam aliquam potestatem, vel per quamlibet Creaturam*. I. 31. Ejus de Tertulliano sententia. I. 41. 77. & seq. Eum deridet quod animam densari, ac rarefcere posse diceret; minui autem augetique non posse. I. 50. Explicat quo sensu anima sit afflatus Dei. I. 55. Quid de corpore Angelorum senserit. I. 57. & seq. Quid de visione Dei oculis corporeis. I. 60. 61. Tertullianum excusat. I. 78. Ejus mens & propositam magis attendi debent, quam verba I. 79. Prudenti consilio auctoritatem Tertulliani extenuat. ib. Ex iis, quæ de ipso Deo Tertullianus scripsit, ait miram esse non debere, quod animam materialem censuerit. ib. Alia est S. Doctoris auctoritas, quum de veritate doctrinæ alicujus, ac quum de factis differitur. ib. Et rursus alia res est, quam de ejus doctrina agitur, ac quum de argumentis ab eodem adhibitis. I. 80. Ubi rem ex proposito expendit, recto sensu intelligi posse Tertullianum docet. I. 81. & seq. S. ipse Doctor advertit posse animam *corpus* dici, idest substantiam. ib. Negat hæreticum factum esse Tertullianum propter ea, quæ scripsit de natura Dei. ib. Eidem gratum esse debet, si erroris expertus ea in re ostendatur Tertullianus. ib. 84. Quid sentiat de *substantia* vocabulo I. 84. 85. Augustinus ipse viam Tertullianæ defendendi indigitat. I. 86. Varia Augustini dicta concilianatur. I. 86. 87. Librum de hæresibus, ubi Tertullianum excusat, scripsit postquam eos, in quibus illum reprehendit, scripsisset. ib. 87. Imaginem Dei in ipso corpore aliqua ratione elucete docet. II. 98. Questionem de imagine Dei an sit in Fœminis collocanda dirimit. ib. 99. Negat imaginem illam per Adz culpam periisse. ib. 100. Nullam Antropomorphismi notam inurit Epiphанию. ib. 105. Indicat ignotum sibi fuisse Panarion Epiphanium. ib.

Baronius multis scaterere mendaciis monet historiam Socratis & Sozomeni. II. 101. Consignat depositionem Chrysofomi an. 403. ib. 115. Theophili literas ad Episcopos missas censet an. 399. ib. 116. Socratem Origenianismo afflatum putat. ib. 120. n.

Bernardus (S.) Imaginem Dei aliquomodo in corpore etiam elucete sentit. II. 98. Illam tamen proprie in arbitrio sitam putat. ib. 99.

Calosyrius Episcopus Arsenoites. Huic tractatum contra Antropomorphitas inscribit Cyrillus. II. 124.

Cassianus de Antropomorphitis differens nullam de Epiphанию mentionem injicit. II. 106. n. Neque Socrati, neque Sozomeno in iis, quæ ad Antropomorphitas spectant, narratis

dis

dis consentit. ib. 110. n. Serapionis errorem narrat. ib. 123. Theophili zelum contra Antropomorphitas commemorat. ib. 125.

Christophorus. Interpretatur titulum operis Melitoni attributi *De Deo Incarnato*. Præf. p. XIII.

Chrysoſtomus (S.) inde extollit Hominis excellentiam, quod Scriptura Deum in formando Adamo quasi consultantem inducit. I. 26. 27. De visione Dei Prophetis concessa simili modo loquitur atque Epiphanius. II. 96. 97. Multis criminibus falso accusatur. ib. 107. Monachos, qui ad ipsum confugerant, recipit. ib. 112. A Sede Const. deponitur an. 403. ib. 115.

Corporalis a Tertulliano accipitur pro substantiali. I. 5. Alias pro materiato. I. 8. Quidquid proprie corporale est, idem dicitur expers loci esse non posse, & vicissim. I. 16. V. *Tertull.*

Corpus sæpe improprio sensu usurpatur a Phebadio. I. 10. ab Arnobio & Cassiano I. 13. n. Dicitur etiam corpus *juris*, *orationis* &c. I. 69. Substantia a Tertulliano vocatur *corpus rei cuiusque*. ib. Ait quidquid est *corpus esse sui generis*. I. 72. Abstracte accipitur a Tertulliano. I. 73. 76. Omnis corporis proprium esse ait Tert. colorem. I. 77.

Cyprianus (S.) V. *Verbum*.

Cyrillus (S.) Alex. interfuit Synodo ad Quercum coactæ contra Chrysoſtomum. II. 104. Antropomorphismum Epiphanius non tribuit. ib. 106. n. Tractatum contra Antropomorphitas inscribit Calosyrjo. ib. 124.

Damasenus (S.) Audianos dicit non hæreticos fuisse, sed tantum Schismaticos. II. 125. n.

Deus improprie corpus vocatur. V. *Tertul.* Dei manus quid significant. I. 25. 27. Deus vere ac proprie spiritus. I. 54. 55. Nihil Tertulliano Auctore habet eorum, quæ corpus distinguunt a spiritu. I. 12. 13. 14. Deum a Mundi mole non distingui autumant Pythagorici apud Epiphanius. In Mundo autem esse tanquam animam in corpore ajunt Platonici apud eundem. *Præf. ad Lect. p. X.*

Dionysius Liddensis laudat Theophili Alex. zelum contra Originianos. II. 115.

Dioscorus unus e Fratibus Longis. V. *Longi*.

Effigies, & forma non substantiis modo incorporeis accommodantur, verum etiam accidentibus. I. 9.

Epiphanius (S.) laudat Audii zelum, vitæque integritatem, & fidem. II. 89. 90. Audjanorum temeritatem redarguit reſerentium rationem imaginis divinæ ad corpus humanum. II. 90. *Parricidium* vocat eorum errorem. ib. Nusquam Audianos vocat

vocat Antropomorphitas. ib. Refellit interpretationem Audianorum, ne quid suspicemur Deo inesse corporei. ib. 91. Arrogantiae esse putat definire velle ubinam imago praesertim resideat, ante Ecclesiae decretum. ib. Spiritum invisibilem, experientiaeque corporis Deum affirmat. ib. 92. 94. 95. Deum visum olim fuisse concedit, sed modum, quo id contigerit, negat esse curiosas inquirendum. ib. 93. 94. Ait Prophetas & Apostolos vidisse Deum, sed eatenus solum, *quatenus poterant ipsi, & quantum licebat; ac quemadmodum voluit Deus.* ib. 94. Ait Deum & visum simul & non visum unquam fuisse. ib. 95. 96. Docet refragari veritati, si quis ex visione Dei Prophetis concessa suspiceretur aliquid humani corporis simile Deo inesse. ib. 96. Ait Deum a nulla intelligentia penitus comprehendi posse. ib. Turpem Audii & Audianorum imperitiam simul & pertinaciam fugillat. ib. In explicanda Prophetarum visione simillima iis dicit, quae a Chrysostomo contra Anomaeos dicuntur. ib. 96. 97. Quum simillima in Epiphania & Chrysostomo legantur, mirum est illum in suspicionem vocari quasi corporeum fecerit Deum, dum alterius interpretes toti sunt ut suspicionem negatæ a Chrysostomo possibilis visionis intuitivæ depellant. ib. Negat imaginem Dei periisse per Adæ culpam. ib. 100. Theophili zelum contra Origenianos commendat. ib. 115. Origenianos multo ante confutaverat, quam Constantinopolim invitatus a Theophilo navigaret. ib. 117. Navigat Constantinopolim an. 402. vel 403. ; eodem scilicet, quo illuc Longi appulerant. ib. Origenem *furiosum* vocat. ib. Ioannem Hieros. hortatur ut *ab Origenis heresi* recedat, cuius causa infensum sibi illum esse noverat. ib. 118. n. In Conventu Hierosol. Antropomorphitas tanquam hæreticos damnat. ib. 122. Cur Audianos nominet Schismaticos, non Hæreticos? ib. 123. Summa eius cautio & circumspectio in erroribus, qui nondum sibi comperti essent, notandis. ib. 126. n. Duos Origenis præcipuos errores notat, quorum reprehensio occasionem dare Joanni Hieros. potuit ut illum de Antropomorphismo calumniaretur. ib. 128. 129.

Eugubinus v. Steuchus.

Forma v. Effigies.

Fulgentius (S.) putat Tertullianum male de Dei simplicitate sensisse. I. 78. 88.

Gennadius. Quid eum praesertim moverit ut Tertullianum erroris arcefferet. I. 53. n. Scribit Deum a Tertulliano corporeum factum. I. 79. Eiusdem erroris accusat Melitonem. ib. Eodem est modo, quo Augustinus explicandus. I. 88. Epiphanium intet Antropomorphitas non nominat. II. 102.

Hære-

- Hæretici* suos oppugnatores accusare hæreseos solent. II. 106. 107. 112. 120. n.
- Hermias* Galata a Philastro adnumeratur Antropomorphitis. *Pref. ad Lect. p. XII.*
- Hermogenes* in Africa. I. 2. n. Materiem æternam volebat, quæ Deo ad Mundi creationem serviret. I. 17. Ajebat materiem, neque corporalem esse, neque incorporalem. I. 68.
- Hermogeniani*. V. *Hermogenes*.
- Hilarius* (S.) Negat Verbum esse vacuum sermonem, ac solum. I. 5. Putat Filium divinum, non Patrem in veteri testamento visum Hominibus fuisse. I. 31. Illum immerito norat Claudianus Mamertus, quasi minus recte de simplicitate Dei scripserit. *Pref. ad Lect. p. XII.* Solum Deum vocat incorporeum, nempe immensum, & immutabilem. *Pref. ad Lect. p. XII.*
- Historia* Sozomeni teste Greg. M. rejicitur a Romana Sede. II. 102. Historiæ Socratis & Sozomeni scitent mendacis. ib. 101. 102.
- Historicis* fides negari non debet etsi fabulas interdum fingant, aut confictas ab aliis referant. II. 102. Historici æqualis aut fere æqualis cum Socrate ætatis nullam de Epiphaniis Antropomorphismo mentionem faciunt. ib.
- Homo*. Cur Deus, qui cætera solo verbo fecisse describitur, dum Adæ creationem aggreditur, dicat: *Faciamus* &c. I. 24. & seq. Secundum quam rationem imago Dei in Homine resideat. V. *Imago*.
- Muetius* Origenianis accenset Socratem, & Sozomenum. II. 120. n.
- Imago* & similitudo Dei, ad quam factus est Homo, ubi nam potissimum sit repetenda. II. 91. In anima potissimum constituitur. ib. 98. Sunt qui illam etiam in corpore collocent. I. 39. n. II. 98. Quo sensu Fœminas negarint aliqui factas ad imaginem Dei esse. ib. Augustini hac super re judicium. ib. 90. Imaginem hanc alii proprie in anima collocant, ut intelligens est, spiritalis & immortalis. Alii in libero arbitrio. Alii in dominandi jure. Alii in ornamentis virtutum. Alii in communicatione sancti spiritus, & consortio divinitatis. ib. Conciliantur qui negant perisse imaginem per peccatum cum iis, qui id asserunt. ib. 99. 100. In quo differat imago a similitudine. ib.
- Incorporalis*. Negat Tertullianus eandem substantiam esse posse incorporalem simul & corporalem. I. 68. *Incorporale* accipitur aliquando pro immutabili & immenso. *Pref. ad Lect. p. XII.*
- Incorporalitas* per Tertullianum pati nequit. I. 40. & seq. Alias sumi-

- fumitur pro vacuo, alias pro immateriali. I. 64. & seq. Com-
petit etiam substantiæ I. 65. & seq.
- Joannes* Hierosol. Antropomorphismum objicit Epiphanio in con-
ventu Hierosol. II. 121. A Populo deridetur. ib. 122. Ejus
in Epiphanium impotens iracundia. ib. Cum Catholicis re-
conciliatur. ib. 129. De ejus reconciliatione Hieronymus gra-
tularum. ib. Epiphanio irascitur ob ordinatum ab eodem Paul-
liniano Monachum Fratrem Hieronymi. ib.
- Irenæus* (S.) V. *Verbum*. Imaginem Dei etiam in corpore Ho-
minis agnoscit. II. 98.
- Ifidorus*. Alex. Præbyter Monachis Longis conjunctissimus in-
fensum Theophili animum experitur. II. 113.
- Ifidorus* (S.) Pelosiota Cyrillum Alex. admonet de rumoribus,
quibus ferebatur eum Theophili Avunculi inimicitias perse-
qui. II. 105.
- Justinus* (S.) V. *Verbum*. Censet Filium visum fuisse Moyse, &
cæteris Prophetis in specie ignis, & imagine incorporea. I. 35.
- Lactantius* ait *incomptam, difficilem, obscuramque* esse Tertullia-
ni elocutionem. I. 26. Ambiguum Lactantii locutionem su-
per natura Dei notat Petavius. *Pref. ad Lect. p. XII.*
- Longi* Monachi nempe Ammonius, Eusebius, Euthymius,
Dioscorus Fratres Theophilo antea cari ab Ecclesia ex-
pelluntur. II. 111. Constantinopolim navigant Imperatoris,
& Chrysofomi patrocinium imploraturi. ib. 115.
- Marcion* duos fingebat Deos, bonum alterum, alterum malum.
Ob eam causam Tertullianus metaphorice tribuit Deo sen-
sus, membra &c. I. 18. 19.
- Melito* Sardensis in Lydia Episcopus. Hunc refert Genadius
male de simplicitate Dei sensitse. I. 79. E Recentioribus
alii illum erroris parum volunt, alii vel errasse vel excusari
vix posse dicunt. *Pref. ad Lect. n. XI.* Ejus causa nequit
sola ratione definiri. *ib. XII. XIII.* Opus Melitonis de
Deo commemorant Origenes apud Theodor. & Eusebius Cæ-
sar. Criticorum in ejus titulo græco interpretando dissensio. *ib.*
- Oleaster* obesse Divinæ simplicitati non putat, licet dum Ada-
mum conderet Deus humanam formam assumpserit, ut il-
lum Homo & secundum animam & secundum corpus refer-
ret. I. 30. n.
- Origeniani* Adversarios suos Antropomorphismi insimulant. II.
107. n. 120. n. Origenianis favent Socrates & Sozomenus
II. 120. n. 121.
- Pamelius & Rigaltius*. Utriusque lectio in Tertulliani de ani-
ma libro emendanda. I. 42. 43.
- Patres* non pauci censent Filium in vetere testamento apparuisse,
non Patrem. I. 30. 31. & a Filio formatum primum.
Ho-

- Hominem. I. 32. In quo tamen nihil divinitati Verbi præjudicant. ib. 32. n. Veteres aliquot censuere Angelos corporeos. V. *Angeli*. Interdum Adversariis quædam permittunt ne ad importunas controversias avocentur. I. 80.
- Paulinianus* S. Hieronymi Frater. Ob ejus ordinationem ab Epiphanio factam, Joannes Hierosol. ipsi Epiphanio irascitur. II. 129. n.
- Petavius* Tertullianum crassius locutum de Deo, asserit, quam Christianam non rudem deceat. I. 24. Ambiguum, obscuramque ut minimum de simplicitate Dei locutionem Laëtantii norat. *Pref. ad Lect. p. XII.*
- Phebadius* a Hieronymo laudatur. I. 9. n. docet Verbum esse non sonum vocis, sed rem substantivam, ac per substantiam corpulentivam, & corpus. I. 10.
- Picus* Joa. Quomodo interpretetur Origenis textum apud Theodoretum. *Pref. ad Lect. p. XII. XIII.*
- Praxas*. Unicam in Deo Personam agnoscebat. I. 2. Errores suos propagavit Sæc. II. exeunte, vel III. ineunte. ib. In Africa illum fuisse Augustinus refert. ib. n. Eum ex Asia hæresim suam invexisse in Italiam indicat Tertullianus. ib.
- Praxejani*. I. 2. n.
- Prosper* (S.) diversum in Homine atque in cæteris rebus creandis modum commemorat. I. 29. n. eique consentiunt Severianus, Theodoretus, & Prudentius. ib.
- Prudentius*. V. *Prosper*.
- Quercus*. V. *Synodus ad Quercum*.
- Rigaltius*. V. *Pamelius*.
- Seleucus* Galata a Philastrio recensetur inter eos, qui Deum finxere corporeum. *Pref. ad Lect. p. XII.*
- Sensus* & anima & corpus eadem metaphora tribuuntur Deo a Tertulliano, qua bilis & æmulatio, ad Marcionem facilius confutandum. I. 18. 19. Nomen sensus & intellectus a Tertulliano promiscue accipitur. I. 21.
- Serapion* Monachus ob imperitam simplicitatem Antropomorphitis adhaeret. II. 122.
- Severianus*. V. *Prosper*. II. 108. n.
- Sirmondus* Jacobus. Quomodo interpretetur titulum libri Melitonis apud Theodor. *Pref. ad Lect. p. XIII.*
- Sisinnius* Novatianorum Episcopus a Socrate defenditur contra Chrysostrum. II. 120. n.
- Sixtus Senensis*. Interpretatur titulum libri Melitoni tributi. *De Deo corpore induto. Pref. ad Lect. p. XIII.*
- Socrates* primus fuisse creditur qui Antropomorphismi insimulaverit Epiphanium. II. 101. Narrat Theophilum Patriarcham Alexandrinum simulasse se Antropomorphitam ut Epiphanium

- nium sibi reconciliaret. ib. & 117. Commendat Sanctos Epiphanius mores. ib. Cyrillo Alexan. obtreclatur. ib. 104. n. Eidem tribuit necem Hypatiz. ib. Nestorium crimine hæreseos liberum dicit. ib. Rumores vulgi scclatur. ib. 107. 110. Commentarios suos Constantinopoli in Patria sua scripsit. ib. De Chrysofomo minus reverenter loquitur. ib. 108. n. Ejus narratio parum cohæret secum ipsa, & cum ratione temporum. ib. 109. 112. & seq. Narrat necem Theophilo a Monachis intentatam. ib. Iratum Monachis Longis Theophilum refert omnia machinatum, ut eos perderet sub specie Origenianæ hæreseos perfequendæ. ib. 109. 110. Deceptam a Theophilo simplicitatem Monachorum refert, alioque cum aliis ab eodem commissos. ib. 111. 112. Monachos Longos ob eam causam secelsisse a Theophilo affirmat, quæ eorum Adversarius Antropomorphitis potius conveniret. ib. 112. Quædam in ejus narratione pugnantia notantur. ib. 118. 119. Alterum ejus & Sozomeni in chronologia lapsum castigat Valefius. ib. 119. n. Novatianis favet. ib. 120. n. Origenista una cum Sozomeno censetur a Baronio, & Huetio. ib. Origenianos defendit, eorumque oppugnatores tanquam obscuros Homines invidioque traducit. ib. 117. 120. n. 121. Quod de Antropomorphismo Epiphanius narrat, fabulosum id omne esse convincitur. ib. 128.
- Soranus Medicus Ephesus.* II. 108. n.
- Sozomenus* Socratem fere excribit. II. 101. Eadem narrat de Theophilo, & Epiphanio, quæ referuntur a Socrate. V. *Socrates.* Ejus historiam rejici a Romana Sede scribit Gregorius M. ib. 102. Ab Henrico Valefio alibi Palæstinus, alibi Salaminus dicitur. ib. 107. n. Chrysofomum invidiæ & æmulationis in Severianum accusat. ib. 108. n.
- Spinoza* Benedictus deliramenta veterum Ethnicorum super natura Dei scclatur. *Pref. ad Lect. p. X.*
- Spiritus* apud Tertullianum interdum significat accidens. I. 7. Interdum substantiam. ib. V. *Tertull.*
- Stenchus* Eugubinus humanum corpus a Deo assumptum credit, dum Hominem primum formaret. I. 39. n.
- Substantia* dicitur a Tertulliano non posse corporalis simul esse & incorporalis. Eadem vocatur *corpus rei cujusque.* I. 68. 69.
- Synodus* ad *Quercum* prope Constantinopolim sententiam de Chrysofomo deponendo profert. II. 115. Ei Synodo interfuit Cyrillus Alex. nondum Episcopus. ib. 104.
- Tertullianus.* Dicit Verbum habere formam, & effigiem suam; quo sensu Paulus ait: *qui quum in forma Dei esset.* I. 3. 10. Negat Verbum esse *incorporale*, scilicet *sonabile, consistibile transitorium*, ut loquitur Augustinus; sive *sonum*, ut ait

Hila-

Hilarius. I. 5. 6. Sicuti dicit corporale Verbum, ita corpus nominat Deum. ib. 7. Distinguit Spiritum accidentalium a spiritu substantiali. ib. *Incorporalia* ea vocat, quæcunque carent substantia. ib. 8. *Corporalis* vocem alias usurpat pro substantiali. I. 5. alias pro materiato, I. 8. Et vicissim *incorporale* alias pro vacuo, alias pro immateriali. ib. Deum esse corpus asserit tanquam rem notissimam, minimeque dubiam, etsi sciret Deum ab aliis Philosophis *incorporalem* dici, ab aliis *corporealem*: Substantiam enim nomine corporis intelligebat, plurima vero argumenta congerit ut probet corpus esse animam: quippe qui propria illam materie constare arbitrabatur. I. 8. 9. Negat Verbum posse *configurari*; & ideo dicit illud visibile factum fuisse per carnem. I. 11. Una asserit tamen suam illi formam & substantiam inesse. ib. Quam Deum vocet simul corpus & Spiritum; ab illo autem singulas, quæcunque sunt corporum propriæ dotēs removeat, constat quid ille sensu proprio quid improprio usurparit. I. 12. 13. 14. Aliis in locis nomen corporis abstracte usurpat. I. 13. n. Deum *immensum* docet *æternum*, *innatum*, *infectum*, *sine initio*, *sine fine*. Negat *corporalibus lineis* illum posse describi. *Inuisibilem* dicit, *immutabilem*, *informabilem*, *incorruptibilem*, *impassibilem*, *incompassibilem*, & quarumlibet passionum expertem. I. 14. 15. 16. Cavet ne sibi lis de nomine moveatur. I. 12. 17. Nomen materie per metaphoram usurpat. I. 17. Exlem metaphora emulationem, ac bilem tribuit Deo, quo animam, & corpus, sensusque ac membra. I. 18. 19. Nihil in Deo agnoscit, quod Divinum non sit, atque *ab omni humanarum conditionum qualitate diversum*. I. 20. Ab Antropomorphitis dissentit in explicanda imagine ac similitudine, ad quam Homo est factus. I. 23. Hominis dignitatem ex modo, quo illum Deus formavit, amplificat. I. 24. 25. quod argumentum Chrysolomus quoque pertractat, sed elegantius & cautius. I. 26. 27. Ait Dei manus esse Verbum, ac Spiritum Sanctum. I. 27. Nisum Deo, laboremque tribuit, uti corpus & membra. I. 28. 29. Docet non alium nisi Filium apparuisse Adamo, & ceteris; & Hominem ipsum & Mundum creasse. I. 34. Asserit Angelos humanam carnem induisse, quando Abrahamo, & Loth visi sunt. I. 35. 36. Idem de Verbo affirmat, quamvis cura illa non nata esset, sed ad tempus assumpta. ib. Parum sollicitus est de proprietate verborum. I. 36. n. Verum columbæ corpus fuisse illud putat, sub cuius specie Spiritus S. apparuit, sed e nihilo eductum, & rursus in nihilum rediturum. I. 37. veras Deo tribuit, & carneas manus in Adamo fingendo, sed extrinsecus adscitas, & mox deponendas. ib.

Sicuti

- Sicuti carnem Deo inesse non putat, ita ne materiatur, quidem corpus. I. 38. V. *Stenbus*. *Oleaster*. Passibile dicit quidquid corporale est, & vicissim. I. 40. Animam vere materiatur censet. ib. Id probat ex Evangelio. ib. Spiritum illam vocat, & spiritalem propter spirandi facultatem, & quia status est. I. 47. 51. & seq. Eandem extendi ait in longum, latum, profundum. I. 48. Dicit Coloratam. ib. In corpore quasi in forma densatam, ib. & seq. Certa mole, ac figura circumscriptam. ib. Capacem nutritionis. ib. Solidam. I. 62. Impenetrabilem. I. 66. Dum explicat illud *Reddite qua sunt Caesaris &c.* consentit aliis Patribus. I. 53. 56. Animam negat spiritum esse. I. 54. Hinc longe diversam a Dei natura pronunciat, quem propriis spiritum, esse confirmat. I. 54. 55. 59. 60. Angelos putabat corporeos, & carnem Hominum Beatorum fore *angelificatam*. I. 57. Parum dissimilis verustiorum Patrum de Angelis opinio. V. *Angeli*. Eos dicit spiritales & spiritus. I. 58. Censet videri ab anima ut ut corporali posse incorporalia. I. 61. 62. Argumenta, quibus probat Verbum esse substantiam, animam vero esse materialem, expendantur. I. 67. & seq. Auctoris mens ex conditione questionis & Adversariorum investiganda. I. 64. & seq. Falso eidem imponitur quod substantiam, quæ materialis non esset, nullam agnosceret. ib. Docet proprium esse cuiuslibet veri corporis coloratum esse. I. 77. Quæcumque sit inter animam ac Deum similitudo, non illico sequitur, materialem a Tertulliano creditum, Deum, quia materialem ille animam fecit. I. 80. Huiusmodi argumentatio occasionem præberet male sentiendi de Patrum gravissimorum doctrina. ib. Ejus sententia de imagine Dei an sit etiam in Fæminis agnoscenda. II. 98.
- Theodoretus* opinionem refert negantium Fæminas ad imaginem Dei factas. II. 98. Plures Audianorum errores memorat. ib. 107. Nullam de Epiphanijs Antropomorphismo mentionem facit ubi contentiones inter Theophilum Cyrilli Avunculum, & Chrysostrum narrat. ib. Theophili ex Fratre Filium Cyrillum Alex. dicit, quem Isidorus Pelus. ex Sorore Filium facit. ib. 104.
- Theophilus* Alex. In Paganis juxta & Hereticis persequendis acerrimus. II. 108. 109. Ejus zelus a Hieronymo, Epiphanijs, Dionysio Liddensi, Anastasio P. laudatur. ib. n. Gesta ejus in Chrysostrum nonnulli tribuunt imprudentiæ potius, nimioque animi ardori, quam pravæ voluntati. ib. 109. Antropomorphitas insectatur. ib. & 110. n. Chrysostrum irascitur ob receptos Monachos Longos. ib. 112. 117. De eodem e sede Constantinopolitana deturbando ob falsos rumo-

rumores ad se perlatos deliberat. *ib.* Navigat Constantinopolim non ante an. 402. ut Chrysoftomum e sede dejiciat. *ib.* 116. n.

Theophilus Antiochen. V. *Verbum*.

Thomas (S.) Tertullianum Antropomorphitis accenset. I. 79. 88.

Tillemontius difficile ait esse definire quonam sit modo intelligenda inscriptio libri, quem Melitoni tribuunt Origenes apud Theodoretum, & Eusebius. *Pref. ad Lect. p. XIII.*

Vacuum & inane a Tertulliano vocatur interdum quod est penetrabile. I. 66. Hoc sensu quandoque a latinis scriptoribus accipitur. I. 67.

Vadiani v. *Audiani*.

Valesius Henricus Sozomenum alibi Palæstinum, alibi Salaminiuum vocat. II. 107. n. Socratis & Sozomeni in Chronologia lapsus notat. *ib.* 119. n. Ejus de Socratis Novatianismo opinio. *ib.* 120. n. Ejus in diversis editionibus diversa interpretatio tituli, quem refert Eusebius ex libro Melitonis de Deo. *Pref. ad Lect. p. XIII.*

Verbum divinum non est *sonus*, aut *sonabile*. V. Tertull. Filium non Patrem apparuisse Patriarchis & Prophetis censent Novatianus, Justinus, Theophilus, Irenæus, Cyprianus, Epiphanius, Hilarius. I. 30. 31. Irenæus idem, Theophilus, Novatianus a Filio formatum Adamum ipsum dicunt. I. 32. atque ad ipsum directa fuisse verba illa *Faciamus &c.* I. 33. *Verbum* a Tertulliano non spiritui, sed inanitati, & vacuo opponitur. I. 7. 63. & seq.

Vincensius Lirinensis Tertullianum laudat. I. 11. n.

005665391

CB

